

ZÁGOREC-CSUKA JUDIT

A CSALÁDOM ANYANYELVE

a muravidéki magyarok identitása tükrében

Zágorec-Csuka Judit

A családom anyanyelve

a muravidéki magyarok identitása tükrében

tanulmánykötet

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület

Pilisvörösvár, 2008

CSUKA JÓZSEF NAGYAPÁMNAK AJÁNLOM

Mottó:

„Ki láthatna el a bölcsőig, amely létiünk hajnalán a nyelvünket ringatta? Ki mondhatná el, hogy látta őt pólyás korában, ajkán az első szavak gyöngygyöngéiseivel? Már Balassi Bálintot is sebhelyes katonaként vette karjába. Már vasszögekkel veretett Jézust siratott hazának, jobbágnak sorsán kesergett, tatárjárást, törökdúlást átkozott. És nem volt egyetlen pihenő vasárnapja.

Mert Habsburgot átkozott, szabadságharcot harsogott, vereségeket és felnégyeltetést siratott; mindenesünk volt a közönyös ég alatt; hajnaltalan virrasztások pirosszemű pesztonkája.

Senki sem láthatta őt a bölcsőben, de csecsemőarcát bárki felidézheti magának, ha lehajol egy cseppet. Nem a földig, nem az alázatig. Hanem, ahol egy gyermek keze repdes szülői kéz után. Induljatok el vele az anyanyelv ösvényein, és meglátjátok a bölcsőt, amelyért a Kőrösi Csoma Sándorok hasztalan keltek halálíg tartó vándorútra.

Akik kiléptek önmagukból, egyedül a gyermekkel jutnak vissza az egyetlen lehetséges otthon égtájai alá; a gyermekekkel, aki anyanyelvének ösvényein elindulva testvérnelvek, testvérnépek humánumának közös tereiről küldheti majd köszönetét az egyetlen lehetséges indíttatásért a bölcső felett virrasztóknak. Mit csináltál a rád bízott talentumokkal? Nincs más számonkérés: csak gyermekeink tekintetében. Ahány szóra váró gyermek: a jövőnek megannyi lámpása a meglódult időben.”

(Sütő András: Engedjétek hozzám jönni a szavakat, Bukarest, Kriterion, 1977, fülszöveg)

I. A CSALÁDOM ANYANYELVE

1. BEVEZETŐ GONDOLATOK

A téma megjelölése

A nyelvi szocializációnak, a nemzedékek közötti kommunikációnak legfontosabb helyszíne a család. A kommunikáció, ezen belül a családi nyelvhasználat folyamatos átalakulásban van. A helyes nyelvhasználat elsajátításához, a nyelvi hagyományok átadásához tudatos anyanyelvi nevelésre van szükség a családban is. A fenti megállapítás még érvényesebb a határon túli magyarság nyelvhasználatára, főleg azokra a nyelvjárászsigetekre, ahol én élek családommal. Családom nyelvének társadalmi nyelvváltozatát és nyelvhasználatát szeretném megírni a tanulmányomban. Dolgozatom lényege nagyapám, *Csuka József* (1919–), édesapám, *Csuka József* (1944–), öcsém, *Csuka József* (1974–), a szerző (saját magam), *Zágorec-Csuka Judit* (1967–), valamint fiaim, *Zágorec Ádám* (1994–) és *Zágorec Dávid* (1999–) nyelvhasználatát, továbbá nyelvváltozatainak az összefoglalását tartalmazza. Vizsgálatom kiterjed arra a példaanyagra, amely által családom tagjainak a kommunikációja folyik, azokra a magatartásformákra, amelyek segítségével megnyilvánul nyelvi kompetenciájuk. Kutatom a társadalmi-társalgási illemszabályokat és a magyar–szlovén kétnyelvűség jelenlétét is (magyar–szlovén a családom nyelvhasználatában).

Családom a Muravidéken él, nemzetiségi területen, sosem hagytuk el ezt a vidéket, kivéve én, aki öt évig Budapesten tanultam az ELTE BTK magyar-könyvtár szakán, és 2001–2004 között doktorandusz képzésre (PhD-képzésre) is jártam ugyanide. Családom tősgyökeres muravidéki magyar család, nagyapám is egy évvel Trianon előtt született, 1919-ben, s azt követően családom minden tagja már kisebbségi sorsba született bele. Dolgozatommal egyfajta áttekintést szeretnék adni arról, hogy egy családon belül hogyan változik állandóan a nyelv, és mi marad meg átörökítésként. Arra is kíváncsi voltam, hogy a nyelvi műveltség megszerzése érdekében mennyi nehézségen kell átmennie és tapasztalatot szereznie annak a személynek, aki beleszületik egy nyelvi-

leg nem éppen erős közegbe, amely ki van téve a nyelvi asszimilációnak is (a Muravidéken 1959-től nincsenek magyar iskolák, csak két-nyelvűek). Ezen kívül fel szeretném tárni azokat a tényezőket, amelyek meghatározzák az anyanyelv (magyar nyelv) és a környezetnyelv (szlovén nyelv) viszonyát a mindennapi életben. A Muravidéken, ahol élek, a 2002-es népszámlálási adatok szerint 6243 személy vallotta magát magyar nemzetiségűnek. Szlovéniában összesen 7713 magyar anyanyelvű személy él a 2002-es statisztikai adatok szerint.

KULCSSZAVAK: *muravidéki nyelvjárás, nyelvjárásnyúlvány, anyanyelv, környezetnyelv, a család nyelvi felelőssége, nyelvi hűség, nyelvvesztés, asszimiláció, új magyar nyelvújítás, európai magyarság, irodalmi nyelv, írói nyelv, egyéni stílus, többértelműség, metaforák, trópusok, költői szóhangulat, gyermeknyelv, paralingvisztika, gagyogás, mímelés, visszhangjelenség, gesztuscsoportok, beszédfejlődés, önkényes jelentésadás, jelkettőzés, kétnyelvűség, keveréknyelvűség, iskolás kétnyelvűség, interferencia, kölcsönös kétnyelvűség, tükkörfordítások, pályamunkák hibái, helytelen kifejezések, Anyanyelvápolási Munkacsoport, stilisztikai hibák, Magyar kulturális stratégia, EU-s nyelvstratégia, nyelvi stigmatizáció.*

1. 1. A muravidéki nyelvjárás sajátosságai – nagyapám és édesapám nyelve

A Muravidék nemzetiségileg vegyesen lakott területén jelenleg a 2002-es statisztikai adatok szerint 6243 magyar nemzetiségű személy él a 42 km hosszúságú szlovén–magyar határ mentén, a Hetés és az Órség néprajzi területén, a szlovéniai határsávban. A magyar nemzetiség tagjai, akik ezt a nyelvjárást beszélik, 29 kisebb-nagyobb településen élnek a Szlovén Köztársaságban, a lendvai, a dobronaki, a hodosi, a sali és a marácfürdői (Moravske Toplice) önkormányzatokban. Földrajzilag a magyar települések szorosan kötődnek egymáshoz, hiszen nincsenek jelentősebb természeti akadályok közöttük, amelyek számottevően korlátoznák az egymás közti érintkezésüket. A nyelvjárásutató a muravidéki magyar tájnyelvet az Órség és a Hetés *nyelvjárásnyúlványának* tekintti, hiszen az itt élő magyarok többsége e magyar tájszólási változatot beszéli. Természetesen a muravidéki magyar nyelv nyelvjárásváltozata sem teljesen elzárt, archaikus nyelv, hiszen feltűnedeznek benne a

magyar nemzeti nyelvterület vasi-zalai regionális köznyelvének jelenségei is.

A vegyes lakosságú területen a magyar–szlovén kétnyelvűség érvényesül. A Szlovén Alkotmány 64. szakasza biztosítja a magyarok számára azokat a jogokat, amelyek által egyenjogúan gyakorolhatják anyanyelvüket az oktatás, a művelődés, a közigazgatás és egyéb területeken. Dolgozatomban feltárom a muravidéki nyelvjárás sajátosságait: fonéma-, magán-, és mássalhangzó-rendszerét, alaktani sajátosságait és az egyéb nyelvtani kivételeket is. Nyelvi vizsgálatra megfelelő anyagot Göntérházán, a szülőfalumban gyűjtöttem, amely a nemzetiségileg vegyesen lakott területhez tartozik. A gyűjtött anyagot magnószalagra rögzítettem. A beszélő alanyok, köztük *Csuka József nagyapám* (1919–) és *édesapám, ifjabb Csuka József* (1944–), *öcsém, ifjú Csuka József* földművesek, akik beszélnek a muravidéki tájnyelvet. Dr. Juhász Dezső nyelvész a hetési nyelvjárás csoportot a nyugat-dunántúli nyelvjárás régióhoz sorolja, hiszen a Muravidék apró falvaiban élő őshonos magyarság nyelvhasználatában – a többi idetartozó nyelvjáráshoz viszonyítva – csekély mértékben érvényesülnek eltérések, különbségek.

1. 2. A muravidéki magyarok tájnyelvének hangtani sajátosságai

Köztudomású, hogy a muravidéki magyar nyelvhasználat két dologban merőben más, mint az anyaországi. Egyrészt archaikusabb, *nyelvjárásiasabb*, éspedig a kétszeres peremhelyzet meg a térség létét merőben megváltoztató történelmi sorsesemények következtében. Másrészt erősen *kontaktusos*, a szlovenizmusok megléte ma már nemcsak nyelvhasználati, de tendenciaként nyelvi szintű is egyben. A magyar standard szerepét a nyelvi érintkezések síkján a szlovén vette át. Egyértelmű, hogy ez a helyzet a magyar nyelvjárásiaságokat *érintetlenül* hagyta, s ezzel egyúttal nagymértékben hozzájárult a konzerválódásukhoz. Olyannyira, hogy a legerősebben élő jelenségek elsősorban *hangtaniak*, *alaktaniak*, esetleg *szókészlettaniak* (KOLLÁTH A., 2004).

A rögzített beszédben néha előfordul a regionális köznyelv interferenciája is, amely nem ritkaság a muravidéki tájnyelvben sem. A táji köznyelvek a maguk vidékén, így a Muravidéken is uralkodnak a nyelvhasználatban: a társalgásban és a közéletben is, valamelyest még az előadói és szónoki stílusban is. De ahogy a nyelvjárásokra állandóan hat a nemzeti nyelv és a köznyelv, úgy a nyelvjárások, mint eredetibb

nyelvváltozatok is befolyásolják a területükön beszélt köznyelvet. Leginkább feltűnő ez a helyi hangzásban. Ez azzal magyarázható, hogy steril, tiszta tájnyelvi (dialektusos) beszédet nehéz lenne már találni a muravidéki falvakban. A *muravidéki nyelvjárás* nyugatról a Mura folyó, északnyugatról és északról a szlovén–osztrák, északkeletről és északról a szlovén–magyar államhatár, délről pedig Horvátország határvonala övezi. A Murántúl góca Muraszombat (Murska Sobota), a nyelvjáróterület néhány ismertebb helysége a következő: Hodos (Hodoš), Szerdahely (Središče), Dobronak (Dobrovnik), Kámaháza (Kamovci), Göntérháza (Genterovci), Hosszúfalú (Dolga vas), Lendva (Lendava), Csente (Čentiba), Petesháza (Petišovci) stb. A szlovéniai magyar nyelvjárás a magyarországi Őrség és Hetés nyelvével rokonítható, sajátosságai pedig többek között az alábbi jelenségek.

1. 3. A fonémarendszerre a rövid tendencia jellemző

1. A hosszú magánhangzók **é, ú, ü, í** helyett a röviddek **e, u, ü, i** használatosak, pl.: *úgy: ugy, sirtak: sirtak, vízbe: vízba, eger: eger, kerék: kerek, tehen: tehen, keves: keves.*

2. A többtagú szavak végén, nyílt szótagban legtöbbször az **u, ü** az **ó, ő** megfelelője, pl.: *eskiüvőre: eskiüvüre, tartó: tartu, idő: idü, befejeződött: befejezüdött, előbb: elübb, kezdődött: kezdüdött, tekenő: tekenü, előbbi: elübbi, élesztő: élesztü, diós: dius, erő: erü, eső: esü, cipő: cipü, hordó: hordu.*

3. Az **ö**-zés nemcsak független szótövekben, hanem toldalékokban is jelentkezik, pl.: *rendes: rendös, kender: kendör, lepedő: lepődü, meg-lisztezzük: meglisztözzük, megnézzük: megnézzök, kell: köll, gyerekek: gyerökök.*

4. A köznyelvi **e-t** és **ö-t** szóvégen és toldalékok előtt illeszkedés pótolja, általában az **ö** fonéma, pl.: *rendes: rendös, tetszett: tetszött, kellett: köllött, verve: vervö, végeztek: végeztök, lisztet: lisztöt, teheneket: tehenöket, öregeket: öregöket, embert: embört.*

5. A köznyelvi **é** helyett hangsúlytalan helyzetben rövid **í**-zés található, ez az **ö**-zés mellett külön tendencia, pl.: *feleségének: feleséginek, szenvedése: szenvedise, cekkörkötés: cekkörkötis, ebéd: ebid, etetés: etetis, főzés: főzis, kenyérsütés: kenyérsütis, megtörtént: megtörtint, egész: egisz, kemencébe: kemencibe, történt: törtint, kétfelé vágták: kétfeli vágták, pecsenyének: pecsenyinek, segéd: segid, szégyenség: széginység stb.*

6. A köznyelvi **i** helyett labiális **ü**-zés jelentkezik, pl.: *kíhirdette: kühirdetté, kímostuk: kümostok, ki: kü, ingek: üngök, kihozták: kühoszták, követik: küvetik, kಿಸütöttük: küsütöttük.*

7. Nyelvtérületünkön érdekes tendencia az **á** előtti és utáni **a** viselkedése: **a-o, e: felírásra: felírásro, utána: utánno, pászna: pászno, megdagasz- szuk: mégdogasszok, igába: igábo, káposztába: káposztábo, vásárra: vásárro.**

ö-ó: A rövid magánhangzó helyett hosszú magánhangzó használata: *töltöttek: tóltöttek, megölték: megóttik.*

8. Néhány **diftongus** használata is előfordult, főleg az **é-ié** változat: *szép: szíép, zöld: züöd, föld: füöd.*

1. 4. A mássalhangzó-rendszerben való eltérések

1. Az **ly** helyett a palatális **l** használatos, pl.: *ilyenformán: illenformán, hely: hel, polyva: polva, pelyva: pelva.*

2. A palatális **ny** használata **n** helyett, pl.: *menni: mennyi, lenni: lennyi, kicsint: kicsinyt, nőtt: nyótt, vágni: vágnyi, párolni: párunyi, kiklin: kikliny, keleszteni: kelesztenyi, ölni: önyi, csináltak: csinyátok.*

3. A **j** helyett a **gy** használata, pl: *meztörje: meztörgye, összekeverjük: összekevergyük, letakarjuk: lètakargyuk, jöjjenek: gyöjjenek.*

4. A **j** helyett **ty** használata pl.: *tikjaim: tiktyaim, fiókjaim: fióktymaim, megáztatjuk: megázttatjuk.*

5. Hosszú mássalhangzó helyettesíti a rövidet, pl.: *mulatok: mullatok, hamarosan: hamarossan, rokon: rokkon, mező: mezzü.*

6. A mássalhangzók hasonulása és összeolvadása, pl.: *kétszer: kéccer, tudta: tutta, megkezdtük: megkésztük, adtak: attak, pénz: pész, újra- kezdtük: újrakesztük, ledöntsétek: lédöncsétek, leszedtük: lészettük.*

7. A **v** hang is hasonul, pl.: *hívtak: híjtak.*

8. A mássalhangzó-torlódás feloldása a jövevényszavakban nem való- sul meg, pl.: *grablo: nem gereblye, brázda: nem barázda.*

9. Megvalósul a mássalhangzó kihagyása a szó elején, szóvégen és a szó belsejében is. A legtöbbet kihagyott mássalhangzó az **l**, pl.:

- a szó elején, pl.: *ementek: emëntek, elbúcsúztak: ebúcsúztak, elvágták: evágták.*
- a szó végén, pl.: *amivel: amive, evvel: evve, székérrél: székérre.*
- a szó belsejében, pl.: *örültek: örütek, megbeszéltek: megbeszítők, délre: dére, körümentünk: körümentünk.*

10. Jellemző a szóvégen a kihagyott, lekopott **z**, pl.: *paphoz: papho, szomszédokhoz: szomszidokho, vacsorához: vacsoráho.*
11. A szóvégen elhagyják az **n-t**, pl.: *hamuban: hamuba, aztán: asztá, abban: abba, közben: közbe.*
12. Szóvégen elhagyják az **r-t**, pl.: *háromszor: háromszo, először: előszö, mikor: miko, már: má.*
13. Szókezdő helyzetben mássalhangzó-betolódás valósul meg, de ez csak akkor érvényes, ha az „a, az” névelő van előtte, pl.: (az) *abrosz: zabrosz, (az) asszony: zasszony.*

1. 5. Alaktani sajátosságok

1. A vizsgált szótövek kisebb eltéréssel azonosak, kivétel *kedd-ketöd.*
2. A ragok közül a **-val, -vel**, nem illeszkedik, azaz csak egy alakja van, pl.: *tavasszal: tavassze, avval: avvë, ruhával: ruhávë, számával: számávë, autóval: autóvë, kézimunkával: kézimunkávë.*
3. A **-hoz, -hez, -höz, -nál, -nél** is egyalakú, pl.: *kertnél: kertná, kerítéshez: kerítishö, Ferihez: Ferihö.*
4. A **-tok, -tek** ragokat felváltja a **-tök**, pl.: *beszélgettek: beszígettök, kengyeleztek: kengyeleztök, verekedtek: verekedtök.*
5. A **-ból, -ből** ragokat felváltja a **-bü, -bu**, pl.: *fehérből: fehérbü, igazából: igazábu.*
6. Az **ikes ragozás** régi szabályosságában nincsen meg, pl.: *eszek – eszem, csak az egyik variáns létezik, az eszek.*
7. A főnévi igenév képzője nem a **-ni**, hanem a **-nya, -nyi** pl.: *menni: mënnyi, vetni: vëtnyi, szedni: szëdnyi, lefosztani: lëfosztanyi, kivinni: kivinyi, festeni: östenyi, főzni: föznyi, hallgatni: hallgatnyi, mosni: mosnyi.*

A *Muravidéki nyelvjárás sajátosságai* című tanulmányom, amely a fenti fejezet alapjául szolgált, 1988-ban már megjelent a *Naptár 1989.* számában. Kutatásaim anyagát saját magam gyűjtöttem 1988-ban, s ebből az anyagból szemináriumi dolgozatot is írtam az ELTE BTK magyar szakán.

2. AZ IRODALMI NYELV SAJÁTOS SÁGAI ZÁGOREC-CSUKA JUDIT KÖLTÉS ZETÉBEN

Az *irodalmi nyelv* túlmutat, fölülkerekedik az osztályok és rétegek saját nyelvi jellegén. Ez a legegységesebbnek tekinthető nyelvváltozat, mert egy-egy nemzet, egy-egy nép nyelvének igényes, írott formáját képviseli, egyben pedig a függőleges vagy társadalmi rétegződés legmagasabb fokát jelenti. Az irodalmi nyelv beszélt változata a közhasználatú *köznyelv*, a közösség művelt tagjainak, az iskolai órák nyelve, a sajtó, a rádió, a televízió nyelve. **Zágor ec-Csuka Judit** vagyok, családom harmadik generációjához tartozom. 1967-ben születtem Göntérházán. A helyi kétnyelvű általános iskola befejezése után a lendvai kétnyelvű Fémipari-, Közgazdasági és Pedagógiai Szakirányú Középiskolába jártam. 1986-ban érettségiztem. Ezt követően 1986–1991 között Budapes ten az ELTE BTK magyar nyelv és irodalom és könyvtár szakán folytattam a tanulmányaimat. 1991-ben szereztem középiskolai magyartanári és könyvtáros oklevelet. 1991–1994 között a Népújságnak, a szlovéniai magyarok hetilapjának az újságírója voltam. 1995-től 2000-ig a lendvai kétnyelvű általános iskola és a lendvai kétnyelvű középiskola magyartanáráként dolgoztam. 2000-től a Lendvai I. sz. Kétnyelvű Általános Iskola könyvtáros-tanára vagyok. 2001-től a budapesti ELTE BTK Könyvtártudományi és Informatikai Tanszékén PhD-doktori képzésre jártam.

Eddig megjelent szépirodalmi műveim: *Viharverten*, verseskötet (1997), *Igét őrizve*, antológia (1998), *Gábor Zoltán festőművész portréja*, monográfia (2002), *Kiűzve az Édenből*, verseskötet (2003). 2005-ben jelent meg a *Kettőshangzat* című verseskötetem, amelyet Kardos Ferenc társszerzővel együtt adtunk ki. Két könyvem szlovén nyelven is megjelent: *V ognjenem kresu*, versfordítások szlovén nyelvre, fordította Marjanca Mihelič (2001), *Slepci na zemljevidu*, versfordítások szlovén nyelvre, fordította Marija Millas (2003). Verseim szlovénul megjelentek a *Stolpnica na brazdah* (2002) című, szlovén nyelvű antológiában. Saját fordításkötetemet, *A muravidéki és rábavidéki kortárs szlovén irodalom antológiáját*, valamint doktori disszertációm at *A szlovéniai magyar könyvkiadás, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig* címmel 2006-ban tettem közzé. A szépirodalom területén a 80-as évek végétől jelennek meg alkotásaim (versek, novellák, esszék, irodalomtörténeti

cikkek stb.) a Muratájban, a Népújságban, a Naptárban és a Lendvai Füzetekben. A Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület Magyarországon adta ki 2003-ban *A Zrínyiek nyomában* című irodalomtörténeti tanulmánykötetemet. Magyarországi folyóiratokban is jelentek meg verseim és tanulmányaim: a Napútban, a Muravidékben, a Barátságban, az Árgusban, a Hitelben és a Pannon Tükörben. Szépirodalmi műveimről kritikák és recenziók olvashatók a muravidéki és a magyarországi folyóiratokban és újságokban: az Irodalomismeretben, a Muratájban, az Árgusban, a Pannon Tükörben, a Népújságban, a Vas Népében és a Zalai Hírlapban.

Költői, írói pályafutásom közel húsz év munkáját, alkotási folyamatát öleli fel. Ennek az útnak a kibontakozásához szükséges volt az irodalmi nyelv elsajátítása és folyamatos művelése. Erre bizonyítékként szolgálak a szépirodalmi műveim. Természetesen ez azért nehéz út, mert a szüleim többnyire muravidéki tájszólásban beszéltek, és beszélnek ma is. Lehetőségük nem volt magyar nyelven továbbtanulni, de az általános iskolát még magyar nyelven fejezték be. Én már kétnyelvű általános iskolába és középiskolába jártam, csak Budapesten, az ELTE BTK magyar-könyvtár szakán jártam magyar egyetemre. Nyelvi szintem emeléséhez ez mindenképpen hozzájárult, de számos nehézséget kellett legyőznöm az otthoni oktatási rendszerből adódóan, a magyar műveltséganyag és a nyelvi kultúra hiányosságai miatt. Mindig többet kellett dolgoznom, mint csoporttársaimnak, akik csak egynyelvű, tehát magyar közegben szocializálódtak. Idővel valamelyest bepótoltam a hiányt. Úgy érzem, hogy jelenleg is kihívásnak számít a Muravidéken, Szlovéniában magyar költőnek és írónak lenni, mivel egy viszonylag kis létszámú magyar közösség vesz körül. A napi kommunikációm is két nyelven folyik, magyarul és szlovénul, illetve sokszor megesik, hogy a két nyelv interferenciájában létezem, hiszen kétnyelvű közegben élek. Szépirodalmi alkotásokat eddig csak magyarul írtam, mivel az anyanyelvemen tudom a legjobban magamat kifejezni és megvalósítani.

2. 1. Az író nyelve és egyéni stílusa

Az író egyéni nyelve – E. RIESEL szerint – azt a nyelvi anyagot jelenti, melyet ő maga a közös nemzeti nyelv rendszeréből egyrészt felfogásának és művészi céljának megfelelően kiválaszt, másrészt pedig a maga nyelvteremtő erejével, a nyelv fejlődéstörvényeivel összhangban létre-

hoz. Az egyéni stílust nem lehet úgy felfogni, mintha az teljes egészében a közös nemzeti nyelv rendszeréből válogatná ki a maga anyagát, amelyet azután több-kevesebb tudatossággal és művészettel alakít és használ fel a tehetségének megfelelően, hagyományos vagy újszerű módon. Ebből következik, hogy a nyelv kiváló művészei – írók és költők, publicisták és tudósok – kiemelkedő szerepet töltenek be az irodalmi stílusok kifejező rendszerének és forrásainak fejlesztésében és gazdagításában.

Tehát az „*irodalmi stílusom*” V. V. Vinogradov szerint is az egyes írónak vagy költőnek, ez esetben az én *társadalomfelfogásomnak* a kifejezési rendszerét jelenti, az én kifejezőképességem nyelvi formáját, azaz az én egyéni költői nyelvemet és stílusomat. Egyéni stílusomat pedig meghatározzák a *szóképek*, vagyis a költészetemben használt szavaim képes értelmezése, amelyek *többértelműséget*, a szavak alapjelentéséből eredő, sokszor többszörösen átvitt jelentéseket hoznak létre. Minden átvitelnek – akár alkalmi, akár állandósult – stílushatása van, mivel az átvitel a jelentés-struktúrában bekövetkező változással jár. Többjelentésű szavaim között sajátos helyet foglalnak el az ún. trópusok, *szóképek* (pl. a *metaforák*), a stilisztikában betöltött hatásuk miatt. Hogy milyenek a szóképeim, a metaforáim (a szinesztéziák, a megszemélyesítések, az allegóriák, a szimbólumok, a metonímiák, a szinekdochék, a hasonlataim, körülírásaim és az eufemizmusaim) a költői nyelvemben, erről szólnak azok a kritikák és recenziók, amelyet az irodalomtörténészek írtak költészetem jellegzetes irodalmi hatásáról és nyelvezetéről.

Stílusom egyrészt általában *írásomnak a módja*, másrészt *annak a korszaknak és irányzatnak a módja*, amit képviselek. Ebben a kettős értelemben lehetne stílusomat és költői nyelvemet elemezni, vagyis kutatni és értékelni gondolataimnak és érzéseimnek nyelvi kifejezési módját. Tehát költői stílusomban és nyelvhasználatomban benne rejlenek a festői hatású nyelvi elemek, különböző stílusszínezetek és árnyalatok, amelyek a muravidéki ember gondolkozását, élményvilágát, környezetét tükrözik, illetve ennek a megnevezésén alapszanak.

2. 2. Recenziók, vélemények Zágorec-Csuka Judit költészetéről

2. 2. 1. Gondolatok a *Viharverten* című kötetéről (1997)

A *Viharverten* című első verseskötetéről dr. Bokor József, a Maribori Egyetem Pedagógiai Kara Magyar Tanszékének vezetője *Aki versben*

véli megtalálni önmagát... Vázlatok Z. Csuka Judit Viharverten című kötetéről címmel írt recenziót a Muratájban (1999), amelyben így jellemzi szépirodalmi stílusomat, nyelvhasználatomat: „Zágórec-Csuka Judit lényegében posztmodern költészetet művel. A posztmodern szót is kimondja (Kiáltás). Ez persze sok mindennek a foglalata. Vannak kozmikus méretei, mint az expresszionistáknak (pl. *A tengert hoztam el neked, ölelésüinktől emelkednek hegyek, háborognak tengerek* stb.), nemegyszer személyesít meg elvont fogalmakat, mint a szimbolisták (pl. *Egyszer eljön a te pillanatod, egyszer eljön az én pillanatom, egyszer eljön a mi pillanatunk*). Ezt sokszor nagy kezdőbetűkkel is tudunkra adja: *Szív, Nő, Halál, Szerelem, Ég, Férfi* stb. Az elvont fogalmakhoz való vonzódás, a képzetek, a gondolatok eluralkodása – ismét avantgard jelleggel – az egész kötet szembeszökő sajátossága. Ugyanakkor pontosan érzi, hogy az absztrakció a végsőkéig jutott, tovább nem fokozható. Változatos személy- és földrajzi neveiből szinte maga a történelem és a világ egésze rakható össze: *Ádám, Éva, Káin, Ábel, Nauszika, Penelopé, Agamemnon, Vazul, Mondrián, Velázquez, Csontváry, Petőfi, József Attila, Mao, Fehér Zsuzsa, Farkas Árpád, Gábor Zoltán, aztán Ithaka, Trója, Mandzsúria, Urál, Pannónia, Halicanum, Földközi-tenger, Adria, Párizs, Svájc, Gibraltár, Mostár, Jajce, Csáktornya, Muravidék, Lendva, Lendva-hegy, Göntérháza, Budapest, Gazdagrét, Diószegi utca* stb.

A Csuka-versekben sok minden olyan, mint egy kései, megszelídült avantgard lírában. Verseinek nincsen hagyományos ritmusa, a rímkényszer sem ismeri. Átlépi a műfajhatárokat is, de valamiféle kiemeltségre, rendezettségre mégis szükség van. A versbeszédet a leggyakrabban a sorok tördelésével, a rendkívül gyakori, éles és a ritkább, tompa áthajlásokkal éri el. Trópusokkal, figurákkal rendszeresen él. A *'tenger, az angyal'* igen gyakori metaforája, az *'örlődöm, mint eltévedt utasok'* a szép hasonlata, a *'kőben, fában, fémbe, papíron'* remek nyomatékosítás, fokozás, s a *'ha majd egyszer Mandzsúriába megyünk'* avagy *'A tengert hoztam el Neked'*-féle ismétlődésnek igen erős szövegösszetartó erejük van. Az efféléken kívül azonban szinte minden más formai megoldás, különösképpen a sokszor alkalmazott gondolatrítmusa az enyhén kötött szabad vers gyakorlatára emlékeztet.

Érdekes megfigyelni a költőnek a nyelvtani értelemben vett rendkívül változatos személyhasználatát. Gyakran szólítja meg önmagát egyes szám második személyvel (pl.: *a halálon túl, Novotel-panoráma, Félelem* stb.). A második személy azonban nemcsak ő maga, hanem a társ

vagy természetesen valaki más is lehet (*Tudhattad volna, Üzenet*). Más-kor saját maga beszél egyes szám első személyben, lírai énként (*Naponta keresem, Nyomtalanul*). Igen gyakran fordul elő az 'Én' és 'Te' együtt is, főleg a szerelmes versekben (*Havazásban, Kéz a kézben*). Ugyanakkor *A szerelem odaát van* címen íródott, talán a legszebb szerelmes versében minden harmadik személyű, míg *A szerelmes vers* című költeményben a 'Te', az 'Én' és a 'Mi' nagyon erőteljes gondolati harmóniába, ritmusba olvad: 'Egyszer eljön a te pillanatom is... / Egyszer eljön az én pillanatom is, / Egyszer eljön a mi pillanatom is... / Egyszer majd egymáséi leszünk.' És mindennek nem mond ellent az sem, hogy végig többes szám első személyt is használjon, mint pl. a *Hattyúk repülésével* esetben, sem az, hogy egy versen belül is keveredhessen a személyhasználat, mint pl. a *Menekülés*-ben."

Pomogáts Béla a Magyar Írószövetség volt elnöke a következőképpen elemezte *Viharverten* című verseskötetemet:

„Versek mindenütt teremnek, és ennek örülni kell, minthogy egy ember, vagy egy emberi közösség nemcsak azáltal teremti meg otthonát, hogy házat épít, megműveli a földet, műhelyeket és iskolákat alapít, hanem azzal is, hogy verset ír róla: versekben veszi birtokába az életnek és a világnak azt a darabját, amelyen otthont kell teremtenie. Talán ez a szellemi követelmény is ösztönzi a kisebbségi sorsban élő fiatal magyar költőket arra, hogy számot vessenek mindazzal, amit szülőföldjük ad számukra, ami ezen a szülőföldön otthonos érték és hagyomány.

Csuka Judit is szereti, és versben ünnepli a szülőföldjét, ugyanakkor el is vágyódik róla, hogy aztán a messzi idegenben emlékekből és álmokból teremtsen újra az otthoni környezetet. Versei így nosztalgikus érzések kereszteződésében jönnek létre: boldog, ha elutazhat, például Budapestre, ahol barátai várják, és boldog, ha hazatérhet a Muravidékre, ahol az ismerős táj és szerettei fogadják. Gyönyörködik ebben a tájban, verseiben tündöklenek a színek, egyik gyakori költői motívuma a fény, és verseinek tükrében a Muratáj valóban pannon vidék, latin hagyományokkal, szelíd és gazdag táj, ahol a szemhatár szinte az Adriáig ér.

Első verseskötetét, talán Ady Endrész sugallatoknak engedve, az élet és a halál versei szerint rendezte el. Nem egy versében ad hangot valamilyen szorongásnak, halálfélelemnek, ez a halálfélelem mindazonáltal nem az elmúlás, ellenkezőleg, az életöröm hatalma mellett tanúskodik. Egy fiatal lélek vet számot azzal, hogy mindennek egyszer el kell múlnia, a versek képi anyaga, érzelmi töltése mégis a maradéktalan és fel-

tétlen életszeretet mellett bizonyít. Rokonszenves költői indulás Csuka Judit első kis kötete, megérdemli annak a közösségnek a figyelmét és támogatását, amely a Muratájon él.”

Arany Horváth Zsuzsanna újságíró a Zalai Hírlap 1998. február 25-ei számában *A hattyúk repülésével, vagyis A lendvai Zágorec-Csuka Judit Viharverten című kötete elé* címmel a következő gondolatokkal méltatta cikkében a kötetet:

„Zágorec-Csuka Judit e túl gyakorlatiassá silányult világból való elvágyódásnak ad hangot költeményei zömében, noha érezni, mégiscsak ezer szállal kötődik környezete értékeihez, érzéseihez, magyarán szülőföldjéhez. Bár tudjuk, hogy a szülőföld értékeinek őrzése a határon túl élő magyar embernek életre szóló hivatás, néha szinte kín, a lendvai költő lírai megnyilatkozásaiban mindezt a legtermészetesebb kifejezési formákban érhetjük tetten. A kisebbségi lét őt s verseit gazdagítja, irodalmi gazdagságának tárházát kiteljesíti, még hozzá szellemi korlátok nélkül. Az ő nemzedékének természetes a kitért világ megismerése, az egyetemesség magától értetődő szellemi öröme. Ebbe a nyilvánvalóságba beletartozik az is, hogy az irodalmi elődök által felhalmozott értékeket szabadon használja, és bevallja a hatásokat, melyek érték, ha Ady, akkor Ady, ha Homérosz, akkor Homérosz, ha Petőfi, akkor Petőfi és így tovább. A hattyúk repülésével című verset mintha róluk is írná: *'Hús tavakban mossuk tisztára / eltévedt lelkünket... fehér hattyúkkal repülünk / tisztább vizekre, a színtelen / kristályok otthonába.'*

Érződik, hogy Ady Endre szellemi árnyéka áll majd minden verse mögött, s talán védelmezően figyel Zágorec-Csuka Juditot. Kell is, mivel gyakran tűnik fel a sorok között a szorongás, az élet és a halál nagy kérdései előtti tétovázás. *'Csak nyomokat szerettem volna hagyni, / köben, fában, fémben, papíron'* – írja Nyomtalanul című versében. A kötetet átforgatva, úgy tűnik, ezek a nyomok maradandóak lesznek.”

2. 2. 2. Gondolatok a *Kiűzve az Édenből* (2003) című kötetéről

Dr. Varga József, a Maribori Egyetem Pedagógiai Kara Magyar Tanszékének nyugalmazott tanszékvezető tanára a következőképpen méltatta a *Kiűzve az Édenből* című, második verseskötetemet:

„Zágorec-Csuka Judit magyartanár és költő neve nem ismeretlen a Mura mentén élő őshonos magyarság és szlovének körében, de a Kárpát-medencei magyar irodalomkedvelők és művelők között sem. A *Ki-*

űzve az *Édenből* című új verseskötetének négy ciklusa 56 költeményt foglal magába.

Az első ciklus címe *Ha angyalod lennék...*, tizennégy költeményt tartalmaz. A második ciklusban, *Itt maradtam élve...*, tizenhat rövidebb-hosszabb vers szerepel. Az *Átmenet vagy...* ciklusban is tizenkettő költemény van. A negyedik ciklus, a *Kiszolgáltatva* című viszont tizennégy költeményt foglal magába.

A Kiűzve az *Édenből* kötet verseit főleg négy – tartalmi, képi, formai és grammatikai – szempont szerint próbálom megközelíteni, elemezni és értelmezni. Szeretnék belemélyedni költeményeinek tartalmi-tematikai mélységeibe, hogy felszínre tárjam, tárhassam a bennük rejlő költői gondolatvilág gazdag értékrendjét, még a sorok közé iktatott eszmei-érzelmi halmazbokrok sokrétűségét is. Nagyon örülnék, ha sikerülne valóban rátapintanom azokra a mélyreható megérzésekre, emberiköltői sajátos magatartásokra és valóságelemekre, amelyek pazarul, mozaikszerűen épülnek bele egy-egy költeményének, költészetének sokrétű mondanivalójába, s mindezeket az apró lírai elemecskéket összerakva adjam meg a kötet verseinek lényegét hordozó szintézisét.

Szerelmi költészetében szenvedélyes vonzalom, erős érzelmi telítettség hullámzik, és vágyakozás érvényesül. Valahol úgy észlelem és értelmezem mégis ezt a jelenséget, mintha hiányozna belőle a megnyugvás gyönyörét nyújtó beteljesülés, hiszen többször a szerelem csodás érzékelésének megjelenítése feltételes vagy óhajtó módban jut kifejezésre az egyébként érdekes és lenyűgöző, hatalmas erővel ható szerelmes költeményeiben, például: '*Ha angyalod lennék*', '*Ha látlak, meg-elevenedek...*', '*Engedd, hogy öleljelek...*', '*Ha jó leszel, / beléd bújok, / mert én vagyok / az angyalod.*'

E sorok és még számtalan hasonlóak az örökké epekedő, óhajtó és akaró szerelmet sugározzák, a mérhetetlen boldogságban való elmerülést, az édeni szerelmi lángban történő elégnivágyást, illetőleg élnivágyást.

Néhány versében a szerelem és a Mura menti táj motívuma ötvöződik. Például az *Esővel jöttél* címűben is:

*Esővel jöttél, esővel mentél,
ködös volt a Mura partja,
esős volt a Mura partja,
tücsökgzene szólt,
margarétából fontál*

*koszorút fejemre,
hogy királynőd legyek.*

Költészetének képisége nem hemzseg a sokféle költői kifejezőeszköztől. Nem romantikus színezetű mondatalkotással él. Egy kis megszorítással – talán nem is tévedek – úgy fogalmazhatnánk, hogy inkább a gondolati verseket kedveli, nem a könnyen érthető, fülbemászó, dallamos csengésű, egyszerűbb dalformát. Tőmondatok nélküli, többszörösen összetett mondatai gondolkodásigényűek, de logikusan fölépítettek. Azt is mondhatnám, hogy képalkotásának jellegzetessége a szokatlan, sajátos szószerkezetek és kifejezések alkalmazása. Előfordulnak, ha ritkábban is, a hasonlatok, a jelzős szerkezetek és metaforikus-színezetziás megoldások is. Példa erre a *Januári epigramma* című vers:

*Ó, ha tudnád, álmaimban
őz voltál, amely tiszta
forrás után kutatva
enyhítette szomját,
és fürdés után
megtörölközött
bennem.*

Egy másik jellemző vonása a költői kifejezőeszközök alkalmazásában az ellentétek szembeállítása. Ezek erős hatást tudnak kiváltani. Például ilyenek: 'az örökös fagy, virágbontó tavasz'; 'teremtésben és gyászbán'; 'fehér hóesés fekete szívedben'; 'sem élni, sem meghalni'; 'csendes esők helyett jégverés'; 'ott bent és itt kint'; 'fenti lebegés, lenti elnyomás' stb.

A formai megoldást illetően azt állapítjuk meg, hogy a költemények szerkezeti fölépítése eltér a hagyományos, klasszikus formáktól. A megszokott versalkotási szokásokat mellőzve teremti meg sajátosan egyéni módon megkonstruált költeményeit, verssorait, strófáit. Nála hiába keresnénk a ma már 'kissé régiesnek' tűnő, tűnhető versteremtési eljárást, a sorok egyenlő szótagszámát, a szigorú és mértékre szabott strófák pontos megoldását, a rendszeresen alkalmazott rímeket stb. Ilyent nála nem találunk, de ez lírai opusának gazdag értékrendjét egyáltalán nem csökkenti. Vegyük példának a kötet első versének első versszakát:

*Ha angyalod lennék,
lilára festeném neked az
eget, kékre az ajkadat,
körbetáncolnának,
repülnék veled
szárnyak nélkül.*

Egy kis verselméleti megközelítéssel rögtön látjuk, hogy a hatsoros strófa sorainak szótagszáma mennyire eltérő: 6, 9, 7, 6, 5, 4. Vagyis 'rendbontó'?! Dehogy. Bár rímtelen a versszak, mégis érzünk benne valamilyen lüktetést, ritmust. Az egyszerű közlő mondatokon túl bizonyos esztétikai többlet érvényesül benne, vagyis lírai telítettség. Mitől van ez? Attól a magával ragadó lendülettől, a tartalomból kisugárzó többletlényegtől, a szokatlan szószervezetektől, illetőleg vonzatoktól, ami elindítja énünk értelmi és érzelmi hullámmását, a befogadási folyamatot, az esztétikai élményigényt.

Úgy vélem, ez az egy példa is világosan és egyértelműen szemlélteti azt a tényt, hogy a verset nem a forma, a külalak és a megszerkesztés teszi költeménnyé.

Grammatikai szempontú vizsgálódásunk eredményeként az egyik legszembeütőbb sajátossága költészetének, hogy mondandóját többszörösen összetett mondatok alkalmazásával oldja meg. Tömondatot vagy egyszerű mondatot még a legrövidebb, négysoros versében sem találunk. Például az *Álmomban* című vers is összetett, két tagmondatból áll:

*Álmomban már többször
lelőttem magamat,
reggel megkönnyebbülve
ébredtem.*

Szókincese változatos, megdöbbenően sajátos, egyéni stílusárnyalatokkal, szinte már az értelmetlenségbe áthajló, merész szerkesztésjegyekkel; de modern hangvétellel, könnyed nyelvezettel. Például az alábbi szóösszevonások, kifejezések és mondatelemek: 'fényoszlopok alagútjain', 'belefulladunk mozdulatlan önmagunkba'; 'őszül bennem az idő'; 'keljen fel a napom homlokodon'; 'a csillagok kivirágzanak az égen' stb. alátámasztja ezt az észrevételt.

Érdekes költői fogalmazási adottság, hogy fontos közlendőit az évszakok jellegzetességébe ágyazza 'értéklerakódási szándékkal'.

A harmadik ciklusban a barátságról, az igaz emberi kapcsolatról, annak felbecsülhetetlen értékrendjéről nyilatkozik. E költeményeiben széles baráti kört érint, az emberbenhívés, a bátor kiállás és vállalás szellemében foglal állást.

A bonyolult és visszás társadalmi viszonyok is megfogalmazódnak néhány költeményében. Kora társadalmának reális tükörképét mutatja meg ezekben, az egyének és közösségek pozitív vagy negatív vetületeiben, a jelen levő és erősen élő olyan 'bitorló' erőket, amelyek annyira befolyásolják az egyes emberek lelki és szellemi életvitelét.

Gondolatrendszerében és érzésvilágában érvényre jut a szűkebb haza is, a Muravidék. Ez nem egyszerű ragaszkodás csupán, 'fitogtatás', de igazi szeretet, egyfajta 'szerelem'-féle. Ezt fejezik ki az alábbi sorok is:

*...Csente-hegy integet,
Lendva-hegy integet,
A Bánffyak vára vissza-
visszatekintget...*

A 'lenni, vagy nem lenni' kérdéskör fogalmazódik meg sok versében. Tömör és terhes gondolatokat feszeget a nyolcsoros *Távozóban* 'programversében' is. Hiteles tükörképe ez a mai muravidéki kisebbségi magyar etnikai közösség viszálykodásainak, a meg nem értés átkos tülekedésének a hatalmi székfoglalások anyagi 'bitorlásáért'.

*Lesznek még székértáborok, érdekközösségek,
kultúrkörök, irodalmi társaságok, fórumok,
vegyesbizottságok, nyelvművelő csoportok,
kihűlő tűzhelyek mellett parázstalan éjszakák,
bábeli zavarok, kialudt mécsesek, meddő
eszmék, csendes esők helyett jégverés, megrendült
hitemben üres kelyhek, egy parttalan folyó árja
sodor egy távoli éjszakába, s a köd már betakar.*

Vágyik egyfajta más világba! Egy jobb, egy szebb, egy emberibb és igazságosabb közösségbe, ahol a megértés, a másság megbecsülése és az érdem elfogadása az értékmérő mérce. Mozaikszerű motívumrend-

szerében kiábrándult csalódottságot jelenít meg új hanggal, színnel, mondanivalóval és esztétikai-irodalmi kifejezőmóddal.

De a keserőség, a fájdalom és a kitaszítottság érzete mellett nem a belenyugvás, a lemondás, a meghunyászkodás, a 'térdhajlítás', hanem az élni akarás szilárd elszántsággal dominál nála: a csak azért is megmutatom ennek a 'komisz világnak'. Konok elhivatottsága, görcsös ragaszkodása, hogy 'nem adja fel a harcát a végső kimerültségig sem!' Ahogy Ady írta Az értől az Óceánig című versében: 'Akarom, mert...' Ilyen Zágorec-Csuka Judit, az ember, és a költészete is. Megalkuvás nélkül haladni a maga által kitűzött cél felé, bármilyen göröngyös is legyen az út.

Egyéni sorsának alakulását nem tudja – nem is akarja – elszakítani a népétől, történelmétől, annak fejlődésétől és jövőjétől. A magyarsággond sok versében jut kifejezésre. Ilyen gondolatokat olvashatunk a *Csodafűszarvas nyomában* (Vörösmarty-motívumokra) című költeményében:

*kicszerélik a nevedet,
s nyugatabbra viszik
a kultúrádat, s lassan
idegen lesz itt minden...
félhiten tengődve, félnyelven,
félmagyarként, kiszolgáltatottan
kutatsz fajtád után Alsólendván.*

A *Szolgálat* című versében hitvallásszerűen nyilatkozza ugyanezt:

*Én is úgy akartam élni,
mint aki szolgál az embernek,
saját hajlandósága szerint,
megerőltettem magam,
kerestem a szolgálatot,
azt az isteni szikrát,
és megbuktam.*

Röviden, tömören összefoglalva Zágorec-Csuka Judit ars poeticáját, alkotói attitűdjét, azt kell mondanunk, hogy a *Kiűzve az Édenből* című verseskötete új témakörök sajátos 'kincsestárával' gazdagítja nemcsak a szlovéniai magyar irodalmat, de méltó helyet foglal el az egyetemes magyar kultúrában és a szépirodalomban is."

Varga István a Somogy című folyóirat főszerkesztője *Vélemény Zágorec-Csuka Judit: Kiűzve az Édenből című kötetéről* címmel írt recenziót 2002-ben, a kötet kiadását méltatva:

„A kötet alcímében a *Versek barátainknak* meghatározást tünteti föl, és ez nagyon fontos közlés. Zágorec-Csuka Judit ugyanis olyannyira személyes hangú költő, hogy az ilyesfajta pontosítás eligazítja az olvasót. Így azt kapunk a kötettől, amit az alcímbe ígérnek nekünk: barátságáról, szerelemről szóló írásokat.

A költőnőknek és a nőköltőknek mostanában divatja van, Zágorec-Csuka Judit azonban jó érzékkel nem ül fel erre a hajóra (léghajóra? mindegy), hanem saját hangjánál marad. Vagyis: nem erőlteti rá az olvasóra nőiességét, hanem csak annyit ad belőle, amennyit a téma igényel. Így lesz a mondanivaló egyetemes, mindenki számára világos. Idézzünk példa gyanánt a válogatás egyik legsikerültebb verséből, mely a határon túli irodalom egyik legnagyobb őrszemének, figyelőjének, Czine Mihálynak állít emléket:

*Kútjaink kiapadnak, könnyeink
elhullnak, tanítványaink elhagynak,
Istenünk is csak kívülről nézi sorvadásunk,
mint az albán menekültek táborát.*

*Én hiszek a versben, amely szikrát
áraszt, tüzet lobbant, elválasztja
az ördögtől az angyalt.*

Nem szeretjük, ha a költőt állandóan ars poetica megfogalmazására buzdítják, és minden leírt sora mögött azt keresik: vajon miféle titok és küldetés vezérli a lírikust, miféle üzenete van az olvasó felé. Ezért egyszerűen mondjuk csak azt, és higgyük, hogy igazunk van: szerzőnk arra tesz kísérletet, hogy elválassza az ördögtől az angyalt. Ez pedig embert próbáló feladat, bárki költőnek olyan program, mellyel életén át kell viaskodnia.

Általában azt mondjuk, hogy az irodalomnak vannak olyan pillanatai, amikor figyelmen kívül hagyjuk a mű keletkezésének körülményeit, nem érdekes a hely és az idő. Szerelemről, szeretetről, barátságról szóló versek esetében ez még gyakrabban előfordulhat. Ám Zágorec-Csuka Judit verseiben minduntalan tetten érhetjük, hogy hol is él ő, milyen 'egyéb' problémák foglalkoztatják. A *Kiűzve az Édenből* című kötet kiadását ja-

vasolva olyan írások publikálása mellett szólunk, amelyekről biztosan remélhetjük, hogy nem csak a barátok tetszését nyerik majd meg.”

2. 3. A költői szóhangulat kérdése

Költészetemben a *szóhangulat* fontos tényként kezelhető, hiszen költői nyelvemnek valamennyi eleme (a hang, a szó, a mondat, a hangsúly, a hanglejtés stb.) eszköz lehet az érzelmek kifejezésére vagy fölkeltésére. Legtöbb költői képem nemcsak tárgyi jelentést, hanem érzelmi tartalmat is hordoz. Szavaimnak van *lélektani arculata*, amelyek szóhangulataim élettani alkatának szerves részeit képezik. Szavaim hangulati értékének megállapításakor az egyéni, szubjektív szempontok igen nagy szerepet játszanak. Költészetem szóhangulatait több csoportba is oszthatjuk.

2. 3. 1. A szavak fogalmi tartalma mint a szóhangulat forrása

Szóhangulataimnak stilisztikai szempontból legfontosabb része, hogy a szavak milyen fogalmat idéznek föl:

- Kellemes, tetsző, *pozitív* dolgokat, fogalmakat idéznek föl, ezért a hangulatuk jó:

termőföld, szülőföld, Muravidék, Pannónia szívében, gyökereink, véreim, szívembe, pásztortüzek, prédikátoraink, igazságok, virágbontás, újrakezdés, szerelem, álmaid, küzdelmek, hit, tűz, küldetés, testvérünk, szeretőnk, föld, ég, magyarok, reménység, karácsony, édesanya, hattyú, kristályok, otthon, angyal, csoda, szárnyak, lélek, kenyér, ragyogás, havazás, hópehely, jégkristályaid, megtisztellek, felemellek, nappalaid, tenger, oázis, óceánjaid, búzatengerek, beteljesülés, arcod, mosoly, arany, ezüst, hűség, anyanyelved, öröklét, sirály, festmény, fenyőfák, fénycsíkok, csillagok, hárfák, forrás, pásztor, királynő, virágbontás, ölelhess, Múzsák, világosság, Éden, győzelem, kincs, próféták, csillaghullás, Arkangyal, jóság, szőlőhegyek, összeköt, fényablak, harmónia, melegség, ragyogás, barát, simogatás, gyémánt, ima, megérkezés, anyaföld, halhatatlanság stb.

Költészetemben a szavak pozitív hangulati hatása akkor a legerősebb, ha a szavak jó jelentésűek és általában kellemes hanghatásúak. A költő

természetesen ismeri a hangalak és a jelentéstartalom ilyen kölcsönhatását, s ennek tudatában úgy válogatja össze a szavakat, hogy hangulati hatásukat a lehető legmagasabbra fokozza.

- *Negatív szóhangulatú szavak csoportja:*

viharverten, elveszíted, gúnyos, száműzetés, sebhelyek, halál, senkiföldje, üldözőim, kihagytak, tél, megtépett, szégyentelenül, ágyúdörej, félünk, arculcsapott, csikorgás, csupaszkodnak, gyűrődés, kráter, kasza, közönyös, alvajáró, sodródás, gyógyíthatatlan, árvaság, összeomlott, távozás, szétszilált, világégés, oltárméltulás, zokogás, hiány, lázadás, őrlődünk, kicsontozva, töviskoszorú, darazsak, eltévedt, bombák, elszigetelt, megtépázva, lenézett, sebeid, hiábavalóság, sorstragédia, ördög, golyózápor, idegenek, széthullunk, Pilátus, kivakart, vesztesség, elátkozott, kétarcúság, kigúnyolnak, szóhalál, sivatag, zuhanás, eltiport, haldokló, dühögők, kényszerítsen, fojt, olt, fáj, bánt, elűz, fagyos, temetés, gyász, száműzött, menekülés, tiltott, káosz, kiszámíthatatlan, ellenőrizhetetlen, sötétség, megzabolázhatatlan, bizonytalanság, elnyomás, elmúlás, haldoklunk, gyilkos, megdermed, tövises, káromkodások, összetört, jajkiáltások, könnyezem, elnémulok, haragudni, ördög, szétesnek, kiapadnak, sorvadásunk, szög, kiszolgáltatottan, megnyomortított, elhagyott, idegen stb.

A szavak jelentésének a szavak hangulatára gyakorolt hatását mutatják azok a szavak, amelyeket a költő nem kellemes hanghatásuk miatt használt és negatív jelentéstartalommal bírnak. Ezek a szavak is erős érzelmi hatást válthatnak ki. A negatív, vagyis a „*csúnya*” szavaknak is megvan a maguk esztétikája, ezeknek is éppen olyan fontos a szerepük a költészetben, mint a „*szép*” szavaknak.

3. GYERMEKEIM NYELVE – NYELVI ESZMÉLKEDÉSÜK TÖRTÉNETE

„A szó az emberi. S mint minden emberi dolog, titkon, szinte észrevétlenül születik... Mint Vénusz a tenger kagylójában.”

Németh László

„Az anyanyelvnek nevezzük – írja Balázs János – azt a nyelvet, melyen beszélni tanulunk. Az első ember, aki bölcsőnkénél (ma így mondhatjuk, gyermekokcsinknál) áll, és az első szavakat mondja nekünk, az édesanya. Ő táplálja a csecsemőt, gondozza, neveli a kisgyermeket, csaknem állandóan vele van. Ezért aztán a gyermek is azon a nyelven kezd beszélni, amelyen az édesanyja beszél. Helyes és találó tehát nyelvünknek az a mondása, hogy nyelvünk szavait az anyatejjel együtt szívjuk magunkba.”

Lőrincze Lajos

„Melléje állok, megragadja a karomat. Kihuny tekintetével a térnek azt a pontját keresi, ahol az arcomat sejtí.

– Mondd meg a gyerekeknek, hogy énekeljenek magyarul is.

– Megmondom.

– És el ne hagyják a nyelvünket.

– Nem hagyják.

– Úgy őrizzék, mint a terített búzát.

– El ne felejtsd ezt nekik mondani.

– Istenem! Hogy felejténém!

Anyám is rábólint a fogadalomra.

– Hol van már az a búza?

Magam meg hozzáteszem: melyik nyárban?”

Sütő András: *Engedjétek hozzám jönni a szavakat, részlet*

Egy francia író szerint egy jó regényt mindenki írhat: saját élete történetét. Ezt kiegészíthetjük egy másik megállapítással: egy jó nyelvészeti munkát is írhat mindenki, pontosabban minden szülő: saját gyermeke nyelvi eszmélkedésének történetét.

Két fiam van: **Zágorec Ádám** (2006-ban) 12 éves, 1994-ben és **Zágorec Dávid** 7 éves, 1999-ben született. Mindkét fiamnak hallottam az első hangjait, amelyeket születésük pillanatától figyelemmel kísértem. Mivel mindkét fiamat műtési beavatkozással szültem, születésük pillanatára, azokra a legszebb pillanatokra is különbözően emlékezem vissza. Ádám fiam születésénél elaltattak, és csak a műtét utáni ébredéskor hozták hozzám egy pillanatra, így nem észleltem az első felsírását, az első lélegzetét, illetve azt, amikor az anyaméhemből kijutott a külvilágba. Ádám születése pillanatában hiányérzetem volt, mert nem voltam ott a felsírásánál. Ezért Dávid születésekor már másképpen dön-

töttem, csak részleges érzéstelenítést kértem, s a műtétemet éberem kísértem végig. Amikor Dávidot kivették az anyaméhemből, s azt követően néhány percre rá megadta az első hangmegnyilvánulásait, hallottam, hogy éles, tagolatlan hangon, hosszú, elnyújtott magánhangzókkal nyöszörgött, sírdogált: *Á, oáá, áoo*-zással, amely gyakran keveredett a „*h*”-hanggal. Már hallottam a felsírást, amelynek a színezete olyan volt, mint a sírás, mint valamilyen kellemetlen érzés: fájdalom, éhség, hőmérséklet-változás, valamilyen kellemetlen érzés vagy testhelyzet jelzése. Nagy és örömteljes pillanat volt ez. Dávid megérkezett a mi világnkba, s ezt nyelvileg, felsíráásával, differenciálatlan hangadással is tudunkra adta. Boldog voltam, minden fájdalom és tehetetlenségérze-tem ellenére is. Életem egyik legszebb pillanata volt ez a felsírás, s az, amikor félholtan ott fekve, a nővérek arcom mellé helyezték, hogy csokoljam meg, mondva: „Ez most már az Öné, az Ön gyermeke!” Így emlékszem vissza erre az örömteljes pillanatra, a gyermeki beszéd első mozzanatára, vagyis kialakulásának első aktusára. Halálom pillanatában is emlékezni fogok rá. Dávidnak, mint csecsemőnek, a hangadása sokáig nem volt önálló megnyilvánulás, hanem egy globális reakciónak a része. Gyerekeim a helyzetváltozásra egész testükkel feleltek. Akár a kellemetlen állapotot, akár a jó érzést kísérte a hangadásuk, ami együtt járt a rugdalózással, a kapálózással, az izomfeszültség változásával. Sem a hangadásuk, sem a globális reakciójuk, amelyben részesültek akkor a születés utáni hetekben, még nem tekinthetők, véleményem szerint, nyelvi szándékuk kifejezésének. A csecsemő semmit sem közöl, nem hív segítséget – „*él*”. S életmegnyilvánulásainak a környezet jelentést ad.

Gyerekeim születése szlovén nyelvi környezetben ment végbe Muraszombatban, rajtam kívül senki sem beszélt magyarul a kórházban, tehát fiam születését is azonnal meghatározta a szlovén nyelvi környezet, s ez már születésükkor egyértelmű volt, ha itt akarnak élni, akkor kétnyelvűvé kell válniuk. Természetesen a két nyelv elsajátítása később történt. Kezdetben csak én, az édesanyjuk beszéltem hozzájuk magyarul. De a születés pillanatában és azt követően még nem értettek szinte semmit. Lehet, hogy az sem mindegy, hogy a szülészetéről milyen körülmények közé, milyen családba viszik haza az újszülötteket. Ádámot egy Zastava kocsi-val vittük haza Kapcára (Lendvától 7 km-re), egy (magyar–szlovén) kétnyelvű muravidéki faluba. Dávid fiamat már Renault-val vittük haza. Volt, akit Mercedesszel vittek haza. A szociális környezet is befolyásolhatja a nyelvtanulást. Később a csecsemő a való-

ság elemeiből, amely körülveszi őt, építi fel a nyelvi valóságát, annyit fog meg belőle, amennyit a nyelviség segítségével is meg tud közelíteni.

Az ember biológiailag már születésekor ember. Alkatában, érzékeiben, idegrendszerének, agytekervényeinek emberi fokú fejlettségében sok mindent magával hoz, ami az ősökben megfogalmazódott. De a *gondolkodást* és a *nyelvet* magát *nem*, csak elsajátításuk készségét. Elsajátítania magának kell ezeket felnövekedése során, mégpedig mindkettőt a társadalomtól. Ezt a folyamatot biológiai embersége lehetővé teszi, de az eredményt nem adja készen. Minden ember, úgy, mint a két fiam is, *valamelyik* nyelven ismeri meg a világot, mégpedig annak látásmódja szerint. Fogalmait is, gondolkodását is *ennek* a szemlélete alapozza meg, alakítja ki. Nos: ezt hívjuk *anyanyelvnek*, s ez jelenti a világgal az áttétel nélküli, közvetlen kapcsolatot, akár észleljük a valóságot, akár reagálunk rá. Ezért minden anyanyelv egyforma rangú, mert mindegyik emberré formáló (DEME L., 1978). Fiaimnak Kapca, egy kétnyelvű helység lett a szülőfalujuk. Itt kezdődött emberré formálásuk is, anyanyelvük segítségével. Ma is ezen az úton járnak. Beleszülettek ebbe a léthelyzetbe.

3. 1. Gyermekeim beszédének kialakulása

A gyermeknyelv, noha különösen szókincsét tekintve, meglehetősen egyéni jellegű, mégis sok közös, általános vonást tartalmaz, amelyek nemcsak a gyermekek nyelvi fejlődésére, beszédkészségének kialakulására nézve tanulságosak s jellemzők, hanem a felnőttek nyelvére is, hiszen a felnőtt társadalom, a felnőttek nyelvi hatása alakítja, fejleszti a gyerekek nyelvét is. A nyelvészetnek egy sajátos ága, a *paralingvisztika* foglalkozik a nyelvi *hanglejtésekkel*, amelyek a szavak mélyét, a mondatok árnyékában meghúzódó nyelvi nyersanyagot alkotják. A csecsemő először ezekkel a hangokkal kommunikál: a sírással, a nevetéssel, a sóhajokkal, a nyögésekkel, a csodálkozások különböző hangcsoportjaival, amelyeket nehezen lehet tagolni és értelmezni. Fiaim is ezekkel a furcsa hanglejtésekkel, hanghordozások megnyilvánulásával kezdtek el velem kommunikálni szinte a születés első pillanatától kezdve.

3. 1. 1. Hangok, hangkapcsolódások a gyermeki beszédben

A hangok, hangkapcsolódások elsajátításában is sok közös vonás, közös nehézség jelentkezik. A harmadik hónap végéig semmi sem muta-

tott arra, hogy gyerekeim összefüggést élnének meg hangképző mozgásaik és a saját hangjuk között, amelyeket hallottak. Ekkor a halló csecsemő kezdi fölfedezni a kapcsolatot hangképzése és hallása között. Mintha már odafigyelne saját hangreakcióira, mintha meghallaná önmagát. Ez azt mutatja, hogy elkezdti utánozni a saját hangját.

Kezdetét veszi a játék a hangképzéssel, a *gagyogás*, amely a 4-5. hónaptól kezdve a mászás kezdetéig a gyerek kedvelt tevékenysége. A gagyogással a csecsemő utánozza önmagát, a gagyogás játék, gyakorolja hangadási készségét, a hangokkal való játékot. Ismételtet, s ebben örömet talál. Ez a csecsemő magányos játéka. Valójában fiaim is gagyogtak: az ajakhangok – *p, b, m* – képzését ismételtették, amelyek a szopás mozgásánál is kialakultak, vagy a foghangokat – *t, d* –, ezek a hangok is a szopás során alakultak ki. Végül is a szakemberek azt tapasztalták, hogy a csecsemő, bármilyen nyelven beszéljen is a környezetébe, sokkal többféle hangot képez, mint amennyi az anyanyelvében előfordul. A gagyogás hónapjaiban a csecsemők több mint kétszázféle hangot adnak. Ádám és Dávid fiaimtól hamarosan hallani lehetett a „*pa-pa-pa-pa*” vagy a „*ma-ma-ma-ma*” egyszerű ajakhangokat, az összeérintett szájszélek és a fül örömeire.

Fiaim beszédtanulásában így emelkedtek ki lassan a gagyogás hangáradataiból az anyanyelv hangjai. Gagyogó csecsemőként, fiaim minden hangot kipróbáltak, amit hangképző szervük létre tudott hozni. De azok a hangok, amelyeket a környezetükben nem hallottak, kiestek, a környezet beszédében előfordulók viszont rögződtek. Hangadásuknak az eddigi spontán – élettani és játékos – folyamatában ettől kezdve a külső minta utánzása vált döntővé. Ekkor kezdték el gyerekeim a beszédnek, mint tevékenységnek a *mímelését*. A gagyogás első szakaszában anyanyelvüknek a hanganyagát dolgozták ki – a több száz lehetséges hang közül azokat rögzítették, amelyeket a környezetük megerősített. Ezzel a mímeléssel az anyanyelv, vagyis a magyar nyelv lejtését kezdték el elsajátítani. Édesanyám ajánlatára sokat beszéltem akkor gyermekeimnek, még akkor is, ha erre csak gagyogós választ kaptam. Van a gyermek nyelvhasználatának még egy csodálatos vonása: a *visszhang-jelenség*. A gyermek mondogatja, amit hall, akkor is, ha nem érti, s ez öntudatlanul beleépül beszédébe.

3. 1. 2. A szavak kiszabadulnak a gagyogásból

A hatodik hónapban fiaim már kezdték megérteni a beszédemet. Először a gyerekek a hanghordozás érzelmi színezetét különböztették meg,

a gyengéd, kedveskedő hangra derűsen vagy örömmel reagáltak, a szigorú, dorgáló hangra ijedt arcot vágtak, esetleg sírva fakadtak. Öt-hat hónapos korukban az volt a benyomásom, mintha értették volna, ha nekükön szólítottam őket, vagy ha azt kérdeztem tőlük, hogy hol a csörgő, hiszen odafordultak. Ilyenkor mintha nem szavakat értettek volna, hanem az adott helyzetben tájékoztak.

A szavak tartalmi megértését, a tiszta beszédmegértést megelőzi olyan helyzeteknek a megértése, amelyeknek a beszéd az egyik összetevője. A csecsemő testhelyzete, a gyerekekhez beszélő személy, annak hanghordozása, s végül maguk a szavak együttesen adhatják a hat-nyolchónapos csecsemő számára a helyzetet, amelyet megért. A szó mint jelentéshordozó inger fokozatosan kiszabadul ebből az együttesből, önállósodik. (MEREI F., BINÉT Á., 1972). Gyerekeim beszédmegértése folyamatának az volt a lényege, hogy már a nyolcadik hónapban egy adott hangcsoport (pl. *cica*, *maci*) változatos helyzetekben kapcsolódott egy és ugyanazon jelentéshez, vagyis így vált annak a nyelvi jelévé. Ha egy játékcicát vagy játékmacit mutattam nekik, és a *cica* és a *maci* szót is kimondtam, a gyerekeim megtanulták változatos feltételek között is a két tárgy nevét, és reagáltak a cicára vagy a macira. Így a szavak – lassan, fokozatosan – az első életévükre kiszabadultak összhelyzetükből, illetve a gagyogás kaotikus folyamatából.

Ádám fiam első szava a „*mama*” volt. A kettőzött ajakhang az, amit a környezet a gagyogó gyerektől vár. A *mama* hangoknak, mint édesanya, gyermekem szájából hallva nagyon megörültem, rámosolyogtam Ádám fiamra, s ennek a helyzetnek többszörös megisméltése révén kapcsolta fiam ezt a hangcsoportot az én mosolygós arcomhoz. Így lettem én az anyanyelvében a *mama*, vagyis személyemhez ezt a jelentést kapcsolta. Ennek megfelelően következtek a *papa*, az *apu* szavak is, amelyeket a fiam az édesapját látva ismételtetett. Az, hogy a környezet a gagyogásból kiemelkedő hangcsoportoknak jelentést adott, csupán néhány szó megtanulását eredményezte. Az aktív szókincsük további részét gyermekeim *utánzással* sajátították el. De nem úgy, hogy megformálták ugyanazt a szájmozdulatot, amit tőlem, vagyis a felnőttektől láttak, nem is úgy, hogy hallották csak, és utána mondták, hanem egész *gesztuscsoportokat*, *cselekvési egységeket* utánoztak, s ezek részeként mondták ki az első szavakat.

3. 1. 3. Az egyszavas mondatok gyermekeim beszédében

Az így kialakult beszéd kezdetben *egyszavas mondatokból* áll. A környezet azért érti meg őket, mert a mozdulat és a mimika is segíti, s mert egyaránt ismeri a helyzetet, amelynek a szó a része, és a szándékot, amely a gyereket vezérli. Ezeknek az *egyszavas mondatoknak* csak az adott helyzetben van jelentésük. Egyéves kortól a második évig volt jellemző gyermekeim nyelvére ez a folyamat. Amikor fiaim kimondták pl. azt a szót, hogy *labda*, ez azt is jelentette, hogy „*Futok a labdám után.*” vagy „*Add ide a labdám!*” Gyerekeim szavainak csak a családom körében – ahol éltek – volt jelentése, és csak az érthette meg őket, aki életviszonyaikat is ismerte. Ádám és Dávid szavakból építettek nyelvet maguknak. Amikor azt mondták, hogy *Bundis, vauvau* (kutya), vagy *bibis* (sebes) a lábad, *paci* (ló): az nem szó, legkevesbé főnév, vagy ige, vagy melléknév volt. Ami Ádám és Dávid szájából szónak látszott, az mindig mondat volt, hiszen több mindent társítottak hozzá, ha ezt nem is tudták kellőképpen elmondani, de hozzá képzelték. Ez érezhető volt a testbeszédükből.

3. 2. A beszédfejlődés fordulata

A második életév második felében ugrásszerűen meggyorsult a beszédük fejlődése. A 30-80-as szókinccsük fél év alatt ötszörösére-tízszeresére nőtt. Ez a néhány hónap a *beszédfejlődés fordulata*. A gyerekeimnek megjött a beszélő kedvük. Mintha rájöttek volna, hogy a beszéd is eszköze a kapcsolatteremtésnek. Fiaim két és fél évesen már rendelkeztek azzal a beszédképességgel és szókinccsel, amellyel közvetlen környezetükben elboldogultak, közvetlen igényeiket ki tudták fejezni, és kapcsolatokat tudtak teremteni. Itt a következő beszédfejlődési fordulatok, a kisgyerekkori beszéd jellegzetességei voltak megfigyelhetők:

- Gyerekeim kijelentései *helyzetiek* voltak, közvetlenül vonatkoztak egy-egy élményre. Nem ismerték a fokozás nyelvtani formáit, a jelentés-árnyalatokat elkülönítő jelzőket, néhány szélsőséges megjelölést használtak (*kicsiny – nagy, jó – rossz, szép – csúnya* stb.). A dolgok fontosságát, jelentőségét még nem nyelviileg fejezték ki, hanem indulatokkal: ujjongtak, sírtak, kiabáltak, s ezeket az indulattelt közléseket szinte véget nem érően ismételték.

- Mondataik nagyrészt *ragozatlan* szavakból álltak. Egy- vagy kétagú szavakat használtak, a hosszabbakat rövidítették, vagy összevonták: pl. *kukoricagóré – kukorcagóré, stb.*
- A beszédmegértésben, mint láttuk, gyerekeimet inkább az jellemezte, hogy egy szó egyetlen konkrét tárgyhoz fűződött a beszédükben. A *baba* szó bizonyos babához.
- Gyerekeim beszédében észrevehető volt az *önkéntes jelentésadás*. Megismerték a szavakat, mert hallották akkor is, ha egyeseket közülük nem értettek. De a beszédről való tapasztalataik már rávezették őket arra, hogy a szónak jelentést kell tartalmaznia, különben nem szó. A gyerek számára nincsenek, nem lehetnek értelmetlenek a szavak még akkor sem, ha helytelenül ejtik is őket. Minden szónak értelmet adnak, az addigi tapasztalataiknak megfelelő, hiteles jelentést.

3. 3. A hangok, hangkapcsolódások elsajátítása

A gyerekeim a hangok és hangkapcsolódások elsajátításában sok problémával küszködtek. Dávid fiam ajkán különös *hanghelyettesítéssel* született meg az *r* hang. A *Piroska helyett Pijoskát*, a *farkas helyett fajkast*, a *barack helyett bajackot* mondott. Az *r*-ből *j* lett, vagy egyszerűen „kényelmi szempontból” elmaradt.

3. 4. A szótagok a szavak képzésében

A szótagoknak a szavak képzésében is jutott szerep. Úgy is volt, hogy a felnőtt nyelv szavainak csupán egy-egy szótagja vált önállóvá fiaim nyelvhasználatában. Ilyen eset a *csokoládé*, amely *csoko* lett és a *dinynyéből* csak *di*. Ezek a példák csak házi-családi használatban érvényesültek.

3. 5. A szófajok váltakozása

Érdekes volt megfigyelni azt is, hogy a *szófajok* gyakran mennyire összekeveredtek a gyermekeim nyelvében, ezek a szavak gyermekiek, pl.: Megyünk *hájcsiba* (aludni). Készülődünk a *locsiba* (fürödni). Megyünk *tátá* (kirándulni, sétálni stb.).

3. 6. A jelkettőzés

Érdekes volt megfigyelnem gyermekeim beszédében a *jelkettőzést*, amely a felnőttek nyelvében is előfordul, pl.: *ezt – eztent, azt – aztant*, ezek a példák *ragkettőzések* is. Hasonló példák a *kezem – kezemiek, lábam – lábamiak* esete is. Hasonló jelkettőzéssel képezték a kéz és a láb többes számát is.

3. 7. A szókincs

Ádám fiam kétéves korától fogva már bölcsődés volt, és a családi környezetet felváltotta a bölcsődei környezet, ahol a magyar nyelv mellett szlovén szavakat is hallott, illetve magyarul és szlovénul folyt vele a kommunikáció napi nyolc órában. Azt követően otthon a családukban magyarul beszélt. A bölcsődébe kerülve már kiszabadult a család kötöttségéből, s itt már szlovénül is beszéltek hozzá. De ez az interakció nem volt kivételes, hiszen, ha világviszonylatban nézzük, a lakosság 65%-a naponta legalább két vagy több nyelven beszél. Itt a magyar szavak mellett a szlovén szavakat is hallotta, de még nem vált egy időben kétnyelvűvé. A szlovén nyelv anyanyelvének elsajátítása mellett úgynevezett kísérőnyelve volt, amelyet a közvetlen környezete nyújtott neki.

Kezdetben sok állatnevet tanult meg tőlem, mert így is babusgattam: *nyuszikám, bogaram, tücsköm, kiscicám, mucikám, csontom* stb. Kétéves korában már kialakult az állatokhoz való pozitív viszonya. Dávid fiamat kétéves és hároméves korában csak a nagymama és a családom (én és a férjem) neveltük, nem járt bölcsődébe. Így a nagymamánál olyan szavakat sajátított el tájnyelven, amelyeket csak a nagymama használt általában, az otthoni, a családi környezetben, s ezek a szavak a falusi életre vonatkoztak: *kokas (kakas), disznu (disznó), kukoragóri (kukoricagóré), tik (tyúk), kóbász (kolbász), föld (föld), tányír (tányér)* stb. Mivel ezeket a szavakat Dávid többnyire tájnyelvi beszédében sajátította el, most is így használja annak ellenére, hogy az óvodában is és a családomban is ismerjük és beszéljük a köznyelvi változatát. A problémánk ezzel nem az, hogy tájnyelvi szavak, illetve köznyelvi szavak tájnyelvi változatában való használata, amelyeket ki kellene hagyni a köznyelvünkéből, hanem az, hogy amikor Ádám fiam iskolába kezdett járni, és megtanult írni és olvasni, sokszor azt hitte, hogy a tájnyelvi szavak azok a szavak, amelyeknek nincsen köznyelvi megfelelője, és

nem tudta megkülönböztetni helyesírásiilag a helyes szóalakot, pl. a *tyúk* helyett az írta, hogy *tík*, habár ismerte a *tyúk* változatot is. A tanító néni természetesen kijavította, de ő nehezen használta írásban a tájszó köznyelvi megfelelőjét. Illetve bizonyos szavakat csak tájszóként ismert, pl.: a *betoppant* igét nem ismerte, de helyette a *gyött* (jött) tájnyelviesült köznyelvi szót használta, vagy a *szoktam* ige helyet a *szokok* igét jelen időben, amely megint csak arra utal, hogy helytelenül vette át a tájnyelvből. A tájnyelvi szókinccset nem szabad kihagyni a gyerek szókinccstárából, de ha lehet, csak beszédben használja a gyerek, amikor a nagymamával, vagy a barátaival beszél a faluban, írásban nem ajánlatos a használatuk. Az iskola nyelve a beszélt köznyelv, vagyis az irodalmi nyelv beszélt változata, s ebben a közegben már tájszavakat nem használhatnak. Gyerekeim, amikor a kétnyelvű iskolából és a kétnyelvű óvodából hazajönnek, *nyelvi kódot* is váltanak, a falusi közegben, Kapcán még tájszólásban is beszélnek, mert a játszótársaik zöme is ezt a nyelvváltozatot használja.

3. 7. 1. A kétnyelvűség szükségszerű, de a keveréknyelvűség gyengíti az anyanyelvet

Egyre több ember két- vagy többnyelvű a Földön, akár önkéntes elhatározásból, akár kényszerűségből. Gyarapodást vagy torzulást eredményez-e a két- vagy többnyelvűség: hogyan, mikor válhat e kettősség a gazdagabb önmegvalósítás és ugyanakkor a népek közötti szóértés eszközzé? A tapasztalat azt mutatja, hogy többféle kétnyelvűség létezik. Szlovéniában, a muravidéki nemzetiségi területen, 1959-ben vezették be hivatalosan a kétnyelvű oktatási rendszert. Akkor ez az oktatási reform kényszerhelyzetnek bizonyult, mivel a magyar iskolák kezdtek kiürülni, és a magyar szülők, gyerekeik érvényesülése érdekében, szlovén iskolákba írátták be őket. Ez az oktatás ma már több mint 40 éves múltra tekinthet vissza. Ez a kétnyelvűség egyik fajtája, az *iskolás kétnyelvűség* (NAGY K., 1978). Ebben az iskolarendszerben a többségi nemzet, vagyis a szlovének, és a nemzetiség, a magyar gyerekek tanulnak együtt. A Muravidéken négy kétnyelvű általános iskolába és egy kétnyelvű középiskolába közel 1200 tanuló, diák jár, ebből 300 tanuló anyanyelvi csoportban a magyar nyelvet, 700 pedig környezetnyelvi szinten. Az alapoktatás kétnyelvűen folyik (szlovénul és magyarul). Fiaim is ebben az oktatási rendszerben tanulnak.

Ádám fiam kétévesen lépett a kétnyelvű óvodába, Dávid fiam háromévesen. Az óvoda előtt csak magyar szavakat hallottak, családom nyelve magyar. Az óvodában a többség nyelvével, a hivatalos szlovén nyelvvel is szembesültek. Az óvodában a szlovén nyelv a domináns, mivel több szlovén gyerek jár oda, mint magyar nemzetiségű. Vidékünkön csak 1959-től léteznek kétnyelvű óvodák és kétnyelvű iskolák. A szlovén nyelv dominanciájából adódóan, fiaim eléggé gyorsan elsajátították a kortársaiktól és az óvónőktől a szlovén nyelvet is. Ádám és Dávid négy-ötévesen kommunikáltak már szlovénul. De nemcsak az óvoda, hanem a baráti kör, a rokonság is használta a szlovén nyelvet. Így szlovén szavak is keverednek a magyar nyelvükbe, s ahogy nőnek, egyre több, és így egyre meghatározóbb fiaimnak ez a fajta „*keveréknyelvűsége*” is, amely a szlovén és a magyar nyelv interferenciájából ered.

Gyermekeim nevelése, személyiségük formálása a *családban* kezdődött, s ennek a folyamatnak szerves része az *anyanyelvi nevelés* is. Az anyanyelv elsajátításánál nagyon fontos szerepe van a *nyelvi környezetnek*. A muravidéki nyelvi környezet is kétnyelvű, szlovén és magyar. Tehát kikerülhetetlen a szlovén és a magyar nyelv *interferenciája*. Fiaim kezdetben a nyelvi példát tőlem kapták, mint szülőtől, majd a nagyszülőktől és a testvéremtől is. De ahogy beléptek az óvodába, ez a példa egyre jobban háttérbe szorult, és előtérbe került a szlovén nyelv erőteljes hatása. A családnak továbbra is megmaradt a szerepe az anyanyelv elsajátításában, hogy a magyar nyelv ne legyen igénytelen keveréknyelv, amelyben a magyar és a szlovén szóképzleti egységek és szerkezetek keverednek. Igaz, hogy a nyelvek egymásra hatása – különösen nyelvterületi határok mentén – mindenütt erősebb, de az anyanyelvükön meglevő szavak, szerkezetek felcserélése felesleges. Ezért kell ügyelnem arra, hogy amikor fiaim hazajönnek, és azt hallom, hogy szlovén szavakat kevernek az anyanyelvükbe, ne fogadjam el, sőt, javítsam ki őket. Gyermekeim szlovén szavakat is használnak az anyanyelvükben. Ezt általában az óvodából vagy az iskolából hozzák haza, és ezek a nyelvi fordulatok még frissen hatnak, pl.: Ma jó volt a *malica* (tízórai). Sokat beszélt a *razredničarka* (osztályfőnök). Meg kell vennem a *vstopnicát* (belépőjegyet).

A kétnyelvű gyerekek beszédében, írásában természetesen gyakori a keveredés. Ez így van a magyar nyelv és a szlovén nyelv együttes használatában is. Az egyik nyelven átüt a másik; egy-egy nyelvi sajátosság, egy-egy kifejezés, fordulat, szólás észrevétlenül átcsúszik a

szlovén nyelvből a magyar nyelvbe. Gyerekeim élőbeszédében is felfedezhetünk szlovén nyelvi elemeket, de sokkal kevesebb magyar nyelvi elem lopózik be a szlovén nyelvbe, mivel a magyarok kisebbségben vannak a Muravidéken. Ezért gyengébb a nyelvi hatásuk is, szemben a többségi nemzettel.

A kétnyelvűségből fakadó *keveréknyelvűség* többé-kevésbé elkerülhetetlen a Muravidéken. A muravidéki magyar nyelvterületen ezt a nyelvet többnyire csak a muravidéki magyarok értik meg. Érdekes, hogy a magyar szavak a szlovén nyelvben nem ilyen arányban keverednek. Ez is érthető, hiszen a többségi nemzet nyelvének, a szlovénnek nagyobb a presztízse, no meg a muravidéki magyarok is értenek szlovénul, míg a szlovének kevésbé vagy egyáltalán nem értenek magyarul, és így nem tudják magyar szavakkal vegyíteni a nyelvüket. Csak az volna a baj, ha egyszerűen belenyugodnánk, ha nem igyekeznénk állandóan résen lenni, és óvni mindkét nyelv tisztaságát, kifejezőerejét és szépségét. Ezt, mint édesanya tudatosan gyakorolom, vagyis megpróbálom kivenni azokat a nyelvi átütéseket, keveredéseket, tükröképeket, amelyek a szlovén nyelvből beszivárognak idegen elemként gyerekeim nyelvhasználatába. Például, amikor Ádám fiam hazajön az iskolából, és azt mondja, hogy: „Ma sokat tornáztunk a *telovadnicában* (tornateremben). Aztán magunkra vettük a *trenerkát* (melegítőt) és a *potoválkába* (utazótáskába) beleraktuk a cuccainkat, majd útközben bementünk a *blagovnicába* (áruházba), hogy *hrenovkát* (virslit) és *strucát* (cipőt) vásároljunk. Itthon felhívtam még a *treneremet* (edzőmet), hogy megérdeklődjem tőle, mikor lesz a *tekma* (mérkőzés). Megyek *računalnikozni* (számítógépezni). *Narihtazom* (beállítom) az órát.” Dávid kisfiam öt éves (2004), és ugyanúgy hozza haza az óvodából, vagy a közvetlen környezetéből, és mondja, hogy „*rihtazd*” rá (állítsd rá) a „*zvočnikot*” a (hangszórót) CD-lejátszón. A hétköznapi nyelvhasználatban is előfordul, hogy a kisfiam a beszédében a szlovén szavakat magyar nyelvtani szabályok szerint használja (ragozás, fokozás, egyes, többes szám használata, a ragok használata stb.), pl.: Add oda a *svinčniket* (a ceruzát), a *ravnilot* (a vonalzót), a *radirkát* (a radírt) stb. Amikor ezt a keverékszöveget hallom, általában veszem a fáradságot és lefordítom a fiaimnak a szlovén tükröszavakat magyarra, hogy hallják a magyar megfelelőket is.

Gyerekeim mindennapi beszédéből kiindulva és a napi tapasztalataim alapján mondhatom, hogy a magyar nyelv mint anyanyelv a kétnyelvű iskolában hátrányos helyzetűvé vált. Ennek a jele a magyar

nyelv társadalmi funkciójának szűkülése, változatainak ritkulása, szintjeinek redukálása, grammatikájának bomlása, szókészletének szegényedése, fonetikai-fonológiai arculatának torzulása. Erre vallanak lektori órákra járó és magyar szakos egyetemi hallgatóink ismeretei, erre vall a muravidéki sajtó, rádió és televízió nyelvezete, a számos fordítási probléma, ezt a hitet erősítik bennünk a muravidéki magyarok megnyilatkozásai, de ezt igazolja vissza a Magyarországra beiratkozott középiskolásaink nyelvi teljesítménye is. Természetesen e nyelvi szegényedési folyamatból gyermekeim nyelve sem kivétel, hiszen őket is ez a nyelvi környezet veszi körül.

Ezzel a keveréknyelvűséggel egyidejűleg jelentkezik a kiejtés *idegenes* hangzása, a helytelen hangsúlyozás és hanglejtés is. A muravidéki magyar nyelv így fokozatosan megy át egyfajta keveréknyelvűségbe, nyelvtanilag gondatlan, hanyag és alacsony színvonalú állapotba, fokozatosan szegényedik el, főleg a szókincsében. A szlovéniai magyarság kétnyelvűsége véleményem szerint nem nevezhető *kölcsönös kétnyelvűségnek*, még akkor sem, ha ennek a kétkultúrájúságnak az emberközösségi jogai biztosítva vannak. A valóságban, főleg a hivatalokban és a közéletben, a két nyelv egyenrangúsága, amely az együttélést segítené elő, szerintem nem valósul meg olyan szinten, ahogy elvárnánk, hiszen a szlovén nyelv kerül domináns helyzetbe. Pedig a kétnyelvűség a nemzetiségi területen élő emberek teljes kibontakozásának a feltétele volna, mint ahogy az alkotókészségük felszínre kerülésének, a képességeik kiteljesítésének. A két nyelv használata elegendő biztonságérzetet és önbizalmat kellene, hogy adjon a társadalomban betöltött szerepük minél hatékonyabb kibontakoztatására, sőt a tágabb térségben is, a két ország kultúrájának a közvetítésében. Az Európai Unióba kerülve Szlovéniának lehetősége van a nemzetiségei által is bekerülnie az európai kultúránemzetek közé. Nemsokára az egész világ többkultúrájúvá válik (a globalizmus révén), a kétnyelvű nyelvi helyzetek ezt a folyamatot erősíthetik muravidéki viszonylatban is.

3. 8. Beszédszituációk anyanyelvi példák alapján

Dávid fiam elmúlt öt éves (2004). A gyertyánosi Kétnyelvű Óvodába jár, nagycsoportos, 17 gyerek tartozik ebbe a csoportba (4-6 éves gyerekek), ebből 6 gyerek magyar anyanyelvű, 11 szlovén anyanyelvű és 4 gyerek vegyes (szlovén és magyar nyelvű) házasságból származik. A

vegyes házasságból származó gyerekek közül is két gyerek beszéli a magyar nyelvet. Dávid naponta nyolc órát tölt el az óvodában, tehát ez a nyelvi környezet határozza meg a nyelvhasználatát is. Az óvodában mindkét nyelvet, vagyis az anyanyelvét, a magyar nyelvet és a környezetnyelvet, a szlovén nyelvet is használja egyszerre, ez attól is függ, hogy milyen anyanyelvű gyerekekkel kommunikál. Dávid fiam óvodai beszédhelyzetben használt nyelvét az óvónők jegyezték fel.

Dávid: – Tegnap nem akartam jönni az óvodába. Én eltolom (eltolom) a kocsit. A krokodil engemet (engemet) tót (tolt) a kockáho (kockához). Miko (mikor) kinn vót (volt) a tök a zudvaron (az udvaron), akko (akkor) kidiszítettük (feldíszítettük). Nem tornázok, otthon van nekem a tornázóm (tornaruhám).

Óvónő: – Mitől fekete a kéményseprő ruhája?

Dávid – A portu (portól).

Beszélgetés játék közben az óvoda udvarán. Dávid fiam a játékautóban ül, három játszótársa és az óvónője beszélgetnek vele:

Dávid: – Megyünk Mariborba?

Óvónő: – Miért?

Dávid. – Veszünk ragasztikot (ragasztót) a zegereknek (egereknek)? Na, itt vajok (vagyok). Ti csak ülletek (üljete), én mingyárt (mindjárt) gyűjök (jövök). Itt a ragasztik. Öt kunát fizettem (fizetem) érte. A televiziun (televízióban) láttam kettű (kettő) mobitelt (mobiltelefont). A riszánkába (rajzfilmben) is volt egy egér.

Óvónő: – Dávid, szép szemed van.

Dávid: – Köllöne (kellene), hogy ne legyen?

Óvónő: – Milyen frizurád van?

Dávid: – Zsele (hajszelé) van a hajamon. Ez majd megszárodik (megszárad) és le lehet mosnyi vize (mosni vízzel).

3. 9. Az irodalmi pályamunkák hibái

Ádám fiam negyedik osztályos, a Lendvai I. sz. Kétnyelvű Általános Iskola tanulója. Szlovéniában sosem volt, és talán ma sem teljesen egységes a kétnyelvű oktatás megítélése. Noha elvileg a magyarság érdekében jött létre, tudjuk, hogy mégis mindkét fél számára többé-kevésbé

kényszer. Elsődlegesen politikai akarat szülte 1959-ben, amikor csökkent a magyar osztályok száma, mivel a magyar anyanyelvű tanulók az érvényesülés vagy a továbbjutás érdekében a szlovén tagozatokba iratkoztak át. Ennek a problémának a megoldására jött létre a kétnyelvű oktatás, hogy segítse az együtt élő két nép (a magyar és a szlovén) közeledését, s lassítsa a magyarság asszimilálódását. Nem véletlen, hogy többször is berzenkedtek ellene. Többször kellett módosítani programját, szervezeti kereteit. Ennek egyik eredménye a kétszintű anyanyelv-oktatás lett, amelynek pozitív jelei kétségtelenek (BOKOR J., 1999). Ádám fiam kétnyelvű általános iskolába jár, nincs is más választása ebben a térségben. Nálunk közel ötven éve ilyen iskolák működnek.

Ádám fiam a nyelvi kódjait tudja váltogatni, az alsólendvai Népúj-ságban (2004. november 4. 15.) jelent meg a következő beszámolója, amely arra utal, hogy fiam nyelvi kompetenciája megfelelő egy jónak bizonyult fogalmazás megírásához is:

„Október 29-én, pénteken a Lendvai 1. sz. Kétnyelvű Általános Iskolában szavalóversenyt szerveztek a muravidéki magyar költők verseiből, amelyen én is részt vettem. Bence Lajos Folt című versét szavaltam, amely a Napraforgó papagáj című verseskötetében jelent meg. A vers arról szól, hogy egy kisfiúnak egy folt esik az ingére, és ezért megdorgálják a szülei. A kisfiú fél a szüleitől. Mivel a szavalóversenyen a zsűri jól minősítette a szavalamat, Fehér megyei osztálytársammal együtt bekerültem az iskolák közötti szavalóverseny döntőjébe. A szavalóversenyre Király Patyi Erzsébet magyartanárom készített fel. A tanárnő többször meghallgatta a szavalamat és segített a vers hangsúlyozásánál. A szavalóversenyen jól éreztem magamat és nagyon örültem a továbbjutásomnak.

Zágorec Ádám, 4. d. osztály, Lendvai 1. sz. KÁI”

Ádám fiam 2003 decemberében, mint 3. osztályos tanuló, részt vett a Szűnyogh Sándor Irodalmi Pályázaton, amelyet minden évben megrendeznek a kétnyelvű általános iskolák magyar anyanyelvű tanulóinak, a 3. osztálytól kezdve egészen a 8. osztályig. Az irodalmi pályázaton a résztvevőknek egy megadott témára kellett fogalmazást írniuk. A pályamunkákat szakmai zsűri javította ki és értékelte, majd a Magyar Kultúra Napja alkalmával ünnepélyes keretek között eredményhirdetést tartottak, és díjátadásokra is sor került. Az irodalmi versenyt a Ma-

gyar Nemzetiségi Művelődési Intézet *Anyanyelvápolási Munkacsoportja* szervezte. Szakállás Gyuláné Bodnár Anna magyar nyelvi szaktanácsos, mint a szakmai zsűri egyik tagja, felmérést is készített a tanulók helyesírásáról, nyelvhelyességéről, s ennek alapján idéznék néhány példát, mivel ezek a nyelvhelyességi hibák Ádám fiam fogalmazásában is előfordulhattak.

3. 9. 1. Helytelen kifejezések, nyelvhelyességi hibák

Gyakoriak a helytelen kifejezések a tanulók fogalmazásaiban, ezek a kifejezések helyesírásilag sem állják meg a helyüket, de stilisztikailag sem fogadhatók el, pl.:

- Szeretem *ötet* (öt). Elkérem a könyvet *őktől* (tőlük).
- A boltban egy öreg nénit *elém* (magam elé) engedtem a pénztárnál.
- *Emlékszesz* (Emlékszel) a régi szép időkre?
- Ha most *elmensz* (elmész), nem jöhetsz vissza.
- Szeretitek a tengerpartot. Akkor is *szeretnéitek* (szeretnétek), ha mindig hideg szél fújna, és esne az eső?

Alapvető hibának számítanak a muravidéki magyar tanulók nyelvhasználatában a következő végződéses, amelyeket helytelenül használnak az igéknel. Az iskoláknak küldött nyelvi példatárból valók ezek a példák.

- A „szokik” igét a tanulók jelen időben is használják (*pl. szokok*), pedig csak múlt idejű alakban használjuk. Példa: A nagymamám és a barátnői fiatal korukban tollfosztóba szoktak járni. Mi már ehelyett diszkóba *szokunk* (szoktunk) szórakozni.

- A -t végű igék felszólító módjának jellegzetes az -ss hangcsoportja (*fussa le!*). Példa: A kisöcsém mindig elszakítja a nadrágját. Anyukám figyelmeztette, hogy máskor vigyázzon, ne *szakítja el* (szakítsa)!

- A -t végű igék kijelentő mód tárgyas ragozásában viszont a szabályos -tj hangcsoport szerepel, nem az -ss (*lefutja*): a tanulók ez esetben „suk-sükölnék”, vagyis a lefutja helyes alak helyett a „lefussát” használják. Példa: Az apukám korán reggel olyan hangosan *nyissa* (nyitja) a garázs ajtaját, hogy mindig felébredek.

- Az -ít végű igék felszólító módjának képzése különbözik a -t végű igeiktől: -ss- helyett -ts- hangcsoport szerepel (*tanítson*), a tanulók ezt is helytelenül használják, vagyis a „tanítson” helyett „*tanísson*” igealakot használnak.
- A -szt végű igék kijelentő mód tárgyas ragozásában -sztj- hangcsoport szerepel a tévesen használt -ssz- helyett (*kiosztjuk*): nem „szuk-szükölünk”, ahogy a tanulók teszik ezt, mert ők a „kiosszuk” igealakot használják.

3. 9. 2. Nyelvjárási és köznyelvi formájú szavak keveredése a nyelvhasználatban

Mivel a muravidéki magyar regionális köznyelvben is előfordul a muravidéki nyelvjárás szavainak a használata, előfordul, hogy a gyerekek az iskolai fogalmazásaikban is ezeket a tájszavakat használják fel. Ez két okból is történhet. Lehet, hogy azt hiszik, hogy a tájszó megfelel a köznyelvi nyelvhasználat szavainak, vagyis nem ismerik fel a tájszó szituatív jellegét, hogy otthon és a szűkebb családban nyelvjárásban beszéljenek, az iskolában pedig a köznyelvet használják. De megeshetik az is, hogy nem ismerik a tájszó köznyelvi megfelelőjét, ezért nem is tudják azt megfelelően használni. Mivel a muravidéki magyar köznyelvben használatosak a tájnyelvi szavak, valószínűleg nem olyan feltűnő, ha a gyerekek ezeket az iskolai fogalmazásaikban is leírják. A következő köznyelvi szavak fordulnak elő tájnyelvi használattal (kiejtés, ragozás, szótövek stb.) a pályamunkákban: *takarú* – takaró; *elig* – elég; *pársze* – párszor; *miást* – mindjárt; *mast* – most; *elig* – elég; *sűrven* – gyakran; *másodikas* – másodikos; *akkorán* – nagyon stb.

3. 9. 3. Olyan szavak használata, melyeknek jelentése eltér a köznyelvi használattól

A gyerekek írásos dolgozataiban is akadnak olyan kifejezések, amelyeknek a jelentése eltér a köznyelvi használattól. Ebben az esetben *stiliztikai hibákról* beszélhetnénk. Néhány példával élünk:

- A rosszindulatú ember mindenben talál *ellentmondhatót* (kifogásolni valót).

- Vágyunk a *megtelt* (teljes) életre, de nem biztos, hogy ilyen jut nekünk.
- Jó, ha mindenki átérzi, hogy valamilyen *küldöttséggel* (küldetéssel) jött a világra.
- Már régóta meg akarom kérdezni tőled, hogy *passzol-e* (tetszik-e) az új iskola.
- Azt javasolnám a legszívesebben, hogy menjünk *egybe* (együtt) a kirándulásra.
- Mindig az a *legkedvencebb* (legkedveltebb) ruhadarabom, amelyet legutóbb kaptam vagy vettem.
- Van egy kutyám: ahogy *felnyitom* (kinyitom) az ajtót, azonnal boldogan szalad elém.
- Sokat kell tanulnom, nem *bírok eleget* (tudok eleget) aludni.
- A középiskolás *korszak* (kor) nagyon szép.
- A megadást *a saját elméjéből* (saját magától) találta meg.
- Azt akarom, hogy *forduljon rám* (forduljon felém).
- Hívj fel *erre* (ezen) a *számra* (számon)!
- *Nekem* (Hozzám) legközelebb áll az informatika.
- A barátnőm sokat segít nekem az *angolóránál* (angolórán).
- Ezt a nehéz verset *nem bírom megtanulni* (nem tudom megtanulni).
- A kapálógépünk *benzinre* (benzinnel) működik.
- *Örömömbé* telt. (Örömöm telt benne).
- *Kiteljesítettem* (Teljesítettem) a kívánságaitokat.
- Túlzott a kívánságaitok *nagyja* (nagy része).
- Kevés a *meggondolás* (átgondoltság) a tervében.
- *Mindenért* (mindenre) időt kell szánni.
- *Nem volt a gondja terhében* (nem terhelték a gondok).
- Látom, megmutatja a *boldogságot a szemében* (a boldogságot a szeme, boldogság látszik a szemében).
- *Bekaptam* a rossz jegyet. (Rossz jegyet kaptam.)
- *Eltört* (Betört) az ablak.

3. 9. 4. Gyermekeim nyelvi identitása

Az identitás latin eredetű szó, melynek jelentése: *azonosság*. Az állandóság, az azonosság védelme a társadalmilag konstruált valóság nélkülözhetetlen alkotórésze, amely nélkül lehetlenné válna az anticipáció és a cselekvés. Mint szülőt, személyesen is foglalkoztat gyerekeim *nyelvi identitása*, hiszen az egyéni azonosságtudat kialakítására való törekvés

magába foglalja azt a döntést is, hogy mi a fontos gyermekeim nyelvi tudatának az építésében, és ezen a téren mivel érdemes foglalkozni, továbbá milyen nyelvi szabályokat kell kialakítani, amelyek által maguk is irányítani tudják az életüket és a viselkedési stílusukat. Mindemellett az identitásukhoz hozzátartozik az önbizalmuk erősítése, ennek a kompetenciának a jelenléte is az életükben: milyen alapon vállalják az anyanyelvüket, és ez mennyire teszi őket boldoggá, sikeressé, mennyire tudnak ezzel boldogulni a hétköznapi és a szakmai életükben, a szlovén–magyar multikulturális környezetben. Noha a serdülőkor kiemelkedően fontos időszak az identitás kialakításában, főleg a 12 éves Ádám fiam esetében is érvényes ez a megállapítás, hiszen ő lépett ebbe az életkorba. Ez a folyamat a kora gyermekkorban kezd kialakulni, és egész életünkön át tart. Dávid fiam 7 éves, és őt érinti a gyermekkor identitástudatának a kialakítása, amely sok esetben a szülők normáitól, értékeitől és erkölcsétől függ. Dávid nyelvi identitása azonos a miénkkel (a szüleiével). Önértékelése pedig olyan, amilyennek mi látjuk őt, mint gyermeket. Gyermekeim már iskolások, beléptek a felnőttek és az intézményes oktatás világába, így más felnőttek, tanáraik, kortársaik értékei is fontossá válnak számukra. A serdülők e két elkülönült világ értékrendjét próbálják meg egybeolvasztani a saját identitásuk kialakítása során. Ez érvényes a nyelvi identitásuk kialakítására is, vagyis ahogy a közeg, a közösség tagjai beszélnek, ahhoz igazodik az otthonról, a családból hozott identitásuk. Természetesen minél inkább egybeesnek a szülők, illetve a tanárok által képviselt értékek, a serdülő számára annál könnyebb feladat az azonosságtudatuk megformálása. A multikulturális környezetben, az olyan bonyolult, összetett társadalmakban, mint a miénk, gyermekeim előtt nehéz és hosszú út áll. Szinte végtelen számú lehetőség kínálja magát, hogyan viselkedjenek, és mit tegyenek az életükkel.

A gyermekek önmeghatározásának aktív folyamatára Erik Erikson (1968) az „identitáskrízis” kifejezést vezette be. A krízist nem válságként kell szerinte felfognunk, hiszen az önmagukban való kételkedést az egészséges pszichoszociális fejlődés szerves részeként kell értelmeznünk. Ennek megfelelően serdülőkorban számos hiedelem, szerep és viselkedésmód „felpróbálható”, módosítható, illetve elvethető az integrált én-fogalom keresése során. Ebben a korban még alakítható a kétnyelvű nyelvi nevelés helyes aránya is, vagyis hogy melyik legyen az anyanyelv, és melyik a kisérsőnyelv, vagyis a környezetnyelv. Véleményem szerint ebben döntő szerepet vállalnak a szülők. Az identitáskrízis ideá-

lis esetben a húszas életevek elejére vagy közepére megoldódik, s az egyén továbbhaladhat más életfeladatok felé. De, ha nem tudják tisztázni a nyelvi identitásuk alapkérdéseit, akkor ez egész életük során problémát jelenthet, és az egyén nem képes konzisztens énképet kialakítani, vagyis nem lesznek olyan belső normái, amelyek segítségével az élet főbb területein megfelelően értékelhetné magát (ATKINSON, R., 1993).

Erre a kérdésre kell elsősorban feleletet adnom, mint szülőnek, de ezt követi az *európai identitás* kérdésköre is. Szlovénia is tagországa az Európai Uniónak, ha a statisztikákat nézzük, akkor az EU vizsgált 28 országában a megkérdezettek 59%-a vállalja egyidejűleg a nemzeti és az EU-s identitását. Ennek a folyamatnak a részesei lesznek a gyermekeim is, a kérdés csak az, hogy milyen mértékben lesz fontos számukra az európai identitásuk. Talán egyszerre tartoznak majd a természethez, a mindenkori összekötő ösztönvilághoz, s egyszerre két kultúrához és nyelvhez, a szlovén–magyar kultúrkörhöz, nyelvi közeghez, mint egy töredezett civilizációs zárvány örökösei az Európai Unió kibontakozó új közegében. A kettős identitásukra ráépül egy harmadik identitás is.

Az európai identitás kialakulása a fiaim előtt áll, mivel a magyarok és a szlovének a kevésbé elterjedt nyelvek beszélői közé tartoznak az Unión belül, a fiaimnak szükségük lesz akár az angol, akár a német nyelv tökéletes elsajátítására is ahhoz, ha *európai polgárrá* akarnak válni. Be kell kerülniük az európai nyelvek vérkeringésébe, ha részt akarnak venni a plurális, többnyelvű projektumokban. Ez is vezetheti őket a kölcsönös tisztelethez és elismeréshez, ha közös dolgaikhoz, tevékenységeikhez partnereket találnak. Sikerük attól is függ, hogy a fiaim, mint kisebbségiek, milyen mértékben becsülik meg a saját nyelvüket, mennyire lesznek képesek érvényesíteni nemzetiségi jogaikat, milyen mértékben tudnak alkalmazkodni nemzetiségiként, s nem asszimiláltként az új viszonyokhoz és kihívásokhoz az Európai Unióban. Mint egy kisebbségi közösség tagjainak, a szabad uniós áramlásra csak akkor lesz igazán lehetőségük, ha megkapják hozzá a szükséges nyelvi eszközöket, amelyek a közvetlen vagy távolsági, személyközi kommunikációt teszik lehetővé számukra. Az EU-intézmények irányelvei a háromnyelvű európai polgár ideálját tartják szem előtt. A hipotetikus régióban a nemzeti kisebbségek nyelve jelentheti a harmadik nyelvet, amely egyben a szomszédos ország nyelvének a tanulását is ösztönözheti (BERNJAK E., 2004). A sikeres *interkulturális* kommunikáció elsajátítása mellett a gyermekeimnek még ki kell alakítaniuk a *szakmai* kommunikációjukat is, főleg azon a terüle-

ten, ahol majd elhelyezkednek és dolgoznak. Az EU-integráció előmozdítása érdekében szükséges volna, ha a fiaim a felsőoktatási intézményekbe lépve tanulhatnának anyanyelvükön is, hogy elsajátíthassák a szükséges szakmai terminológiát is, de erre egyelőre csak a magyarországi továbbtanulás esetében lenne lehetőség, Szlovéniában pedig csak a tanárképzés területén, más szakterületeken sajnos nem.

Gyermekeim nyelvi identitását a jövőben is a kétnyelvűség határozza meg, hiszen a kétnyelvűség a jövő. Remélem, hogy sikerül bennük kialakítanom azt az egészséges nyelvi kompetenciát, hogy ne szenvedjenek a *kisebbségi* érzéstől, sem a Muravidéken, sem akkor, amikor Magyarországra utaznak, ahol az egynyelvűekkel kell, hogy összehasonlítsák a nyelvhasználatukat. Ez a nyelvlélektani törvényszerűség remélhetőleg majd nem okoz gondot fiaimnak, annak ellenére, hogy félek attól, hogy a kisebbségi érzés a jövőben sem fog megváltozni, hiszen nem elsősorban emberi akarat, hanem a nyelvi konzervativizmus, a nyelvjárásiasság, a kontaktusjelenségek, a történelmi sorsesemények, pl. Trianon függvénye. Remélem, hogy nem éri őket a gyakorlatban kettős stigmatizáció: egyrészt alulmaradnak az államnyelvel szemben, mert annak presztízse különböző okok miatt jóval magasabb, másrészt megbélyegződnek a magyarországi egynyelvű norma oldaláról, az egynyelvű szemlélet kétnyelvűségre való erőszakos adaptálása miatt. (KOLLÁTH A., 2004). Nagyon remélem, hogy nem fog mindez bekövetkezni, vagy az érzelmeik szintjén felmerülni.

4. A TÖBBNYELVŰSÉG ÉS A MI KÉTNyelvűségünk az Európai Unióban

„Zágorec-Csuka Judit dolgozata az Európai Unió nyelvpolitikai kérdéseit 'három tükröben' látatja: kisebbségi – muravidéki – magyar, szlovéniai és természetesen európai szempontból. A muravidéki magyarság nyelvi helyzete sok szempontból sajátos (nincs köznyelv, létezik viszont mintaszerű kétnyelvű oktatási modell). A dolgot a muravidéki magyarság szempontjait figyelembe véve közelíti meg az EU nyelvstratégiáját, sőt általában a 'kis népek kis nyelveinek' az ügyét.”

Balázs Géza

„A kisebbség egy részére jellemző, hogy dominanciaváltáson ment keresztül, vagyis az iskolába lépő gyermekek nagy részének másodnyelvi ismeretei biztosabbak, mint az elsõnyelvié. Elõfordul az is, hogy a család nyelvátörökítõ szerepe teljesen megszûnik, s az iskola kénytelen a diákok õseinek nyelvét másodnyelvként oktatni. Ami az anyanyelvi nevelést illeti, a legfõbb probléma az egynyelvûségi szemlélet és a nyelvi változatok iránti érzéketlenség.”

Bernjak Elizabeta

Talán egyesek úgy gondolják, hogy a többnyelvûség nem normális életforma, néhány kiváltságosnak való. Százmilliók számára viszont „természetes” életforma, hiszen kb. 500 nyelv él egymás mellett a világ kb. 200 országában, így gyakran kapcsolatba kerülnek egymással. A kormányok politikájának egynegyede ismer el több hivatalos nyelvet (kb. 50 ország), kettõnél többet csak 6 ország.¹

4. 1. Miért alakult ki a többnyelvûség?

A kétnyelvûség kialakulásának többféle oka volt: politikai, vallási, kulturális, oktatási, gazdasági, természeti csapások stb. Megszállások és kitelepítések, más politikai és katonai akciók közepette a muravidéki magyarság nyelvét is érték megpróbáltatások, pl. a trianoni békeszerzõdés után a Muravidéket elcsatolták Magyarországtól, majd a két világháború között Isztriából és az Isonzó völgyébõl származó szlovéneket telepítettek be (földreform ürügyén) a homogén magyar települések közé stb. Vallási okok miatt is megosztott a muravidéki magyarság (katolikusok, lutheránusok és kis számban kálvinisták). Habár az egyház is lassan igazodik a valós kihívásokhoz, még mindig nem használhatók a magyarországi hittankönyvek, pedig az Európai Unióban élünk. A kultúra területén, fõleg a 60-as és a 70-es években, talán még a 80-as évek elején is észlelhetõ volt az, hogy a muravidéki magyarság zõme azonosult a jugoszláv értékrenddel a kultúra terén (popzene, a testvériség-egység eszmeisége, internacionalizmus), habár 1945 után, a vasfüggõny meghúzását követõen nem is volt más alternatívája (Magyarország a szovjet zónába került). Az 50-es évekre a muravidéki magyar közösségek életében értékrendszer-váltás következett be, aminek következmé-

¹ Crystal, David: *A nyelv enciklopédiája*. Budapest. Osiris. 2006. 449–458.

nyeként egyre erőteljesebb *nemzettudat-zavarok* keletkeztek. Az oktatás területén 1959-ben vezették be a kétnyelvű oktatási rendszert a Muravidéken, azzal a céllal, hogy a magyar gyerekek szocializálódni tudjanak a szlovén társadalomba, hiszen azt megelőzően kezdtek kiürülni a magyar tagozatok, mivel a szülők a gyerekeiket szlovén tagozatokba írták, hogy ezzel is lehetőséget adjanak a továbbtanuláshoz. A gazdasági érdekek is fontos tényezője a kétnyelvű nyelvhasználatnak, számos muravidéki magyar elvándorolt a munkalehetőség miatt, az életszínvonal emelése végett más régiókba, sőt más országokba is áttelepült (vendégmunkások Németországban, kivándorlás Amerikába stb.). Természeti csapások nemigen sújtották ezt a vidéket, illetve nem kényszerítették a magyarokat elvándorlásra, lakóhelyváltásra.

4. 2. Az anyanyelv megőrzése, váltása és halála

A világon az együttélésnek több formája van, nyelvileg is, még a gyökeresen eltérő kultúrákban is. A határsávban Göntérháza, ahol gyermekkoromban éltem szüleimmel együtt, ezelőtt harminc évvel gyakorlatilag homogén magyar falu volt, talán egy vagy két szlovén család lakott ott. Most már egészen megváltozott a helyzet, szinte mindegyik család vegyes házasságban él, többnyire a fiatalabb korosztályok. A muravidéki magyarok 50 év alatti korosztályának mintegy 50%-a vegyes házasságban él, ami rendkívül magas arány, talán a legmagasabb a Kárpát-medencében kisebbségben élő magyar közösségek között. Az ilyen házasságból kikerülő gyermekek túlnyomórészt (75-80%-ban) szlovénnek tartják magukat. A 70-es évektől kezdve divattá vált a magyarság körében, hogy a többségi nemzet tagjai közül választ az illető házastársat. Ennek már az a következménye, hogy a homogén családi nyelvek fellazulnak és kezdenek vegyülni, interferálódni, s idővel hagyománytalanná válnak, felülkerekedik a hivatalos, nemzeti nyelv, illetve a szlovén fél nyelvhasználata, mivel a társadalomban is ez van túlsúlyban. Mennyire változékony az anyanyelvem? Nem élek vegyes házasságban, gyermekeim mégis előbb elsajátították a szlovén nyelvet, mint én tettem ezt kb. 20 évvel ezelőtt. Mivel nagyobb az asszimiláció aránya, nagyobb a lehetőség, hogy szlovén nyelvi szituációkba kerüljenek, ahol használniuk kell az említett nyelvet. Ma már spontán változások mennek végbe, de ezek eléggé felgyorsultan. Véleményem szerint

1959-től egészen a 70-es évekig talán elmondható, hogy **a szocialista társadalom hivatalos politikája kifejezetten az asszimiláció irányába terelte a kétnyelvű oktatást**, még akkor is, ha ezt a „*testvériség-egység*” eszméje alatt hirdette. A 70-es évektől az ún. *pozitív diszkrimináció* elvére alapozott nemzetiségi politika volt jellemző. Azt követően a 80-as, 90-es években, sőt most a 21. század elején már annyira lecsökkent a magyar ajkúak száma, hogy nem lehet megállítani a *nyelv-váltás* folyamatát, még akkor sem, ha már a demokratikus szlovén kormánynak nincsen asszimilációs politikája (GÖNCZ L., 2005). A magyarul beszélők, a kisebbségi nyelv beszélői asszimilálódnak a domináns szlovén kultúrához, a muravidéki magyarok hibrid nyelve sokat vesz át a szlovén nyelv szókészletéből. A gyermekeim is ebben a folyamatban élnek. Manapság a kettős vagy többes kötődés viszonylag gyakori jelenségnek számít a Muravidéken, azonban a magyar jelleg egyenrangúságáról nem beszélhetünk, vagy csak nagyon kevés családnál.

A muravidéki magyar nyelv a trianoni elszakadást követő 80 esztendő távlatában vívta a sajátos asszimilációs harcát. Most már csak szenved a kisebbségbe szorulás következményeit, vagyis sok esetben, ha szükséges, a szlovén partner kedvéért átváltunk szlovénra, mert nem biztos, hogy megérti az anyanyelvünkön folyó kommunikációt (a nyelvi kompetencia hiányában). A fiaim tipikusan beleszülettek a 90-es években ebbe a kiegyensúlyozatlan kétnyelvű nyelvi helyzetbe, s nekik már nem tűnik mindez aránytalannak, hibrid nyelvűek lettek. S keresik azt a „közös jót”, azt a nyelvi szituációt, amely a legtöbbször megfelel, tehát gyorsan át tudnak váltani szlovén nyelvre is, sokkal gyorsabban, mint én tettem ezt gyermekkoromban.

A posztmodern léthelyzet posztmodernül határozza meg a nyelvi helyzetet is. A fogyasztói társadalomban egyre jobban elvárható lenne az anyanyelv használatában is a biztonság, a megbízhatóság és a védettség megőrzése. Éppen ezek az ismérvek kezdenek hiányozni a gyerekeim anyanyelvéből, amely egy fragmentált, nem stabil és nem meghatározott globális világ küszöbén küszködik a napi túléléssel. A civil társadalom maszkjai lehullnak, most, amikor már nincsenek *tabu-témák* a nyelvhasználatban, most amikor mindent szabad, éppen most csökken le 6 ezer alattira a muravidéki magyarok száma. Hogy milyen mélyen él még a hagyomány a nyelvben, amely korosztályokról korosztályokra örökíti át a nyelvet, nagyon nehéz meghatározni. Én csak erősíteni tudom az átadás tudatát: szimbolikusan és materiáli-

san is. A történeti tudat általam örökíthető át fiaimra, a nyelvi mentalitás általam közvetíthető. Én emeltem ezt a nyelvet családomon belül az irodalmi nyelv szintjére, talán nekik is átadható mindez. Sajnos, ebben a sajátos nemzetiségi nyelv helyzetben sokkal többet nem tudok nekik ígérni. De tudniuk kell, hogy nincsenek egyedül, kétnyelvű léthelyzetük az együttélés egész területére irányul. Mindkét nyelvet majd jól beszélnek, talán anyanyelvi szinten, erre megvan a lehetőségük is, csak felmerül a kérdés, mennyire tudják ezt használni, milyen lesz az interakciójuk és nyelvi konfrontációjuk. Kikhez tudnak még magyarul beszélni, hol és milyen társadalmi szituációban? Nyelvet (kódot) váltanak-e, vagy majd csak az ő gyerekeiknél történik meg ez? Anyanyelvük specifikus nézeteket alakíthat ki a világról. Az ember nem létezhet nemzeti hovatartozás nélkül, hiszen **az anyanyelv nem azonos a kultúrával, hanem a kultúra része**. Hogy mennyire fognak kötődni ehhez a tájhoz, szűkebb és tágabb szempontból, ehhez a különleges kétnyelvű mentalitáshoz, történelmi tudathoz? Ez a jövő titka.

Itt élünk, különböző kultúrák, vallások és politikai rendszerek közepe, a Balkán szélén, valahol Közép-Európában, az Európai Unió egyik tagországában, egy kialakulóban levő új kozmopolita világregd közepén, s én nemzeti értékekről, anyanyelvről beszélek a kamaszodó Ádám és az első osztályba járó Dávid fiaimnak. Joggal lehetnek kétségeim, aggodalmaim, hisz a kisebbségi nyelv presztízscsökkenésével ők is elszenvetői, részesei az úgynevezett „keveréknyelvűségnek”, amely már elfogadott tendencia a nemzetiségi területen, így léthelyzetük nehezen alakítható át igazi kétnyelvű nyelvi helyzeté.

4. 3. Kétnyelvű oktatási programok

Ugrásszerűen szaporodnak a kétnyelvű oktatási programok, különös tekintettel a kisebbségi nyelvekre, de nemcsak nyelvoktatásként, hanem mindazon tudás és gyakorlat elsajátítása céljából is, amely az adott kisebbségi kultúrát jellemzi. Kétféle felfogást ismerek az említett oktatási programmal kapcsolatosan. Az egyik felfogás szerint jó hatással van a nyelvi érzékenységre, vagyis segíti az egyén beilleszkedését a társadalomba, erősíti a kulturális sokféleséget és a nemzeti identitást. A másik felfogás szerint a kétnyelvűség növeli a társadalmi megosztottságot, beszűkült világléte eredményez, s ha nem megfelelő a tanárok felkészültsége, ha nem megfelelő a tananyag és a tanterv, akkor a gyerekek ebben a prog-

ramban nem sajátítják el az anyanyelvüket. Vannak olyan vélemények is, hogy addig kell a gyerekeket anyanyelvükön tanítani, míg el nem érik azt a szintet, hogy képesek lesznek a többségi nemzet nyelvén továbbtanulni.

4. 4. Viták a kétnyelvűségről

A kétnyelvűséggel kapcsolatosan érzelmi telítettségű viták merülnek fel. A nyelvi tudatot eltérően ítélik meg, fogják fel a beszélők, így eltérő álláspontok alakulnak ki a nemzetiségi területen. A nemzetiségieknek is eltérő vagy különböző a nemzetfelfogása. Vannak családok, akik *homogén* nyelvhasználók és vannak, akik *átmeneti* nyelvhasználók, vagyis a gyerekeik a nyilvánosság előtt a többségi nemzet nyelvén beszélnek, otthon a magánszférában pedig anyanyelvükön, tehát magyarul, de kevesen vállalják azt, hogy anyanyelvükön kommunikálnak a nyilvánosság előtt, tehát a közéletben is.

Figyelembe kell venni azt is, hogy a Muravidéken a magyar nemzetiség identitása is állandó *átalakulásban* van (metamorfózis), tekintettel arra, hogy a társadalmi változások is felgyorsultak. Nem mindenki magyar, aki még magyarul beszél, mivel sok esetben már az identitása nem magyar, csak magyar származásúnak vallhatja magát. A félnyelvűségnek az a buktatója, hogy már nem hordozza a megtartó magyar identitás felelősségét, hanem egy átmeneti állapotot okoz a magyar és a szlovén identitás között, *köztes* nyelvi állapotot, amely identitásváltáshoz vezethet. A nyelvi tudat az identitásból táplálkozik, ezért felelősséget kell vállalni iránta, hűségesnek kell lenni az anyanyelvhez, de harcolni is szükséges a megmaradásáért, hiszen nem örökös, hanem építhető, fejleszthető, esetleg rombolható érték.

Természetesen a muravidéki magyarság teljesen nem zárkozhat el a tiszta etnikai közösség keretei közé, de ugyanakkor nem lehet teljesen nyitott sem, mindent befogadó, mert gyorsan elveszhet a világpolgárság nyitott terében, amelyet 2004-től az Európai Unió nyújt. Az Európai Unió csak absztrakció, inkább út, mint végső cél. A muravidéki magyarság alakítson ki magának egy szűkebb és szélesebb, tehát lokális, országos és nemzeti viszonyrendszert Szlovénia és Magyarország között, hiszen az úton-levés a cél, az együttműködéshez vezető utak keresése, erre viszont az Európai Unió minden keretet megad. Az „úton-levés” nyelvi felkészültséget is igényel, anyanyelvi és környezetnyelvi kompetenciát. Meg kellene erősíteni a régiókban való gondolkodást, így az EU nem annyira országok, mint inkább régiók Európája lehetne.

Az egységesített Európának fel kell számolnia a polgáraiban felhalmozódott *előítéleteket* és negatív *sztereotípiákat*, amelyek a történelem során és az egymás közti viszonyaikban alakultak ki bennük, és antropológiai szempontból új életnormákkal, értékekkel és szokásokkal kellene felváltani őket. A nyelvi normájuk meghatározásához elengedhetetlen a kultúra újjáértékelése az EU-ba lépve. A *különbözőség* az identitás anyja, következésképp a nyelvi különbözőségből kiindulva, új dinamikájú rendszert lehetne alkotni (regionális, országos, kontinentális szinten). Mivel Európának hiányzik egy közös nyelve (régen a latin volt, most az angol került előtérbe), a többnyelvűség lesz a jövője, s ebbe beletartoznak a kisebbségek nyelvei is. A „szellem” – s tekintsük a nyelvet is szellemi értéknek – segíti az anyagi világban való eligazodást, de csak akkor, ha pontosan tudjuk, hogy mit is akarunk. S ez a megállapítás még érvényesebb a muravidéki magyarság nyelvtervezésére is. Mintha néha nem tudnánk, mit is akarunk elérni, mit akarunk prioritásként kiemelni anyanyelvünk jövőjét tervezve, illetve mintha a jelenlegi lét-helyzetünket is csak felületesen mértük volna fel, s nem a szikra kipattanására figyelnénk, hanem a tűz eloltására, merthogy hiányos a muravidéki magyarság szimbólumvilágának a teljes készlete is, s ez a készlet inkább posztmodernnek tűnik, mintsem letisztultnak, hagyományosnak.

4. 5. A muravidéki magyarság nyelvtörténeti folyamatai

A Mura menti térségre jellemző volt, és ma is jellemző a nemzeti és a nyelvi sokszínűség, s ennek a nemzeti tudat állapota szempontjából is fontos szerepe van. A két világháború közötti időszakban a kisebbségi státuszba kényszerült muravidéki magyarságot erőteljes elnyomás és számos beolvasztási kísérlet érte. Fontos megállapításnak tekinthető, hogy a Mura mentén élő közösségek közötti nemzeti-nyelvi kapcsolatok a 20. században leginkább a különböző politikai döntések függvényében alakultak, illetve értékelődtek át, ami – a magyar kultúra és nyelv folyamatos presztízsvesztése révén – a magyar közösség szempontjából leginkább negatív következményekkel, másodrendű szerepkörrel járt (GÖNCZ L., 2006). A muravidéki magyarság létszámának kritikusa alá csökkenésének okai többfélék: a vegyes házasságok elterjedése, a kétnyelvű oktatás térhódítása, illetve a magyar tagozatok megszűnése, és számos történelmi esemény, amelynek következtében a nemzetiség nem jutott helyzetbe stb.

Dr. Göncz László történész véleménye szerint fontos lenne, hogy Közép-Európában a következő esztendőben létrejöjjön valamilyen „belső” jellegű kisebbségvédelmi modell, amely részben feloldaná és orvosolná a feszültségeket és konfliktus-gócokat, a 20. század torz szüleményeit (az elmúlt esztendők negatív példáit).

4. 6. A mi kétnyelvűségünk a Muravidéken – helyzetkép

Szlovéniában a 2002-es népszámlálási adatok szerint 6243 magyar nemzetiségű személy él a 42 km hosszúságú határszakaszon, 29 különböző településen. A Muravidék magyarlakta települései nyelvi szempontból *nyelvjárászizetet* alkotnak, amelyet több mint 80 éve politikai határ választ el Magyarországtól. A Vajdaság, ahol nagyobb számban él a magyarság, 500 kilométerre van tőlünk. 1991-ig közös országban éltünk. A délszláv háború is nehezítette a nyelvi kapcsolatok gyakoriságát. Földrajzilag a magyar települések szorosan kötődnek egymáshoz, hiszen nincsenek közöttük jelentősebb természeti akadályok, amelyek számottevően korlátoznák egymás közti érintkezésünket. A nyelvjárás-kutatás a muravidéki magyar tájnyelvet az Őrség és a Hetés nyelvjárásnyúlványának tekinti, hiszen az itt élő magyarok többsége e magyar tájszólási változatokat beszéli. Természetesen a muravidéki magyar nyelv sem teljesen elzárt, hiszen feltűnedeznek benne a magyar nemzeti nyelvterület vasi-zalai regionális köznyelvének jelenségei is. Délről viszont a szlovén tömb települései karéjozzák. Innen erős szlovén nyelvi hatásnak van kitéve. Ilyen nyelvi háttérrel lépnek a gyermekeink a kétnyelvű óvodákba, majd a kétnyelvű általános iskolákba és a középiskolába a Muravidéken: Lendva városában, valamint három faluban: Göntérházán, Dobronakon és Pártosfalván. Közel 300 magyar anyanyelvű gyermekről van szó.

Az ideális kétnyelvűségről (bilingvizmus, lat.) két (esetünkben a magyar és a szlovén) nyelv viszonylagos magas fokú, illetve teljes ismeretéről, tudásáról, használatáról csak ideális helyzetekben lehetne beszélni, valószínű, hogy ez is létezik, de a Muravidéken inkább a kétnyelvűség különböző változatai vannak elterjedve; az aktív (zökkenőmentes mind a megértés, mint a megértetés szintjén) és a passzív formája (csak a megértés szintjén tökéletes). Megítélésem szerint a magyar–szlovén kétnyelvűség passzív változatának van nagyobb tere vidékünkön.

4. 6. 1. A kétnyelvű oktatás modellje a Muravidéken

1959-ig voltak magyar iskolák vidékünkön, azonban osztályaik kiürültek. Még a magyar gyerekeket sem írták magyar iskolába, mert nem láttak benne továbbtanulási, érvényesülési esélyt. Ekkor következett be a szlovén többségi nemzet részéről az első jelentős kisebbségpolitikai lépés. Olyan oktatási modellt hoztak létre, amely szerint a Muravidék szomszédos magyar és szlovén falvaiból kialakított vegyes lakosságú területén bevezették a *kétnyelvű oktatási rendszert*. Ez azt jelentette, hogy elvileg minden tantárgyat *szlovén és magyar nyelven* kellett tanítani. A továbbiakban a magyarlakta vidéken csak kétnyelvű iskolák működtek. Az azokba való beiratkozást kötelezővé tették a szlovén tömbből a vegyes lakosságú területhez körzetesített falvak tanulói számára is. Más választási lehetőség nem volt, ugyanis egynyelvű szlovén iskolák az adott területen nem működtek. Ez a rendszer érvényes ma is.

Meg kell jegyezni, hogy a kétnyelvű oktatás modelljében számtalan hiányosság tapasztalható. E kérdések kritikus felvetésére azonban csupán a rendszerváltás (1991) után adódott mód. Évtizedekig ugyanazokkal a módszerekkel tanították az anyanyelvet és a környezetnyelvet is. A magyar nyelvi tudás szintjének az emelésére új oktatási módszert választottak 1991-et követően. E különbségtétel (kétszintű magyar nyelvoktatás) előbb is bekövetkezhetett volna, de mindenestre az utolsó tűzoltási lehetőségnek tekinthető az asszimiláció megállítására.

4. 6. 2. Minőségi változás az oktatásban

A kétszintű magyar nyelvoktatással sokféle pozitív változást lehet bevenni a muravidéki kétnyelvű oktatásba. A módszer, megítélesem szerint, enyhíti a kétnyelvűség *rejtett konfliktusait*, és tudatosítja a gyerekekben, hogy különböző nyelvi szinteken és különböző nyelvi kompetenciával lehet beszélni a magyar nyelvet egy adott rendszeren belül. Ugyanakkor lassan eltűnik az emberek tudatából, hogy a kétnyelvűségnek olyan funkciója, társadalmi szerepe lenne, mint amelyet elméletben szántak neki. Szerintem a *funkciónélküliség* okozza a problémák zömét. Ám nem mindegy, hogy az iskola mit mond az együtt élő szlovéneknek és magyaroknak önmagukról és egymásról. A kétnyelvűség különböző

változatai közül a bilingvizmus helyett a *diglossia* vált gyakorlattá, hiszen a szlovén és a magyar nyelvet eltérő készségi szinten beszélik a tanulók. Ebben a helyzetben a magyar gyerekeknek, egy-két tanuló kivételével, sok esetben a valós anyanyelvük mindinkább átmenetet képez az elképzelt köznyelvből a konyhanyelv felé. Ezért kellett változtatni a magyar nyelv oktatásán a kétnyelvű iskolamodellben a 90-es évek elején.

Az elmúlt mintegy 50 évben nem voltak magyar nemzetiségi iskolák a Muravidéken, és a rendszerváltás után ezt a lehetőséget – a magyar nyelvű oktatást – nem választotta a muravidéki magyarság. Általános vélemény ma már, hogy a kétnyelvű oktatást a szükség hozta létre 1959-ben a Muravidéken. Jó megoldás volt azoknak, akik magyar környezetből jöttek az iskolába, de azoknak is, akik vegyes házasságból származtak. Viszont ez alatt az idő alatt ezt az oktatási modellt nem fejlesztették eléggé az elvárásoknak megfelelően. Inkább csak a testvériség-egység eszme kirakatpolitikájának felelt meg. A rendszerváltozással Szlovéniában ez megváltozott, a kétnyelvűséggel kapcsolatos problémákat mintha az oktatás szakemberei nevére neveznék, visszhangot kapnak a közéletben, legalábbis mernek róla beszélni, akár a közélet, akár a szakma szintjén.

4. 6. 3. Milyen legyen a kétnyelvű oktatási modell?

Alapvetően a magyar és a szlovén nyelv megismertetése és megszerettetése volna a kétnyelvű oktatás fő célja, de ezen a modellen belül a magyar nyelv tanítására a nemzetiségi területeken még *külön módszereket* kellene kidolgozni. Tudjuk, hogy a nyelvi kisebbségekhez tartozóknál a családi nyelv – anyanyelv – vonalán történő nyelvcseré miatt más követelményrendszert kellene alkalmazni, mint a nyelvi többséghez tartozó tanulóknál. Sokszor megesik, hogy alacsony a kognitív nyelvi felkészültség éppen a magyar nyelv elsajátításánál. Sokszor nem azt az eredményt kapjuk, amit elvárnánk.

A kétnyelvűség lélektanával világszerte több tudományos diszciplína is foglalkozik. Muravidéki felmérések erről tudtommal még nem készültek, vagy csak elvétve. Pedig negyven-ötven év távlatából erre is szükség volna, hiszen a mindkét nyelvet beszélő személyeknek lelki hozzáállásuk is van a szlovén és a magyar nyelv használatához. A jövőben a kétnyelvűségi helyzet *pszichológiai vonatkozásait* és az em-

berek lelki életére kifejtett hatásait is tanulmányozni kellene, de elsősorban a két jelenségcsoport *kölcsönhatásait*. Meg kell fogalmazni a *mit*, a *hogyan* és a *miért* kérdésekre vonatkozó szakmai válaszokat a kétnyelvű oktatásban. Tudományos és szakmai körökben tisztázni kellene, hogy a muravidéki magyarságnak mit jelent valójában a kétnyelvűség. Hogyan értékelik a *bikulturalizmust*, és ennek milyen típusai léteznek? Mit értünk az *anyanyelv*, az *anómia*, a *diglosszia*, a *kettős félnyelvűség*, a *felszínes és a kognitív* nyelvi felkészültség jelentésértartalma alatt? Hogyan és milyen körülmények között válik az egyén kétnyelvűvé, hogyan alakulnak ki a kétnyelvűség különböző típusai? Hogyan befolyásolja egy kulturálisan és nyelvileg heterogén közösségben a tannyelv a tanulók személyiségfejlődését? Miért eredményeznek a kétnyelvűség egyes típusai nemkívánatos személyiségfejlődést, más típusai viszont egyes adottságok teljesebb kibontakozását? Talán újabb tudományos kutatási módszereket kellene létrehozni a muravidéki kétnyelvű oktatási modell tanulmányozásához, ha kutatásokkal akarják elsősorban fejleszteni ezt az oktatási modellt. Ha azonban másban gondolkoznak, akkor azt is tisztázni kellene. (Esetleg az kínos lenne?) Szerintem a kétnyelvű oktatáson belül mindig a *megoldható problémákkal* kellene foglalkozni, és nem szabad elveszni a megoldhatatlan problémák hatáskörében. (Hogy mi megoldhatatlan, azt is pontosítani kellene.)

Véleményem szerint az egyén felelőssége is nagyon fontos az anyanyelv megőrzésében és fejlesztésében, legyen az egyén édesanya, tanár vagy gyári munkás – az egyéni felelősség talán a legfontosabb ismérv egy kisebbségi léthelyzetben. Hogy miért? Mert az anyanyelv megőrzése elsősorban *egyéni harc*, nemcsak oktatási célkitűzés. Minden személy saját maga is felelős saját nemzete nyelvéért és kultúrájáért, de közben mindenkivel együtt, tehát társadalmilag is felelős. A nyelv egyéni és közösségi felelősség egyszerre. Nyelvi azonosságtudatunkat kitágítva, akár egy erős gyökerű Kárpát-medencei magyarságtudathoz is kellene, hogy vezessen bennünket anyanyelvünk, éppen most, a gyökértelenedő és fellazuló Európában. Minden rész felelős a nagyobb egészhez és a többi részhez való viszonyában. Szerintem az is nagyon fontos, hogy a muravidéki magyarság ne érezze önmagát *elszigetelnek*, gyökértelennek a léthelyzetében. Legyen kapcsolódási lehetősége a szlovén nemzethez is, de a Kárpát-medencében élő magyarokhoz is. Mindez erősítse a *nyelvi tudatunkat*.

4. 6. 4. A kétnyelvű oktatási modell előnyeiről

A kétnyelvű társadalmi berendezkedésben felismerhető az *etnolingvisztikai demokrácia* elgondolása. Fontos a kisebbségben élők számára a szlovén államhoz való lojalitás gondolata, önazonosság-tudatunk kifejezése mindkét nyelven, s annak zavartalan megvalósítása is. A kétnyelvű modell biztosítja az anyanyelv tanítását is, és az együtt élő másik nemzettel való interetnikus kapcsolatok kialakítását is. A nemzetiségileg vegyesen lakott területen a kétnyelvűség egyben *életmód* is jelent, és beépül az ott élők tudatába. A kétnyelvű oktatás lehetőséget nyújt a továbbtanuláshoz Magyarországon és Szlovéniában is. Erősíti az idegen nyelvek tanulását is. A modernizálásra irányuló törekvéseknek való megfelelés az EU-hoz való csatlakozással, főleg az oktatásban olyan folyamatot indított el, amely alapvetően megváltoztatja a tanulásról és a tanításról eddig alkotott nézeteket. Ezek a változások összhangban vannak az Európa Tanács célkitűzéseivel, melynek a nyelvoktatásra vonatkozó ajánlásai között szerepel többek között a többnyelvűség ösztönzése, a nyelvtanulás és nyelvtanítás további erősítése a nagyobb *mobilitás* és a hatékonyabb nemzetközi kommunikáció elérése érdekében (Bernjak, 2004). Az EU létezése elképzelhetetlen a többnyelvűség állami szintű elfogadása nélkül. Úgy a mindennapi életben, mint a hivatalos kapcsolatok elmélyítéséhez szükséges a kisebbségi nyelvek pozíciójának a megváltozása, előtérbe kerülése. Ehhez segíthet hozzá a kétnyelvű oktatás a Muravidéken. A folyamatot még az is erősítheti, hogy a szóban forgó oktatási modellnek ötvenéves múltja van. Sőt, az EU létezésével eljött az ideje ezen oktatási modell felértékelésének, természetesen csak akkor, ha jobb és újabb eredményeket mutat fel az eddigiekhez képest. A szlovén–magyar határ menti régiókban több figyelmet kell fordítani az anyanyelv tökéletesebb, magas szintű elsajátítására. A régiók szerepének a megnövekedése javíthat a kétnyelvű oktatás helyzetén, hiszen eltűnnek a régebbi beidegződések, előítéletek, vagyis nem lesz olyan mesterséges akadály, amely a népesség folytonosságát megszakítaná.

4. 6. 5. A kétnyelvű oktatási modell hátrányairól

Azok, akik sok esetben nem ismerik a jogi normákat, a nemzetiségi törvényeket, a két nyelv hivatalos státusát a nemzetiségileg vegyes terüle-

ten, azt hangsúlyozzák, hogy a szlovén az államnyelv és a hivatalos nyelv, ezért elsősorban ennek kell érvényesülnie a nemzetiségileg lakott területen. A kétnyelvű nyelvhasználat kevésbé valósul meg a gazdasági életben, és a közéletben is néha (ha nem többnyire) háttérbe szorul. Az oktatás, a humán és a társadalomtudományok terén nagyobb az elkötelezettség a magyar nyelv iránt, mint a műszaki területen.

A kétnyelvű oktatás nem ideális, de ez bizonyul a legjobb oktatási modellnek a kétnyelvű területen, a muravidéki magyarok és szlovének léthelyzetében, ezt igazolják a felmérések is. A szakemberek úgy vélik, hogy ennek az oktatási modellnek nincs *alternatívája*. Vagyis a hátrányai ellenére általánosságban elfogadható oktatási modell a vidékünkön. Egy közösség gondolkodásmódját meghatározza az iskolarendszere is. Ezáltal fontos értékkeremtési folyamatról lenne szó a kétnyelvű oktatási rendszer keretein belül. Nem mindegy, hogy milyen hatásfokkal működik ez a rendszer. Az eddigieknél többet kellene foglalkoznunk vele.

A kisebbségi iskolaügy válaszút előtt áll, mert olyan pontra érkezett, ahol a rendszer lassú, óvatos javítási kísérletei már alig vezethetnek eredményre. Ha a helyi kisebbségi önkormányzatok (Lendva, Dobronak, Moravske Toplice) nem lesznek képesek önfenntartó kisebbségi intézményeket saját rendszerként kiépíteni, akkor a negatív tendenciák egyre erősödnek, a legrosszabb esetben pedig a nemzetiségi/kétnyelvű oktatás fogalma teljesen tartalmatlanná válik. Ez végzetes következmény lenne a kisebbségek szempontjából, az egzisztenciájukat veszélyeztető távlatnak tekinthető, mivel a nyelv továbbadásának megszokott folyamata a családban már alig lehetséges (BERNJAK E., 2004).

Az iskola a kisebbségi nyelvhasználat egyik fontos színtere lehetne, olyan színtér, amely a tanulókat és a pedagógusokat meglehetősen változatos regiszterkészlet kialakítására ösztönzi – véli Bernjak Elizabeta, a Maribori Egyetem Szlovén Nyelv és Irodalom Tanszékének tanára, nyelvészprofesszor, aki *A kisebbségi nyelvek jövője az EU-ban: nyelvcsere vagy nyelvi revitalizáció* című tanulmányában (2004) alaposan részletezte és elemezte azokat a lehetőségeket, amelyek erősítenék a kisebbségi nyelvek jövőjét térségünkben. A kisebbségi közösségek (köztük a muravidéki magyar közösség) szociokulturális helyzetét tekintve a kétnyelvű oktatás nyújthat lehetőséget a *többsnyelvűség* kifejlődésére. A probléma talán az, hogy nincsen megfelelően biztosítva a kisebbség fejlődésének a lehetősége, illetve a demográfiai, gazdasági,

társadalmi, kulturális és etnikai reprodukciója. Gondot jelent az is, hogy a magyar nyelv használata a Muravidéken többnyire a *családi* szférára és a helyi, szorosan vett közösségi gyakorlatra korlátozódik, és kimarad az igazgatási szférákból. A vegyes házasságok aránya is egyre jobban fellazítja ezt a szférát. A túl alacsony diáklétszám akadályozza a teljes körű anyanyelvű, de a kétnyelvű oktatást is.

4. 6. 6. A muravidéki magyarság csökkenésének okai, amelyek kihatottak a magyar nemzetiség nyelvvesztésére is

A muravidéki magyarok száma a népszámlálási adatok szerint kilencven év leforgása alatt kb. a harmadára csökkent. Ha a csúcstól jelentő 1910-es népszámlálási adatokból indulunk ki, a csökkenés okai a következő tényezőkre vezethetők vissza (KOVÁCS A., 2003):²

- területi elhelyezkedés – *peremvidék*, két tömb, a határ mentén hosszasan elnyúló településhálózat csökkenti a megmaradás esélyeit;
- nincsen *vallási különbség* a többségi nemzet és a magyarság között, mint pl. Erdélyben, ami valamilyen módon gátolná a vegyes házasságokat;
- *a Magyarországra költözés* a nagy sorsfordulók után és következtében – 1920-ban, majd 1945-ben a magyar hivatalnokréteg, a tisztviselők, a vasutasok, a csendőrök, az értelmiségiek elhagyják a vidéket;
- a magukat korábban magyaroknak valló *szlovének* és zsidók elfordulása és eltűnése – általában minden *impériumváltáskor* az összeírt lakosság bizonyos hányada anyanyelvet, ill. nemzetiséget vált különböző okoknál fogva. Így történt ez a Muravidéken is, ahol 1921–1941 között magyarról szlovénra, 1941–1945 között szlovénról magyarra váltottak; 1910-ben három olyan település volt, amelyek korábban magyar települések voltak, később szlovénné váltak;
- a két világháború és a megtorlások vesztesége – a két világháború is szedte az áldozatait, igazán nagy veszteség a vidék zsidósságát érte, akiket 1944 folyamán majdnem teljes mértékben kiirtottak. A háború alatti és utáni megtorlások veszteségei Sárvárhoz köthetők, ahová a ma-

² Kovács Attila: *A muravidéki magyarság népszámlálási adatai a 20. században*. Kézirat. Előadásként elhangzott A muravidéki magyarság a népszámlálási adatok tükrében című konferencián Lendván, 2003. május 30-án, 9–11.

gyar időkben szlovéneket, és Hrastovechez, ahová az ismételt jugoszláv időkben magyarokat internáltak. (Tudomásom szerint az elsőben nem pusztult el senki, a másodikban viszont igen – SZAB)

Elvándorlás – külső és belső migráció – is sújtotta a magyar lakosságot:

- A külső migráció során három fő kivándorlási hullámot különböztünk meg:

- 1) az 1914 előtti,

- 2) az 1918–1941-ig tartót: a két világháború között eleinte Dél-Amerikába, majd később Nyugat-Európába vándoroltak ki,

- 3) 1945 (a második világháború) után az 1960-as évek első feléig illegálisan vándoroltak külföldre, ezeket a személyeket örökre elvesztettük. Majd a 60-as évektől elsősorban Nyugat-Európában (Németország, Ausztria, stb.) vállalhattak munkát, közülük az első generáció még hazajön a nyugdíjas éveire, viszont a gyermekeik már kinn maradnak, és ott alapítanak családot.

- Belső migráció esetén az országon belüli elvándorlásról, vagyis a Jugoszlávián, ill. Szlovéniában belüli mozgásról van szó. Rögtön a II. világháború után elsősorban Szlovénia fő ipari centrumai: Ljubljana, Maribor, a Tengermellék, Kočevje stb. felé indult meg az elvándorlás.

- A 60-as évektől azonban a Muravidéken belül is észrevehető egy mozgás, amikor Muraszombat felé indul el nagyobb betelepülés, amely elsősorban az őrségi magyar falvak lakosságát érintette, ugyanis ekkor szűnt meg a vasúti összeköttetés (1968), az úthálózat még nem volt kiépítve, vagyis a peremre szorult magyarság elindult a munkalehetőséget adó központ felé, Muraszombatba.

- A nem magyar nemzetiségű személyek – *a kolonisták* – betelepítése, ill. betelepülése a két világháború közötti időszakban: a földreform keretében 253 családot telepítettek a magyarok közé, összesen 1553 főt.

Az asszimiláció miatt is csökken a magyarok száma

- Az egyre gyorsuló asszimiláció, amelynek egyik oka a nagyarányú *vegyes házasság* – 2002-ben 812 olyan személy vallotta magát szlovénnek, akik 1991-ben még magyar nemzetiségűnek vallották magukat.

4. 7. Szükséges-e egy európai uniós nyelvstratégia?

A kelet-közép-európai államokban a demokratizálódási folyamat eltérő módon zajlik. Ezek a különbségek éreztetik hatásukat – még ha közvetetten is – az oktatásban és a kisebbségpolitikában. A nemzetiségi oktatás, Szlovéniában a magyar nyelv kérdése, szorosan összefügg a civil társadalom építésével, a demokratizálási folyamat továbbvitelével. El kell érni, hogy a kétnyelvű iskolákból kikerülő diákok ne az államtól, a felsőbb hatóságoktól, vagy egy életre szóló gondviselőtől várják a felemelkedésüket, hanem ehhez a szlovéniai magyarság esetében a kétnyelvű iskola adjon nekik megfelelő alapokat. De az is fontos lesz, hogy mennyiben fognak részt venni a magyar–szlovén kétnyelvűségi kérdések előkészítésében és a tudományos megfigyelésében, elvben és gyakorlatban a kompetens intézmények, pl. a Maribori Egyetem Magyar Nyelv és Irodalmi Intézete, a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kara és a szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola is.³ Ha sikert akarunk elérni, akkor meg kell fogalmaznunk a következőket. Mit is tekintünk sikernek? A multikulturalitást? Akarunk-e EU-s nyelvstratégiát a kisebbségi magyaroknak? Gátat vetünk-e az asszimilációnak, fel akarjuk-e tární a kétnyelvűség tabu-témáit? Vagy valami mást szeretnénk elérni? Az európai uniós nyelvstratégiában mindenképpen jelen kell lennie a nemzetiségi nyelvstratégiának is. Hogy milyen legyen ez a nyelvstratégia? Ebbe a kisebbségi léthelyzetben élőknek is legyen beleszólási joguk!

A kiütkereséshez, az asszimiláció megállításához elengedhetetlen a fokozott mértékű tudományos kutatás és az erre épülő nyelvi *tervezés*. Az Európai Uniónak Magyarország és Szlovénia is tagja. A nyelvi túléléshez és fejlesztéshez a mai kontextusban nagyon fontos a kisebbség (a szlovéniai magyarság) és az anyaország (Magyarország) oldaláról jövő aktív nyelvi tervezés. Ebben az esetben a több évtizedes elszigeteltség, határzár percekben belül eltűnik, és nyitottabbá válhat a térség, amelyben a szlovéniai magyar kisebbség él. Az uniós miliőben közelebb kerülhetnek a nyelvtudósok, a kisebbségi szakértők, a tanárok, a kutatók és az oktatási szakemberek is, akik a nyelvi állapot szisztemati-

³ Ruda Gábor: Előszó. Ruda Gábor (szerk.): *Az iskola mint asszimilációs gépezet. Muravidéki kétnyelvű oktatás, rábavidéki nemzetiségi iskolák*. Pilisvörösvár. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 2002. 6.

kus kutatásával szeretnének sikereket elérni. Sajnos, két év elteltével sem indult be ez a folyamat.

A muravidéki magyarság kétnyelvű iskolarendszerének továbbfejlesztéséhez értő elméleti és gyakorlati szakemberek bevonásával szükséges reális kétnyelvű oktatási rendszert kidolgozni, vagy a meglévőt szisztematikusan továbbfejleszteni. Reménykeltő lehet a kilencéves alapfokú oktatási forma bevezetése a kétnyelvű általános iskolákban Göntérházán, Lendván, Dobronakon és Pártosfalván. Az Európai Unió a nyelvstratégiai törvényeivel és azok ellenőrzésével hatékonyabbá teheti az eddig elhanyagolt, nem eléggé fejlesztett kisebbségi nyelvek helyzetét, biztosítva ezáltal a jövőjét is. A kisebbségekben élők nyelvi helyzete több mint valószínű, hogy megvitatásra kerül az Európai Parlamentben is. A magyar nyelvnek az EU-ban való használatát a kisebbségi léthelyzetben élők anyanyelvápolásával együtt lehet csak elősegíteni, egységes keretbe helyezni az újonnan alakuló Európában. A nyelvi lektorátusok felállítása Európa-szerte aktuális tényezőnek ígérkezett a nyelvek státusának az emelésében. Szlovénia 300 ilyen lektorátust, fordítóirodát tervezett, de ez sem valósult meg úgy, ahogy elképzelték. Magyarország is tervezte a saját nyelvi lektorátusait és fordítói irodáit. A nemzetiségi területeken is szükséges volna az úgynevezett hungarológiai központok felállítása, amelyek erősíthetnék a már meglévő vagy kiépülőben levő magyar intézményeket a határon túli régiókban. „Az Unióban továbbra is magyarul kell írni és olvasni, csupán gondolkodni kell európaiul”⁴ – mondotta Tabajdi Csaba volt miniszterhelyettes, európai parlamenti képviselő az Identitás Szabadegyetemen, Nagykanizsán.

A szlovéniai magyarságnak törésvonalak és válaszutak mentén kell újrafogalmaznia túlélési stratégiáját. A nemzetiségi önkormányzatoknak is meg kell erősödniük ahhoz, hogy regionálisan betöltsék a politikai szerepüket és esélyüket, mert a regionális együttműködésnek még jobban megnő a szerepe. Az uniós csatlakozással nem csorbul a szuverenitás, hiszen a szociálpolitika, az oktatás és a kultúra továbbra is nemzeti hatáskörben marad. De mindez nagyobb összefüggésbe kerül az európai integrációban más nemzetekkel és kultúrákkal. A szlovéniai kétnyelvű oktatásnak is ebben az integrációban lenne a jövője, a magyar nemzetiségnek pedig új lehetőséget jelenthetne az európai integrá-

⁴ Bence Lajos: Az Unióban magyarul kell írni és európaián kell gondolkodni. *Népűjság*, 2003. július 3. 5.

ció a teljes nyelvi beolvadás és identitásvesztés helyett. Természetesen a csatlakozás utáni években a szlovéniai magyarság magyar értékeinek a *megismertetése és elfogadtatása* lenne a legfontosabb feladat, hiszen az elmúlt nyolcvan év a szlovéniai magyarság számára sok megrázkódtatással járt.

4. 8. Az európai uniós tapasztalatok

Az EU létezése elképzelhetetlen a többnyelvűség állami szintű elfogadása nélkül. A nyugat-európai országokban is természetessé vált a többnyelvűség. Ez kifejezésre jut az oktatási rendszerben is, amely már az általános iskolában két idegen nyelv tanítását tűzte ki célul. A többnyelvűség természetessé válása megnyitja a lehetőségeket a kisebbségi nyelvek pozíciójának a megváltoztatásához is a hivatalos kapcsolatokban és a mindennapi életben.⁵

A kisebbségi nyelv pozíciója természetesen függ az egyes országok alkotmányaitól, de nem kétséges, hogy a természetes többnyelvűség megjelenése az EU-ban, valamint a régiók szerepének megnövekedése számottevően javíthat a helyzeten, azaz a kisebbségi és a regionális nyelvek felértékelődhetnek, amit a globalizáció uniformizáló hatásától való félelem tovább erősít. Az EU-intézmények irányelvei a *háromnyelvű* európai polgár ideálját tartják szem előtt. A nemzeti kisebbségek esetében ez szükségképpen négynyelvűséget jelent: a kisebbségnek a többség nyelvén kívül még két világnyelv ismeretét. A sikeres inter-kulturális kommunikáció érdekében az általános nyelvhasználaton túl szükséges a szakmai kommunikáció/szaknyelv kérdéskörének a kellő súlyú kezelése. A szaknyelvet be kell építeni az általános nyelvoktatásba, és meg kell találni a szaknyelvoktatásnak a szakképzésben a helyét (BERNJAK E., 2002).

4. 9. A kisebbségi anyanyelvi oktatás az Európai Unió régióiban

A kisebbségek anyanyelvű oktatása és legfőképpen a felsőfokú képzés aktuális politikai problémává vált. A nemzeti kisebbségek iskolázottságának szintje az adott térségben nagyon eltérő. A szlovéniai Muravidék-

⁵ Bernjak Elizabeta: A kisebbségi nyelvek képzési lehetőségei az EU-ban. Közép Európa: Egység és sokszínűség. *A Nyelvek Európai Éve 2001* záró konferenciájának előadásai. Szombathely. Berzsényi Dániel Főiskola. 2002. 216.

ken a magyar nemzetiség esetében a kétnyelvű iskolarendszer működik, míg a magyarországi Rábavidéken a szlovén nemzetiség számára kétnyelvű és nyelvoktató nemzetiségi iskolák állnak rendelkezésre. Mindkét nemzeti kisebbség ugyanabban az elképzelt EU-régióban fog létezni. Mindkét kisebbség esetében viszont általánosnak tekinthető lemaradásuk a felsőoktatásban a többségi (szlovén, ill. magyar) nemzethez képest. Beigazolódott, hogy a kisebbségek megfelelően képzett értelmiség nélkül elsorvadnak, az anyanyelvű felsőoktatás hiányából csak a nemzetiségi tanárképzés jelent kivételt. Hosszú távon mintha a felsőfokú képzés nem volna érdeke a többségi nemzetnek sem.

Az oktatás szakértői szerint a kisebbségeknek szükségük van olyan intézményekre, amelyek részben vagy teljes egészében anyanyelvű felsőfokú képzést nyújtanak számukra. Az EU pl. lehetőségeket adna a muravidéki magyar nemzetiség és a rábavidéki szlovén nemzetiség számára egy közös felsőoktatási intézmény (főiskola vagy egyetem) létrehozására a közös EU-régióon belül. Hogy ez a felsőoktatási intézmény Lendván, Szentgotthárdon, vagy netán valahol az osztrák–magyar–szlovén határvidék másik városában lenne, az államok és a kisebbségek közös döntésétől függ. A több évtizedes interetnikus konfliktusok feloldását vagy megoldását egy határokat átszelő regionális (szlovén–magyar–német nyelvű) felsőoktatási intézmény nagymértékben elősegítené, amely egy intézmény keretén belül három nyelvet és kultúrát közvetítené. Az egyetem egyik alapvető jellemzője a háromnyelvű oktatás lenne. A követendő uniós felsőoktatási modellek közül térségünkben legrealisabban a bolzanói/bozeni, az olaszországi osztrák kisebbség számára 1998-ban alapított Szabad Egyetem mutatkozik.

A tárgyalt régió kisebbségi nyelveinek a fennmaradása nagymértékben attól függ, hogy milyen szerepe lesz az anyanyelvnek – az anyaországi nyelvvel együtt – a jövő Európájának interkulturális kommunikációjában, főleg pedig a mai határokon átívelő, többnyelvű régióban. A kisebbségi közösségek tagjainak szabad uniós áramlására, amely az európai integráció egyik fontos elve, és az európai jogok gyakorlására akkor lesz mód, ha megadjuk hozzá a szükséges nyelvi eszközöket, amelyek a közvetlen vagy távolsági, személyközi kommunikációt lehetővé teszik. Ehhez hozzájárulhat, vagy ezt hatékonyabbá teheti a kisebbségek anyanyelvű felsőoktatása, még akkor is, ha a mai világban tapasztalható integrációs és globalizációs tendenciák nemigen kedveznek az ún. kis népek kis nyelvének (BERNJAK E., 2002).

Mennyire képes egy kisebbségi nyelv, jelen esetben a magyar, versenyképesé válni a jövőben, a régiók Európájában? Amennyire az anyaország, vagyis Magyarország javítani tudja a magyar nyelv státusát az Európai Unióban. A szlovéniai magyar kisebbség jelenlegi nyelvi állapota és a közösség iskoláztatási szintje ebből a szempontból nem biztató. De hangsúlya lehet egy közös *interetnikus* (magyar–szlovén–német) régióban, amelyben akár megoldást is találhatna a túlélést és a boldogulást illetően.

A jövőképhez hozzátartozik, hogy ebben a pannon térségben a nyelvek és a kultúrák találkozásával, együttélésével a kialakuló vagy újjáalakuló, gazdasági egységként működtető régiók életében is számolni kell, hiszen nincsen olyan természetes, és nem lesz olyan mesterséges akadály, amely a különböző népeiségek folytonosságát megszakítaná. Inkább az tételezhető fel, hogy a jelenlegi kis regionális központok (Lenti, Ljutomer, Csáktornya, Muraszombat, Óriszentpéter, Szentgotthárd, Kőszeg, Fürstenfeld, Felsőőr és így tovább észak felé) irányában kiterjed a két- vagy többnyelvűség igénye, hiszen a mozgó munkaerő többnyire a közelben fog ingázni, és nem Franciaországba, Angliába vagy Dániába telepedni.⁶

Végezetül elmondhatjuk, hogy a Muravidéken, Szlovéniában a magyar nemzeti kisebbségnek az anyanyelv használatára vonatkozó jogai széleskörűen adottak, azonban részben az elmúlt évtizedek nemzetiségi szempontból hátrányos körülményei, valamint a magyar nyelv *presztízsveszítése*, részben a többségi nemzet bizonyos fokú ellenszenvé, illetve a magyar közösség *nemzettudat-zavarai* nehezítik a nyelvi túlélés esélyeit. A presztízsvesztést azzal lehetne ellensúlyozni, ha a szülők és az iskola sokkal többet vállalnának a magyar nyelv értékének emelése érdekében. A legnagyobb problémának az mutatkozik, hogy az utóbbi időkben csak kb. 300 magyar anyanyelvű gyerek iratkozott be a kétnyelvű általános iskolákba, és a közösség kis létszáma miatt sincs elegendő személy a kommunikációra, a szlovének sem tudnak nagyon kikkel magyarul érintkezni. A kommunikációhoz pedig személyekre van szükség.

⁶ Vörös Ottó: Nemzetiségi iskolák – Euro-iskolák. Ruda Gábor (szerk.): *Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás. Szentgotthárdi konferencia 2000.* Pilisvörösvár–Graz. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–Artikel-VII-Kuklturverein für Steiermark. 2002. 100.

Általános megállapítás az is, hogy a kisebbségek megfelelően képzett értelmiség nélkül hátrányba kerülnek, képtelenné válnak saját közösségük mindennapi igényeinek színvonalas kielégítésére, kultúrájuk és hagyományaik megőrzésre. Ezért fontos volna végre kiépíteni felsőoktatásuk ama formáját is, amely nemcsak a nemzetiségi tanárképzésre korlátozódna, hanem tágabb értelmiségi szakmákat és szférákat is érintene. Megoldás volna az is, ha a nemzetiség végre Szlovéniában is bővebb felsőfokú képzésben tudna részt venni, s ez nemcsak a tanárképzésre korlátozódna, hanem más beindított programokra is, amelyek erősítenék a közösség fennmaradását a nemzetiségi területen. A muravidéki magyar értelmiség – a sok évtizedes diszkrimináció miatt is – kisebb arányú, mint a többségi nemzet értelmisége. Ezeket a hátrányokat úgy lehetne csökkenteni, ha a muravidéki magyarok a korábbinál nagyobb lehetőséget kapnának a felsőfokú képzés megszervezésére. Ez az EU-integráció előmozdítása érdekében is szükséges volna, hiszen az integráció nem valósítható meg a szakmai terminológiát két-három nyelven beszélő szakemberek nélkül (BERNJAK E., 2004).

5. ÖSSZEGZÉS – LEHETSÉGES JÖVŐKÉP

A magyar nyelv az egész Földön beszélt mintegy hatezer (mások szerint háromezer) nyelv közül az előkelő *negyvenötödik* helyet, az európai nyelvek között pedig a *tizenegyedik* helyet foglalja el. A magyar nyelv így az európai nyelvek között a *középmezőnyben* helyezkedik el (POMOGÁTS B., 2004). A nyelv élő organizmus, olyan, mint maga az élet – folyamat, amely csak azáltal gazdagodhat, ha a személy is gazdagítja őt.

Családom nyelvének történeti (szinkrón) és területi (diakrón) fejlődését áttekintve megállapíthatom, hogy még a kisebbségi léthelyzetből adódó hátrányos helyzetű nyelvi szituációkból kiindulva is lehetséges a magyar nyelvet a tájszólás szintjéről az irodalmi nyelvire emelni és művelni. Természetesen ehhez külön motiváltság, erőfeszítés és akarat is szükséges, amely egy *életprogramnak* is felfogható. Ehhez az is hozzájárult, hogy Magyarországon tanulhattam tovább egyetemi szinten, majd azt követően posztgraduális képzésben is részt vehettem. Tanulmányaim végzése közben Magyarországon éltem, és ott fejlesztettem az anyanyelvemet, nemcsak a tv, a rádió és az internet, hanem az *élettér* által is. A

Muravidék nyelvi állapotára általánosan nem az az érvényes tendencia, hogy fejlődik, hanem stagnál, illetve a fiatalok esetében romlik. A muravidéki magyarságot a lakosság elöregedése és lélekszámcsökkenése is sújtja. A harmadik, illetve a negyedik generációt a nyelvi asszimilálódása, anyanyelvének lassú elvesztése fenyegeti, annak ellenére, hogy számos kulturális intézmény, médium, egyházközösség rendszerszerűen erősíti a magyarság megmaradását, és körülményeket teremt identitásának a megőrzésére, a magyar nyelv észlelhetően szegényedik.

Ha beletekintünk az elkészült *Magyar kulturális stratégia* munkaanyagába (a <http://www.kultura.hu/nkom> honlapon volt található), a Kulturális diplomácia fejezetében (28. o.) olvashatunk egy bekezdést a határon túli magyarok, illetve a Kárpát-medencei magyarság kulturális tervezetéről. Ezt a tételt a magyar kulturális politika írnia elő. Ebben a fejezetben keveset foglalkoznak azzal, hogy hogyan lehetne fejleszteni a határon túli magyarság nyelvét, illetve az illetékes minisztérium milyen programokat szándékozik indítani ennek érdekében. Ez az anyag is a magyar kulturális stratégia része kellene, hogy legyen, amelyből meg tudhatnánk, milyen irányba is tart, és melyek lesznek az elvárható eredményei a jövőben. Még nem tudni. A határon túli kulturális stratégiára vonatkozó, négy soros szöveget alátámasztásként idézném: „*A Kárpát-medencei magyarság helyzetét jelentősen átrendezi, hogy velünk együtt integrálódik az EU-ba a határon túli magyarok több csoportja (elsősorban Szlovákiában). Egyúttal megnő felelősségünk (és jó esetben lehetőségünk) az Unión kívül maradó magyarsággal kapcsolatban; ezzel a felelősséggel nagyrészt kulturális téren élhetünk.*”⁷

A stratégiai program igazi „célszemélye” minden magyar állampolgár, minden *család*, minden réteg, nemzedék és közösség, a nemzet egésze. S a tét nem más, mint a kulturáltabb, igényesebb, műveltebb, demokratikusabb hazai társadalom, tehát a megújulásra képes, ugyanakkor önismeretében és önérzetében erősödő *európai magyarság*. Ebből kifolyólag családom nyelvi fejlődése is akár lehet ennek a stratégiai programnak a része, természetesen nagyon áttételesen. De mégis valahova nyelvileg is tartoznunk kell! Családom (nagyapám, édesapám, szűkebb családom – én, a férjem és a fiai) nyelvi stratégiája ennek a

⁷ Elkészült a magyar kulturális stratégia munkaanyaga. Magyar kulturális stratégia (Munkaanyag). III. Kulturális politika eszköztára. III. f. Kulturális diplomácia. 28. (<http://www.kultura.hu/nkom>)

kulturális programnak a része, amely 15 millió magyart kellene, hogy elérjen a nagyvilágon.

Mégis, mi aggaszt a családom nyelvével kapcsolatban? Fiaim anyanyelvének a jövője elsősorban. Ádám és Dávid már ahhoz a negyedik generációhoz tartoznak (Trianon után), amely nyelvileg erősen asszimilálódik, habár ez a folyamat mindegyik generációt külön-külön érinti, de a demográfiai csökkenéssel a fiatalokat még jobban, hiszen kevesebben vannak, mint a megelőző korosztály. Hogy mit visznek tovább abból az anyanyelvből, amit én is a szüleimtől kaptam? Ez a nagy kérdés! *Amiben én hiszek, ők is hinni fognak, amilyen példát mutattam, ők is mutatni fogják, ahogyan én beszélek, lehetőleg ők is ilyen szinten fogják beszélni a magyar nyelvet.* Úgy vélem, a *család felelőssége* az elsődleges és a legnagyobb felelősség, amely az anyanyelv megőrzését és ápolását, továbbadását feltételezi. Ha ez nincsen meg, vagy kimaradt, sokkal kevesebbet tehet már az iskola, az egyház, a média és sok más kulturális intézmény az anyanyelvápolásban. Ugyanakkor minden kapu mégsem zárulhat be, az állami és a civil szférák szerves együttműködésén is múlik, hogy milyen irányba haladhat a nyelv művelés irányja. Az is fontos, hogy a magyar nyelvű internetes honlapok elérhetőségét a világ magyarsága körében folyamatosan propagálják Magyarországról.

A muravidéki magyar nyelvhasználat jellegzetességeinek másik csoportja a helyi tényezőkkel függ össze. Teljesen érthető, hogy az itteni körülmények jobban kedveznek a *regionális elemeknek*, a *nyelvjárásiasság* öröklésének, mint valamelyik Magyarországon belüli tájegységben. De mégis figyelembe kell venni a „mindent a maga helyén” elvet is, amely azt jelenti, hogy a nyelvjárási megnyilatkozás a családi körben igenis természetes (főleg a nagyszülők és unokáik közti beszédben), addig a széles nyilvánosság előtt, például az iskolában, rádióban és hivatalban törekedni kell a köz- és irodalmi nyelvi norma betartására. Hasonlóan kell mérlegelni azokat az *idegenszerűségeket* is, amelyekre az átvevő nyelvben már kialakultak – sok esetben az átadó nyelvinél is találhatóbb – elnevezések (a tükörfordítások, vagy idegen szavak).

Családom nyelvének a feltérképezése, az erre összpontosuló figyelem a dolgozatomban végül is arra hívja fel a figyelmemet, hogy a muravidéki magyar nemzetiségnek vállalnia kell a magyar nyelvet mint anyanyelvet, úgy a családban (a magánszférában), mint a hivatali körökben (a munkahelyen), ott, ahol egyébként is természetes és jogszerű lehet a használata. Az anyanyelv „*vállalása*” a kiinduló pont, s ezért olykor-

olykor meg kell küzdeni a kényelmi szempontokkal vagy az egyéb konfliktust is okozó helyzetekkel. De éppen a rajtuk való fölülemelkedés növelheti a nyelv iránti felelősségérzetet. Hadd éljek néhány példával, amelyet a családom nyelvhasználatából vennék. Nagyapám és szüleim földművesek Göntérházán, saját családi birtokukat művelik meg, ebből élnek. Középiskolába vagy egyetemre nem jártak, mert munkájuk elvégzéséhez ez nem volt feltétel, és erre nem is volt lehetőségük. Nyelvi kultúrájuk többnyire megmaradt a nyelvjárás szintjén, de részben elsajátították a regionális köznyelvet is. Szlovénul sem tanultak meg, mert többnyire Göntérháza környezetére terjedt ki a kommunikációjuk, és nem is utaztak. Nem volt szükséges, hogy éppen szlovén közegben formálják az életüket, és szlovén rokonaik sem voltak. Valamilyen szinten azért beszélnek szlovénül, de nyelvtanilag helytelenül. Ők *hűségesek* maradtak a muravidéki magyar tájnyelvhez, amit semmilyen feltételek mellett nem adnak fel, kitartanak mellette, nem cserélik fel keveréknyelvűsége, mint az unokáik, nem hajlandók kódot váltani, ha szlovének látogatják meg a családot. Ők ebben és ezzel tudnak csak élni – hűségesek ehhez a nyelvhez, amely az identitásuk lényege, erre támaszkodhatnak, ebből a nyelvi helyzetből indulnak ki. *A helyi tudatuknak* így megvan az értéke, azzal a nyelvvaltozattal látják át a teljes valóságot. Beszédükkel meg vannak elégedve, s ezt tudják már csak átadni az unokáknak, a fiaimnak. A tájnyelv az anyanyelvük, ezt a nyelvi kódot ismerik a legjobban.

Mivel én kétnyelvű általános iskolába és középiskolába jártam, majd Magyarországon egyetemet is végeztem, utóbb posztgraduális, vagyis PhD-képzésre is jártam Budapestre, nyelvi kompetenciám és valóságérzetem egészen más, mint a szüleimé. „Szólj s ki vagy, elmondom!” – Kazinczy Ferencnek, a magyar felvilágosodás és nyelvújítás vezéralakjának a gondolatát olyankor szoktuk idézni, amikor arról szólunk, hogy az egyéniség tükröződik a beszédben, az egyén műveltsége a nyelvhasználatban. Mint könyvtárosnak, naponta két nyelven (magyarul és szlovénul) kell kommunikálnom az iskolában. Tudományos szinten is írok dolgozatokat, magyarul és szlovénul is. Mindkét nyelvi kompetenciára és a különböző nyelvi kódváltásra is szükségem van a boldogulásomhoz. De nemcsak otthon, hanem a munkahelyemen kívül a közéletben, környezetem kulturális életében és magyarországi útjaim során is. A magyar és a szlovén nyelv mellett még a német és az angol nyelvet is használom, főleg szakmai területen, és bizonyos konferenciákon való részvételem alkalmával is. A szlovén, a német és az angol nyelv interfe-

renciája befolyásolja az anyanyelven folyó kommunikációt, aktívan és passzívan is, mivel kétnyelvű környezetben élek. Most már az Európai Unióban is szükséges több nyelven beszélni az euro-atlanti integráció kulturális közegében, az eltérő kultúrák, szellemi piacok és kulturális iparágak találkozásainak a szlovéniai nemzetiségi léthelyzetében. S ebben a közegben sem könnyű megőrizni az anyanyelvemet, mert erős a másnyelvűség, illetve annak a kínálata.

Ennek ellenére mégis aggaszt gyermekeim anyanyelvének a jövője. Hogy miért? Mert, ha nem eléggé kitartó a család az anyanyelv használatában, ha nem eléggé kitartó a magyartanár az iskolában, aki tanítja őket, akkor nem biztos, hogy mindaz, ami anyanyelvük szempontjából járna nekik, azt meg is kapják.

Véleményem szerint egy „új magyar nyelvújításnak” is eljött az ideje a Muravidéken. Dolgozatomban felvázoltam azokat a tendenciákat, amelyekre mindenképpen oda kellene figyelniük a közeljövőben a nyelvtudósoknak, közéleti személyiségeknek, íróknak, újságíróknak, költőknek, egyesületi vezetőknek, akik még felelősnek érzik magukat a magyar nyelv jövője és sorsa iránt a Muravidéken.

Sütő András szavaival kezdtem a dolgozatomat, az ő szavaival is szeretném befejezni, az *Engedjétek hozzám jönni a szavakat* című kötetből: „*Anyanyelvének lerongyolódott köntösében rengeteg didergő vándorlelkeket láttam. Hol? Stockholmban, Münchenben, New Yorkban, Clevelandban és Chichagóban. Hogy mondtad volt? Ki vele – Lászlóval – az e-betűs provinciából, holott nem a provinciától félted, hanem mindattól, amire a szülőföld kötelez. Valóban: a véletlen műve, hogy milyen közösségbe születik bele az ember. Közösségi, anyanyelvi kötöttség és individualista nihilizmus vitájában ez manapság gyakorta elhangzik. Egyszerű igazság a kivetettség magányának védelmében is. De nem kivetemedettségében...*”

Nagy igazságokat fogalmaz meg írásában Sütő András. Nem mindegy, hogyan bánunk azokkal a szavakkal, amelyeket édesanyánktól kapunk. Én Göntérházán kaptam az első szavakat, egy hattagú parasztcsaládba születtem bele, szüleim és nagyszüleim muravidéki tájszólásban beszéltek, ma is csak ezt a nyelvváltozatot beszéljük, amely évszázadokon keresztül hagyományozódott, maradt fenn, maradt meg identitáserősítő tényezőnek a Muravidéken. A beszélt nyelv a *kollektív tudatalatti* része, a muravidéki magyarság léthelyzetének az alapköve. Ha a muravidéki magyar nyelv szavainak a számát nézem, valószínűleg kevesebb, mint Arany

János vagy József Attila szókincse, amellyel remekműveket alkottak. De ahhoz elég, hogy otthon érezzük magunkat ebben a nyelvben. Elég az otthonteremtéshez, de még mindig kevés a verseléshez, ahhoz a magyar nyelv teljesebb szókincse szükséges. „Ha szavaink számát nézem: Arany János Nagyszalontán állítólag huszonhárom ezret kapott; szegényebb házból József Attila majdnem ugyanannyit. El is számolt vele mindkettő becsületesen. Az utolsó névelőig. Azzal is, ami egyiknek a torkában rekedt, a másiknak a vérébe fulladt a vonatkerekek alatt. Engedjétek hozzám jönni a szavakat...” – írta megdöbbenő mélységekkel a magyar nyelv létezéséről Sütő András példaként, egy nyelvileg veszélyeztetett léthelyzetben. Számomra is példa ez a mű, figyelmeztetés anyanyelvem nyelvvesztési folyamatának az észlelésében a Muravidéken. Ebben a folyamatban keresek megoldási lehetőségeket, egy erősen asszimilálódó magyar nemzeti-ségű közösségben. Életem is egy folyamat, nem mindegy, hogyan élem meg. Családom nyelvi helyzete egy kollektív nyelvközösség nyelvteremtési és nyelvvesztési folyamatának a része. A tisztánlátás szempontjából fontos felmérni anyanyelvünk jelenlegi állapotát. A muravidéki magyarság nyelve helyzete sok szempontból sajátos, így sajátos családom nyelve is. A jövőnk szempontjából mindenképpen lényeges, hogyan látjuk a jelenlegi léthelyzetünket. A szállóige is ezt erősíti meg: „*Nyelvében él a nemzet!*”, habár a kisebbségi léthelyzetben Sütő András véleménye szerint is „*a nyelvében már nem él, csak pusztul a nemzet*”.

Lőrincze Lajos nyelvészprofesszor, a magyar nyelv művelés igazi szellemi vezetőjének a gondolataival fejezném be a mondanivalómat: „A határainkon kívül élő magyarok anyanyelvi műveltségének kérdése nem pusztán nyelvi kérdés, azt talán nem is kell hangsúlyoznom.” És mennyire érvényes még ma is ez a kérdés, hogy megmaradásunknak vannak-e esélyei a Muravidéken. A válasz elsősorban gondolkodásunktól, akaratunktól, s nem utolsósorban anyanyelvünk megőrzésétől függ. A magyar nyelv nélkül – legalábbis magyarként – nem létezhetünk. A családom nyelve a családom identitásának évszázados átöröklését feltételezi. Még élünk, magyarul éljük meg hétköznapjainkat, öregapám, szüleim, öcsém családjával a földművelésben eltöltött napokat. Fiaimmal én többnyire a kétnyelvű általános iskolában tevékenykedem, férjem a szlovén–horvát határszélen. Mi itt a Muravidéken, Csáktornyától 25 km-re, Muraszombattól 30 km-re, Zalaegerszegtől 50 km-re, Nagykanizsától 45 km-re, Budapesttől 250 km-re, még magyarul beszélünk.

„Reményünk s aggodalmunk is kétfelé szakadt. Az időnek krisztustövissein fennakadva nézelődnek gyermekeink s unokáik után az öregek. Viszi őket a sorsuk egyfelé, s jajong a búcsúzó szívben az emlék másfelé: az elmúltak irányába, ahol még szó szerinti értelme volt az együvé tartozásnak.” – írta Sütő András A lőtllábú madár című esszékötetében. Én is reménykedem és aggódok egy másféle, de nagyon is hasonló helyzetben, a Muravidéken.

II. MITŐL FÜGG A MURAVIDÉKI MAGYAROK IDENTITÁSA?

„Senki sem vándorolhat ki az emlékek, a beidegzett szokások, ízlések és ízléstelenségek kényszeréből, az sem, aki akarja.”

Márai Sándor, *Idegen emberek* (1930)

1. MAGYAR IDENTITÁS A MURAVIDÉKEN

A muravidéki régió egykori és jelenlegi egzisztenciális problematikája határozza meg ma is a muravidéki magyarok nyelvi kultúráját, amely a *közép-európai* identitás struktúrájába tartozik, része az *európai* identitásnak, amely főleg a *kereszténység* és a *felvilágosodás* eszméin alapszik, ezekből nőtt ki. Ebbe a nyelvi identitásba beletartoznak azok a történelmi tartalmak, amelyek a 13. századra kialakult szlovén–magyar nyelvhatár ma is érvényes formáját feltételezik, tehát ebben a történelmi folyamatban valósult meg, és létezik ma is. Ehhez a nyelvi tudathoz tartoznak azok a szakmai felismerések, filozófiai belátások, az az életvilág, amely megkülönbözteti a muravidéki magyarokat a szlovénektől, illetve részben a szomszédos magyarországi régiók magyarjaitól. Ez a mentalitás, amely kultúrát és azon belül nyelvi tudatot teremt, még akkor is, ha netán sikeres nyelvi konstrukciók mellett sikertelen nyelvi konstrukciókkal kellett megküzdenie ennek a népnek (pl. a nyelvjárásiasság széles körben való használata és az ezen alapuló kódváltás-nélküliség, a függőleges nyelvvaltozatok beszűkülése, a hibridnyelvűség, a nyelvváltás, a nyelvi elszegényedés stb.). *Véleményem szerint nem lehet teljesen önkényesen konstruálni, de nem lehet tetszés szerint sem megismételni a történelmileg sikeres konstrukciókat, de a sikerteleneket sem lehet gyorsan kiküszöbölni, elfelejteni, kiirtani a nyelvből.* Nemcsak felszíni okoktól függ a nyelvi konstrukció, hanem mély legitimációs elemek húzódnak meg benne: pl. a tömegkommunikációs intézmények sikeres kiépítése az 50-es évek végétől kezdve (pl. a Népújság, a Muravidéki Magyar Rádió és a Hidak című magyar televíziós műsor stb.), vagy a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet keretein belül működő

Anyanyelvápolási Munkacsoport tevékenysége a muravidéki fiatalok nyelvápolása érdekében (szavalóversenyek és fogalmazási versenyek stb.). A pedagógusokban is meg kell lennie annak a pedagógiai *étosznak*, ami szükséges a küldetésudatú oktató-nevelő munkához. Hogy milyen irányban alakul a muravidéki magyar nemzeti nyelv kontaktusváltozata, ez többnyire tőlük függ. A korpusztervezés a nyelvben, a nyelvművelésben elengedhetetlen. Egy megtervezett, írásban is rögzített, a muravidéki magyar nyelvre vonatkozó helyesírási szabályrendszer kellene kidolgozni a nyelvápolás érdekében, amelyben meg volna határozva, hogy a szlovén kontaktusnyelv miatt mi minden elfogadható még ebben a nyelvben, és mi nem. Mert 85 év távlatából nézve a muravidéki magyarok nyelve valamelyest változott és sajátos jellegzetességekkel bír, úgy is, mint a standard magyar köznyelv. S ezt a megállapítást figyelembe kellene venni, vagy legalábbis szembe kellene nézniük vele a szakembereknek, nyelvészeknek, hiszen számos diplomás magyartanár és nyelvész is tevékenykedik a Muravidéken. Ezen a területen több összefogásra és csoportmunkára lenne szükség, a muravidéki magyarság nyelvének elfogadása és standardizálása érdekében.

A muravidéki magyarok nyelvi tudatához tartozik az a felismerés is, hogy milyen ismérveket tartalmaz a társadalmi-politikai *szimbólumviláguk* (a nemzetiségi politikában nem tudják eléggé kialakítani, vagy kihasználni a politikai mozgásterüket, belső konfliktusok, személyeskedés jellemzi őket a magyar önkormányzatok szintjén, ami más kis közösségekre is jellemző, negatív sztereotípiák hatása stb.), a létszámuk kritikus pont alá csökkenése miatt teljesen magyarlakta vidékekről már nem beszélhetünk (vegyes házasságok, áttelepülések, migrációk stb. miatt). Nem elhanyagolható az a tény sem, hogy a muravidéki magyaroknak milyen a viszonyuk a globális világhoz, és mennyire képesek konszenzusokban gondolkodni, tagjaikból vezetői auctorokat alakítani. Mennyire van felkészülve a közvetítő szerepre (a kultúra, az irodalom, a fordításirodalom, az információs társadalom, a szellemi tőke, a tudástőke stb. terén), mennyire tudja átlépni kisebbségi tudatának a komplexusait. Nem szabad csak kisebbségi magyarságban gondolkodni, minőségében is el kell térnie a többségi nemzettől, hogy feltekintsenek rá, ezzel nőhet a magyar nyelv presztízse is (GÖNCZ L., 2006). Mennyire tud integrálódni az EU által is az egyetemes magyar kultúrába, amely szintén változik, és újradefiniálást követel. Mennyire tud a saját kis közösségében egy erős kohéziót kialakítani?

S nem utolsósorban: a posztmodern fogyasztói társadalmi modell kevesebb biztonságot, több bizonytalanságot és védtelenséget sugall, tehát meg kell őrizni a megadott pozíciókat, sőt ki kell szélesíteni, s ebben a nagyobb nyelvi kultúrák és országok hangadóak.

1. 1. Útkeresés az Európai Unió lehetőségei és útvesztői között

A muravidéki magyarok identitásának problematikáját számos, egyenként is igen fontos perspektívából lehet vizsgálni. Az alapkérdés az volna, hogy milyen a muravidéki magyarság *szimbólumvilága*? Konkrétabban milyen a viszonya a kialakított társadalmi-politikai szimbólumrendszeréhez, a hagyományos keresztény szimbólumvilágához mint vallási szimbólumrendszerhez, a kulturális, oktatási szimbólumvilágához, valamint milyen a viszonya a globális világhoz (kezdve a többségi nemzethez való viszonyától, az anyaországi magyarsághoz, a határon túli magyarsághoz való viszonyán át az egész világhoz való viszonyulásig stb.). Kérdésként vetődik fel az is, hogy tulajdonképpen mi határozza meg szimbólumrendszerének az összetettségét, a konstrukcióját elsősorban a történelmi tartam (nemzeti, szociális értékek, kulturális értékek stb.), a szakmai felismerések, a filozófiai belátások, az írásos kultúrája, s annak eszmeisége terén.

A *kisebbségi identifikáció* egyike a számos identifikálásnak, és megkülönböztető szerepe van a többi (nemzeti, kozmopolita, transznacionális stb.) identitáshoz képest. Az identitás latin eredetű szó, *azonosságot* jelent, egyfajta *közvetítő* konstrukciót jelent az egyén és a társadalom között, vagyis egyféle állandóságot jelent, az egyén saját azonosságának védelmét saját magára és a társas-társadalmi környezetére vonatkozólag. Identitás nélkül az ember nem képes olyan életvitelre, amely biztosítja a társadalmi viszonyok rendszerének napról napra történő újratermelését. Az identitással *belső normák* alakulnak ki, amelyek segítségével az ember az élet főbb területein elhelyezheti és értékelheti saját magát. Az egyén elkötelezi magát egy életszemlélet, egy nyelvi kultúra és a meghatározott értékek mellett. Ugyanakkor az, hogy ha valaki magyar, az egészen mást jelent otthon, a természetes közegében, mint ha kilép a megszokott közegéből. Véleményem szerint más jelent nemzetiségi magyarként élni és mást magyarországi, vagyis anyaországi magyarként élni. S ez a különbség, ha nem is annyira eltérő attitűdökre utal, de mégis identitásfüggő, vagyis jelen

van benne a megkülönböztető szerep is. Mint ahogy Márai Sándor az *Idegen emberek* (1930) című regényében írta: „*Senki sem vándorolhat ki az emlékek, a beidegzett szokások, ízlések és ízléstelenségek kényszeréből, az sem, aki akarja.*” A nemzetiségieknek mindig *bizonyítaniuk* kell, hogy jobban megbecsülik nyelvüket, irodalmukat, értékeiket. Ez mintha igazságtalan volna. A muravidéki magyarok identitásának a funkciója mégiscsak az lenne, hogy általa a közvetlen személyes tapasztalatuk világán túlmenően képesek legyenek elhelyezni önmagukat az *ismerőség* és az *idegenség* dimenziója mentén (CSEPELI GY., 1997). Mindezt hogyan éli meg a muravidéki magyarság? És megengedi-e a többségi nemzet, az anyanemzet és a nagyvilág, hogy olyanok legyünk, amilyenek vagyunk? És milyen a boldogságélményünk, amely összeköthető a muravidéki magyarság identitásával? Mi a közös a boldogságunkban, vagy annak keresésében? És ez mitől függ? Milyen a muravidéki magyarság spontán identitása, érzelmi töltése, egyensúly-képzési folyamata, amely harmonikussá teheti a muravidékiek létezését? És milyen a disszonanciája a muravidéki magyarok identitásának?

A muravidéki magyarság a trianoni elcsatolás után egészen a múlt század 60-as éveiiig a megsemmisülése felé vezető úton haladt (azonosulás a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság, majd Jugoszlávia ideológiájával, társadalmi-politikai berendezkedésével). A letiport történelem túlélői mégis előre törtek, bizonyítani kívánták a létezésüket. Megindult a muravidéki magyarság identitásépítése is. A kommunizmus politikai rendjében telt el a gyermekkorom, amikor diplomát szereztem Budapesten, éppen akkor zajlott le a rendszerváltás Magyarországon. A bennünket körülvevő világ amerikanizálódását észlelem ma. A posztmodern, kapitalista orientáltságú világban minden képlékeny formában jelenik meg. Mint minden egyénben, bennem is több identifikáció erővonalai fonódnak össze, és különböző közösségi tapasztalatok ülepednek le. De mégis, mi határozza meg az én muravidéki identitásomat (szlovéniai magyarságomat)? Eerre a kérdésre szerettem volna feleletet találni a tanulmányom megírása közben. Az identitások konfliktusainak körében először is egy muravidéki földműves család tagja voltam, göntérházi, majd kapcai, aztán lendvai, kelet-muravidéki lakos, aztán szlovéniai, majd magyarországi, s végül európai. Az irányt sosem tévesztettem el. De számtalanszor merültek fel kételyeim ezen az úton, és még maradtak belőle a mai napig is.

1. 1. 1. Milyen történelmi struktúrákban nyilvánul meg a muravidéki magyarság identitása?

Különleges szerepe van az ideologikus identitás alakításában a történelmi tematizációnak. A muravidéki magyarság identitásának az építésében fontos tényezőnek számít az, hogy a történelmi folyamatosság számontartása, a nemzeti időben megtett útjának felmérése szükségképpen tartozéka mindenféle nemzeti ideológiának. A nemzeti ideológia a múltba fordul, a jelenbéli problémáit saját múltja tükrében vizsgálja. A múlt ismerete fontos a jelen perspektíváinak az építéséhez, de *nem fatalisztikus*an, katasztrófák sorozataként (Trianon-szindróma, revizionizmus, kitelepítések stb.) kell megélni a nemzeti történelmet, mert az ártalmas lehet a jövőkép kialakításában, különösen pedig egy nemzeti kisebbség esetében. Az *ideologikus identitás* már ismeretek és gondolkodási modellek szervezett rendszere. A nemzeti élet értékeit eleve kialakult szemléleti szűrőn keresztül látja, anélkül, hogy az egyén kimondottan ennek tudatában lenne. A nemzeti hovatartozás az ember *társadalmi identitásának* részeleme, de fontos kiindulópontja a történelmi tudatból való ismeretanyag felhasználása. Hogy milyen a muravidéki magyarok történelmi tudata? Mennyire differenciált? Mennyire hézagos? Beépül-e az identitásukba? Ezekre a kérdésekre keresem a választ a következőkben.

1. 1. 2. Az 1920 előtti korszak

A ma szlovéniai, magyarlakta Muravidék az államalapító Szent István korától, a várispánságok megalakulásától egészen 1919-ig Zala és Vas vármegye része volt. Egymás mellett éltek a nyugati szlávok legkulturáltabb törzsének leszármazottai, a vendek, más néven a szlovének, és a magyarok, megtanulva egymás nyelvét, de nem feledve sajátjukat sem. A Habsburg Monarchia idején, az együttélés során teret hódított a reformáció, amely szoros kapocs volt közöttük, összefogással verték vissza például Jellasics horvát csapatainak a támadását 1848–49-ben. A kiegyezést követően fellendült a gazdaság, 1867-től gyárakat, villanytelepet építettek, elkészült a Zalaegerszeg–Alsólendva–Csáktornya és a Körmend–Muraszombat vasútvonal.

Az 1920 előtti korszakban a Muravidék magyar települései ahhoz a *nyugat-pannon* vidékre jellemző, aprófalvas térséghez tartoztak, amely teljes egészében agrárterületnek számított, és lényegesen fejletlenebb volt, mint a Dunántúl északi részének megyéi, települései. Kivételt va-

lamennyire Lendva város, a történelmi Alsólendva jelentett (majd a későbbiek során Muraszombat is), ahol a dualizmus korában intenzív fejlődés vette kezdetét, így a város, Nagykanizsa mellett fontos szerephez jutott a dél-zalai területen. A nyelvhatár, amely ezen a vidéken már a 14. századtól kialakult, gyakorlatilag alig változott, vagyis legtöbb helyen egyértelműen meghatározható volt. A magyar települések magyar, a szlovén falvak viszont szlovén lakossággal rendelkeztek. A kultúra területén a magyar művelődési értékek domináltak (a népi építészet, a Pannon-térség viselkedéskultúrája a szlovénok által lakott vidékre is vonatkozott).⁸ A dualizmus és a századforduló időszakában a Mura menti magyarság és szlovénség az életmód és a munkavégzési szokások terén is egyaránt a magyarországi értékrendszer szerint élte mindennapjait. Ugyanakkor a magyarság és a szlovénség közötti kapcsolatrendszer nem szolgálta a nemzeti és nyelvi asszimilációt, ami mindkét irányban érvényes volt (GÖNCZ L., 2001). 1919. augusztus 12-én Lendvát és az egész Muravidéket végérvényesnek tűnően megszállták a délszláv katonai alakulatok, ezt követően az új hatalom illetékes szervei 1919 novemberében munkába állásra szólították fel a tanítókat. A magyar nemzetiségű tanítószám jelentős része azonban, teljességében azok, akik nem, vagy nagyon rosszul beszéltek a szlovén nyelvet, illetve, akik más vidékről származtak, elhagyták a Muravidéket. A városi polgárság számára, amely a korábbi években számos eredményre tett szert, távozásuk óriási veszteséget jelentett. A tanítóhiány jelentős számú új, idegen ajkú pedagógusnak a Muravidékre történő áthelyezését tette szükségessé, amely számos ellentétet vetett fel a hazai és az idekerült tanítók közt.

Az új politikai helyzet sok nehézséget okozott a városnak, hiszen Alsólendva határ menti várossá vált, egyre távolabb a fontosabb gazdasági és társadalmi történésektől. Az akkor többségében még magyar nemzetiségű lakosság új hatalom alá került.

1. 1. 3. Az 1920 utáni, vagyis a két világháború közötti korszak

A muravidéki magyarság politikai hangulatát, erejét alapvetően meghatározta az a lelkiállapot, amelybe a közösség az elcsatolás utáni időszakban került, és amelyre elsősorban a megtörttség és a bizonytalanság

⁸ Göncz László: *A muravidéki magyarság 1918–1941*. Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 2001. 16–17.

volt a jellemző. Ez az állapot mindenekelőtt a falvak lakosságára vonatkozott. Más volt a helyzet Alsólendván és Muraszombatban, ahol a polgárság erősen magyar érzelmű volt (NOVAK M., 1995). Általános megállapításnak számított, hogy a muravidéki magyarság a két világháború közötti időszakban bízott az igazságtalan békeszerződés *megváltoztatásában*, vagyis a Mura mente magyar lakosságát érintő határszakasz revíziójában (GÖNCZ L., 2001).

1919 után éveken keresztül nem jelent meg egyetlen magyar újság sem. Mindez elsorvasztotta a polgári életvitelt, és egyúttal Lendva igazgatási szerepe is csökkent. Megszüntették a gazdaság és a kereskedelem szempontjából létfontosságú vasúti kapcsolatot Magyarországgal. Az értelmiség, illetve a magyar polgárság egy része elköltözött (vagy elűzték őket), vagy más munkahelyet voltak kénytelenek elfogadni. A dualizmus és a századforduló idején kialakult polgári értékek (hordozói a magyar zsidó értelmiség és a kisiparosok) kezdtek elveszni a két világháború között.

Az 1921-ben a városban létrejött önálló magyar tannyelvű római katolikus iskolát, majd az összes magyar elemi iskolai tagozatot az 1931–32-es tanévben megszüntették Lendván. Ez a folyamat is a város polgári fejlődésének egyik lényeges kerékkötőjévé vált.

Az első világháború befejezése után a várost a trianoni békeszerződéssel az újonnan létrejött Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolták. Az esemény Lendva város és a muravidéki magyar lakosság fejlődésére vitathatatlanul súlyos következményekkel járt, egyrészt azért, mert új környezetbe kellett integrálódnia, másrészt a határ-mentiségből származó hátrányai miatt, mert a következő húsz esztendőben Lendvát alig fejlesztették. A húszas években a Muravidéket – átvitt értelemben – Szibériával hasonlították össze. Számos esetben felvetették, hogy a hatalom tudatosan törekszik a vidék visszafejlesztésére, s ennek révén a gazdasági és életmódbeli különbségek még inkább nőttek. Számtalan esetben büntetésből is ide helyezték a szlovén vidékekről a polgárokat és a kevésbé megfelelő, vagy hatalmukkal visszaélő tisztviselőket. A muravidéki őshonos lakosság és a betelepített, betelepülő, főleg hatalmi pozícióba került réteg között ellentétéről számolt be a helyi újság (Szabadság, 1923. szept. 9. I. évf. 17. sz.). Egyszerű, mindennapi esetek is tükrözték a magyar nyelvvel szembeni elenszenves magatartást a Muravidékre beköltözött hivatalnokok részéről (erről a Mörzska Krajina – Muravidék hasábjain olvashatunk 1924-ben).

A két világháború között a polgári élet korábban kialakított minőségei, értékei megcsappantak. Az iparosok és a zömében zsidó származá-

sú kereskedők voltak azok, akik valamennyire „átmentették” az egykor pezsgő közösségi élet sajátosságait, azonban a századforduló időszakában tapasztalt polgári fejlődésről két-három évtizeddel később aligha beszélhetünk. Az új állam új vezetőinek, a korábbitól alapjaiban eltérő ideológiájának és céljainak kellett megfelelni 1920 után, amely Alsó-lendva számára mennyiségileg kevés mozgásteret, minőségileg megváltozott szerepkört tartott fontosnak.⁹

A földreform általános eredményességét a két világháború közötti időszakban úgy értékelték, hogy az ugyan némi megélhetési lehetőséget jelentett a szegény muravidéki lakosságnak, azonban – bizonyos értékelések szerint – a lehetőséget csak részben használták ki. A vidék sajátosságai és a tényleges helyzet ismeretlensége a szlovén, illetve a jugoszláv hatalmat gyakorlók szemszögéből lehetetlenné tette annak hatékonyabb megvalósítását. A muravidéki magyarságot valójában – a nemzeti-érzelmi kitaszítottság mellett – a földreform gazdasági válságba és társadalmi esélyegyenlőtlenségbe taszította.

Az Alsólendva környékére 1921-ben és 1923-ban történt betelepítések (a kolonizáció) okát részben gazdasági, részben nemzetiségi tényezőkben kereshetjük. A kolonizáció a muravidéki magyarság, a magyar nemzeti és kulturális értékek ellen irányult. A délszláv hatalom eltökélte, hogy a szlovén lakosság betelepítésével „hígítja fel”, és fokozatosan elnemzetelleníti a határ menti magyar lakosságot. Így jött létre a „veszélyes magyar fészeknek” minősített Lendva-vidéken a Petesházi-major 1921-ben, 1922-ben Benica mint önálló település, 1925-ben önálló településrészként a Hídvégi kolónia és a Gyertyánosi kolónia, 1931-ben pedig a Kámaházi-Zsitkóci kolónia és 1934-ben a Hosszúfalu-Dušanovac kolónia. A betelepítettek élete sem volt könnyű: az „ígéret földjén” ők sem azt kapták, amit ígértek nekik, sőt a helybeli magyarsággal kialakult konfliktusok még inkább nehezítették a helyzetüket (GÖNCZ L., 2001).

A munkanélküliség, illetve még inkább a földhiány, valamint a túlnépesedés és a rossz agrárpolitika adott okot arra, hogy a húszas évek közepén egyre többen vándoroljanak el a Mura mentéről. Jelentős arányokat öltött az Amerikába, Argentínába kivándorlók száma. A két világháború közötti időszakban a kisebbségi státuszba kényszerült mura-

⁹ Göncz László: Alsólendva – a polgári hagyományok városa a Mura mentén. *Az alsólendvai polgárosodás korszaka 1867–1945: Dolnja Lendava v obdobju meščanstva 1867–1945.* Lendava/Lendva. Galéria-Múzeum: Galerija Muzej Lendava. 2003. 25.

vidéki magyarságot erőteljes nemzeti elnyomás és számos beolvasztási kísérlet érte. Mindamellet a két világháború közötti két évtizedben a magyarság egy igazságosabb politikai döntés reményében élt.¹⁰

1. 1. 4. 1941–1945 – a visszacsatolás időszaka

A II. világháború meghozta a magyarság körében várva várt visszacsatolást Magyarországhoz, azonban a háborús évek új sérelmeket okoztak a Mura mentén. A II. világháborúban Lendvát a németek visszaadták négy évre Magyarországnak, azonban a városra nézve ez csak újabb konfliktusok forrását jelentette. Gazdasági szempontból talán annyi előrelépés történt, hogy a háborús években fedezték fel a kőolajat és a földgázt a város közvetlen közelében, ami az ötvenes években a potenciális fejlődésnek biztosított teret. Ez az időszak sem volt elég ahhoz, hogy helyreállítsa, illetve újból kialakítsa a letűnt polgári életet. 1942-ben a magyar vezetés Lendváról és környékéről közel hatszáz olyan szlovén nemzetiségű lakost internált Sárvárra, akiket a két világháború között a földreform idején telepítettek a Muravidékre. Viszonzásul az úgynevezett partizán vezetés 1945 nyarán közel hasonló számú magyar nemzetiségű embert vitt el a különböző, Maribor környéki táborokba.¹¹

Ebben az időszakban az öröm azért volt nagy, mert a mintegy húsz esztendővel korábban megszakított családi, baráti, kulturális és gazdasági szálak helyreállításának az esélye ezzel megteremtődött, az emberek a magyarsággal szemben Trianonban szentesített igazságtalanságokat ezzel valamennyire kárpótoltnak vélték. Más lapra tartozik, hogy a háborús időszak, Magyarország szerencsétlenül sikeredett kényszerpályája a Mura mentén élő embereknek (részben a magyaroknak is) sok csalódást és tragédiát okozott (GÖNCZ L., 2001).

1. 1. 5. 1945–1991, a folytatódó jugoszláv uralom Szlovénia megalakulásáig

A II. világháború után a megtizedelés, a kitelepítés és a teljes jogfosztottság korának elmúltával is csak lassan oldódtak a görcsök, s még hosszú ideig a

¹⁰ Kerecsényi Edit: Távolság a hazától... (Lendva-vidéki magyar kivándorlók és vendégmunkások). Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 2001. 250–251.

¹¹ Dr. Göncz László: Občina Lendava = Lendva Község. Lendva–Győr. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet–Hazánk Kiadó. 1996.

bizalmatlanság jellemezte a muravidéki magyarságot. A Muravidéken is leereszkedett a *vasfüggöny* és a bűnös nemzet tudatát sulykolták a muravidéki magyarokba. Magyarország szovjet zónába került, a Muravidéken nem volt megfelelő alternatíva, az itt élő magyaroknak azonosulni kellett a *jugoszláv értékrenddel*. A II. világháborús események hangoztatása miatt szégyenletes volt magyarnak lenni a Muravidéken. A kis lélekszámú közösséget ért nemzeti jellegű megkülönböztetés, a vasfüggöny és egyéb hatások révén, az ötvenes években a muravidéki magyar közösség életében *értékrendszerváltás* következett be, aminek következményeként egyre erőteljesebben *nemzettudat-zavarok* jelentkeztek (GÖNCZ L., 2006). A II. világháború utáni korszakban sokan presztízs-növekedésként értékelték a „lehetőséget”, ha valakinek „sikerült” többségi nemzetből házastársat választania. A vegyes házasságok a jugoszláv éraban szinte kívánatosak voltak, ami a nemzeti identitás szempontjából gyökeresen megváltoztatta a korábbi állapotokat (kettős vagy többes kötődés alakult ki). A vegyes házasságok nagyobb arányú megjelenését a 70-es évektől nagymértékben befolyásolta a közismert „*testvériség-egység*” eszmerendszere mögött megbúvó asszimilációs hatás. 1959-től a kétnyelvű oktatás bevezetése is többek között ezek közé sorolható (az egyenrangúság és a kölcsönösség elvét hirdette), de ahogy később kiderült, a magyar nyelv egyre inkább formálissá és alárendeltté vált, annak ellenére, hogy a magyar anyanyelv vállalásának lehetőségét nem akadályozták a nemzetiséghez tartozók számára.

A 20. század 70-es éveitől az ún. *pozitív diszkrimináció* elvére alapozott nemzetiségi politika volt jellemző, amelyet a 90-es években a politikai elit újra megerősített, miszerint ezt az elvet tovább gyarapítja, nem változtatja meg.

2. MAGYAROK AZ ÖNÁLLÓ SZLOVÉNIÁBAN 1991 UTÁN

2. 1. Intézményesülés

A magát magyarnak valló 7 ezernyi magyarság az 1991-es rendszerváltás után, a csendes haldoklás hét évtizedét követően, az *identitás lázas időszakát* éli. Vagyis arccal indul a közönségeremtő értékek felé, intézményeket teremt: a *Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet* 1994-ben,

a *Magyar Nemzetiségi Tájékoztató Intézet* 1993-ban alakult meg. Nemzeti és politikai önmeghatározásra törekszik, megkísérli visszaszerzeni népi hagyományainak régi fényét, folyóiratot (Muratáj 1988-tól), könyveket jelentet meg, keresi és a figyelem középpontjába helyezi történelmi múltját. A kultúra alapvető antropológiai kategória, rendszerként működik, amely által az emberek megformálják életnormáikat, értékeiket és szokásaikat, és jelentést tulajdonítanak neki. Ez érvényes a muravidéki magyarságra is, amely a rendszerváltást követően a 90-es évektől erősen építi *kulturális autonómiáját* és *intézményesíti* kultúráját.

3. SZAKMAI FELISMERÉSEK, REGIONÁLIS KULTÚRÁK ÉS STRUKTÚRÁK KÖZEGE

3. 1. Önszervezési formák, érdekképviselő, önkormányzat

1954-ben alakult meg a *Magyar Közművelődési Bizottság*, a muravidéki magyarság első szervezete, amely a központi hatalom kifejezett ösztönzésére jött létre. Erre főleg a kommunista pártok moszkvai székhelyű Tájékoztató Irodájával (Kominform, 1947-es megalakulása, majd 1948 eleji irányváltása) való titói szakítás után került sor, ami az egész dél-szláv állam belpolitikájának újrafogalmazását tette szükségessé.¹² Valójában a titoista Jugoszlávia és a sztálinista szocialista tábor, azon belül a rákosista Magyarország között alakult ki a konfliktus. Több évtizedes stagnálás után, 1975-ben alakult meg a *Magyar Nemzetiségi Oktatási és Művelődési Érdekközösség*, amely tevékenységével főleg a művelődés, a falusi műkedvelő tevékenység és hagyományörzés, valamint a kisebbségi tömegtájékoztatás területén ért el látványos eredményeket. 1990-ben a rendszerváltás előkészületi fázisában az öngazgatási érdekközösségek egy része megszűnt, a másik részét pedig átszervezték. A lendvai és a muraszombati község nemzetiségi közösségeinek meghagyásával, a tömörítés szándékával alakult meg az integráló szerepet betöltő *Muravidéki Magyar Nemzetiségi Öngazgatási Közösség*, mint a nemzetiség érdekképviselői csúciszervezete, s annak a legfelsőbb szerve a közgyűlés (a tanács). A 90-es években fogalmazódott meg az az igény, és változott

¹² Bence Lajos: A szlovéniai magyarság. www.hhrf.org/prominoritate/1996/osz03.htm

úgy a politikai helyzet, amely alapján megfelelő kulturális intézményrendszer is felépülhetett: a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet 1994-ben és a Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet 1993-ban. 2004-ben jött létre a Bánffy Központ, amely kulturális műhelyként működik: összefogja az itt élő magyarságot és tevékeny szerepet vállal a magyar–szlovén kulturális együttműködés építésében.

3. 2. Oktatási intézmények

A magyar nyelv oktatása Szlovéniában 1959-től napjainkig a kétnyelvű (szlovén–magyar, vagy magyar–szlovén) oktatási modell szerint folyik. A független Szlovén Köztársaság megalakulását követően, amikor a muravidéki magyarság is szabadon formálhatta a véleményét a sorsát és a jövőjét érintő kérdésekről, amikor már a napi politikába és közigazgatási történésekbe is közvetlen beleszólási lehetősége nyílt – viták keresztútjába került a kétnyelvű oktatás minőségi megítélése (MÁK F., 2006). Érvek és ellenérvek ütköztek össze a 90-es években arról, vajon segíti-e az anyanyelv megőrzését ez a modell a magyar diákok körében, vagy növeli a beolvadás lehetőségét. Vagy valamilyen más, harmadik megoldást kell keresni, amely növeli a megmaradás lehetőségét a multikulturalitás viszonyai között. Valószínű, hogy a kialakításra váró modell lehetőséget ad az anyanyelvtanulásra is, de nem teljes mértékben magyar tannyelvű a rendszer, ugyanakkor lehetőséget nyújt a szlovénekkal való együttélésre is, megvalósítja a multikulturalitás elvét is, hiszen azokkal kell kapcsolatot teremtenünk, akikkel együtt élünk. Véleményem szerint a mai modell főleg ezt erősíti, de nyelvi szempontból számos hiányossága van, ezért távol áll az ideálistól. A 2000-es években sem változott ez a koncepció, alapjában véve semmi újat nem találtak ki működésében, kivéve a magyar nyelv differenciált, anyanyelvi és környezetnyelvi oktatását. Kettéválasztották tehát a nyelvoktatást, míg a többi tantárgynál maradtak a kevésbé bevált, hiányos, alig fejlesztett módszertani elveknél, és még kísérleti szinten sem foglalkoznak a tárgyak nyelvek szerinti differenciálásával. A kétnyelvű szakmai tanácsos munkahelyét is megszüntették.

3. 3. Tudományos fórumok

A magyar tudományosság kialakulása a magyar értelmiség létrejöttének a folyamatával köthető össze. A 60-as években a tanítók köréből

néhányan már nyelvműveléssel és irodalommal is kezdtek foglalkozni, és műveiket, önálló vagy közös kötetekben és a magyar sajtóban is megjelentették (Naptár, Népújság). A 80-as évek elején már jelentkezett a magyar értelmiség második generációja is, amely azok köréből alakult, akik magyarországi egyetemekről tértek vissza a szülőföldjükre, és már kritikus hozzáállás jellemezte a hangvételüket. A 90-es években kialakult a történetírás is, a korábban már meglévő helytörténet mellett. Tudományos monográfiákat, disszertációkat jelentettek meg könyv formájában. 2002. október 21-én alakult meg a *Muravidéki Magyar Tudományos Társaság*, azzal a céllal, hogy áttekintse és nyilvántartsa a népünk vizsgálatát célzó tudományos programokat, és az ezekkel kapcsolatos tudományszervező tevékenységeket, valamint intézményes keretet nyújtson a tudományos munkához. Működése egyesületi formájú, tagsága is a tudományos fokozattal rendelkező és az azt megcélzó doktorandusz hallgatókból, valamint az orvostársadalom képviselőiből tevődik össze. Elnöksége héttagú. Az egyesület feladatkörébe tartozik a muravidéki magyarságról, illetve a térségről szóló, valamint a muravidéki magyar kutatók által készített tervek egyeztetése, ismertetése, nyilvántartása és a tapasztalatsere.

3. 4. Multikulturalitás – közös intézmények, szlovén–magyar projektek, a lendvai Művelődési Otthon (2004-től)

A szlovéniai magyar kisebbség történetének legjelentősebb eseményeként értékelhetjük a *lendvai Művelődési Otthon* ünnepélyes felavatását 2004 szeptemberében, amelyet Makovecz Imre, ismert magyar építőművész tervezett. A kultúrház, amely a lendvai Művelődési és Promóciós Intézet keretein belül működik, programját nem a kommerciális színház elvei alapján tervezi, hanem igényesebb előadásokra ad lehetőséget. A multikulturális közegben Magyarországról, Horvátországból és a Muravidékről is fogadja a színházlátogatókat. A modern ember lehet, hogy fizikailag nem fáradt, de elfárad és elfásul a lelke. A stressz, az egyoldalúság, a hétköznapok egyhangúsága kifárasztja. A színházi előadások és koncertek felfrissíthetik a lelkivilágát, és a társalgásra is lehetőséget adnak. Az új kultúrház a muravidéki magyaroknak akár fel is fokozhatja az érzéseit, építheti kulturális identitását, lehetőséget nyújt a polgári élet felélesztésére és a szórakozásra.

4. MILYEN FILOZÓFIAI BEÁLLÍTOTTSÁGOK, KONSTRUKCIÓK JELLEMZIK AZ ÉRTELMISÉ-GIEK GONDOLKODÁSÁT?

4. 1. Posztmodern vagy klasszikus gondolkodási struktúra

A muravidéki magyarság sajátos társadalmi és történelmi időben él, a társadalmi időt és a társadalmi létet kénytelen maga generálni 1920-tól, amikor kiszakították a történelmi Magyarország kereteiből. A Muravidék, mint tér, megmaradt térnek, de az idő, amely 1920 és 2008 között lejajlott, a történelmi és társadalmi folyamatok a nemzedékek természetes reprodukcióján és a racionalizálás immanens mechanizmusán keresztül jutnak el a mai, a jelen tereinek az időstítéséhez. Valójában a muravidéki magyarság zömét, amelynek az előregedési indexe 99,9 %, a *klasszikus gondolkodásmód* alakítja, vagyis van egyfajta fatális és nehezen mozdítható lineáris fejlődése, amely az egymást követő nemzedékeknek egyre jobban az emancipációra törekvő erőfeszítésével valósul meg, annak ellenére, hogy nagy a leszakadási és lemorzsolódási tényezője is (tízévente kb. 1000 magyar nemzetiségű asszimilálódik). Az egyén és a társadalom, a csoport és a társadalom közötti viszonyokban, vagyis az instrumentalizált és intézményes jelleggel bíró tevékenységekben, a mai léthelyzetben is inkább klasszikus gondolkodási módot testesít meg, amely többnyire a nép-nemzeti viszonyrendszerben valósul meg. Hogy fenn lehet-e tartani a lineáris fejlődést a posztmodern idő és léthelyzet súrlódásai közepette? Ez még megválaszolhatatlan kérdés, illetve nyitott kérdésként merül fel. Hogy mennyire tud ez a hat-hétezernyi magyar közösség átrendeződni az információs és a tudásalapú társadalom kihívásaira, illetve a globalizáció és az EU kereteit felölelő új tendenciákra, amely az emberiség egészét is érintik? Ez is egy felmerülő kérdés. A Muravidéken is érvényes a mindennapokban a világ megélésének amerikanizálódása, itt is, mint a posztmodern társadalom kapitalizálódó világában, mindez képlékeny formában jelenik meg, vagyis a fordított karteizianizmus varázsigeje terjed: „*Vásárolok, tehát vagyok*”, amely egyesíti Európát, s ez a szlogen rituálisan ismétlődik, mint egy ima. Ettől is függ a muravidéki magyarság gondolkodásában zajló paradigmaváltás, és ez befolyásolja a túlélési stratégiát is. A *premodernitás* és a *posztmodernitás* hálójában vergődve, főleg a

premodernitás mérlegén lebegve, ahol még mindig a „Pannóniára” igényt tartó történeti jog nyom többet a latba, mint a posztmodern intertextualitás, vagyis a modern gondolkodás, a jelen legitimációja. Habár Nyugat-Európa továbbra sem akarja tudomásul venni a letiport történelem előretörését (DEBELJAK A., 2004). Valójában a muravidéki magyarságnak is a múlt század elejétől a 90-es évekig enyhén szólva letiport történelme volt. És még ma is megtörténik, hogy félreértik, esetleg a volt beidegződések szerint jugoszlávoknak vagy szlovéneknek, vagy mindkét variációban felmerülve nevezik őket – azokat, akik magyarként valamikor Jugoszláviában, ma pedig Szlovéniában élnek. Ma is számtalanszor bizonyítanunk kell, hogy mi muravidéki magyarok vagyunk. Feladatunk ma is az állandó bizonyítás ösztöne és kényszere, amely annyira jellemző a nemzeti kisebbségekre.

4. 2. A közösség kollektív tapasztalatai – vonzódás a lokális, regionális kultúrkörökhöz, közösségekhez

A globalizáció nem tiszta és egyenes vonalú kauzalitások világa, új tér-idő viszonya van, de önmagában nem hordozza az emancipáció lehetőségeit. A globalizáció új létfeltétel (*condition humaine*), és az idődimenziók gyökeresen átalakítják a centrumok és a perifériák viszonyát (KISS E., 2006). Így a globalizáció az egész emberiséget új módon, kvalitatívan, tendenciájában, egzisztenciálisan is érinti, így a muravidéki magyarságot is. Ez a világhelyzet gyorsan változik, s egyfajta *történelem utáni* kategóriát alakít ki, és a tudástársadalom új feltételrendszerét hozza magával. A muravidéki magyar közösség kollektív tapasztalataiba egyre jobban beszivárog az informatikai átmenet a posztindusztriális társadalomba, vagyis az informatikai forradalom tudástranzferáló szerepe szélesebb rétegek számára is lehetővé teszi a hagyományos műveltség elérését. S ezt a magyar–magyar viszonyokban is jól ki lehet használni, főleg a fiatalok és a középkorúak számára jelent új lehetőséget. A szellemi értékek cseréje hosszú távon hogyan fog folyni a muravidéki magyar közösség és Magyarország regionális térségei között (főleg a határ menti sávban és a központokban)? Pályázati rendszereken belül, vagy spontánul, véletlenül, vagy irányító szervezetek által kirajzolt csatornákon? Ezek is felvethető kérdések. De már a 90-es évektől megindultak a folyamatok ez irányba. A regionalizmus kialakulóban van, és folyamatosan épül. Hogy mennyire épül be a regi-

onális identitások valóságos létébe? Ehhez az ezt hordozó attitűdök is kellene. *A regionális tudat megerősítése is lehetne az egyik modellje a muravidéki magyar nemzetiségi politikának, amely eléggé konszenzus-hiányban és modellnélküliségben szenved.* A regionális identitástudatban kellene felerősíteni az *általános műveltség* fogalmkörét: pl. beemelni a regionális történelemtanítást, a muravidéki magyar irodalmat és sajtótörténetet az oktatásba. A gyorsabban közvetített tudás nem kell, hogy felhígult legyen, sőt az új virtuális realitások kialakításakor az információs társadalom közegében mindenképpen fontos szerepet tölt be a regionális virtualizmus. Mivel 1991 után, a rendszerváltást követő időszakban, vagyis Szlovénia nemzetállammá alakulását követően, a muravidéki magyarságnak semmi eredeti nem jutott eszébe, hogy hogyan kellene átalakítani a teljes kisebbségi társadalmat, milyen reformokat kellett volna bevezetni (a magyar intézményalapításokon kívül) – most is ugyanazokkal a problémákkal küszködik. A regionalizmus teljesebb kiépítése számíthatott volna kihívásnak is, meg új reformnak is, amelyre számos identitásképző tényező ráépülhetett volna. A regionalizmusnak nem szabadna identitáshiányosan funkcionálnia, főleg a muravidéki nemzetiség tekintetében nem, mert a nemzetiség számára éppen ez volna identitásának a kiegészítése (az elveszett regionális tudat és emlékezet visszaszerzése). A muravidéki magyarok identitásának fontos alkotóeleme a *csoport-hovatartozása*, vagyis a *társas identitása*, a társas identitás egy csoporttal való azonosulása, tehát az *én mi*-vé alakítása. Új kihívásnak számíthat a Pannon Tükör szerkesztőségével és a Zalai Írók Egyesületével való együttműködés is. Ebben a folyamatban számos probléma merülhet fel, de mindenképpen hozzásegíthet a regionalizmus tudatának a mélyebb kiépítéséhez is, ha a muravidéki magyarság komolyan veszi az Európai Unió adta együttműködési lehetőségeit.

4. 3. Az irodalomban megjelenő szellemiség

1972-ben jelent meg a Tavaszvárás antológia, három szlovéniai magyar író, költő, Szúnyogh Sándor, Szomi Pál és Varga József verseit és elbeszéléseit tartalmazta, amely alapján a szlovéniai magyar irodalomban a *Tavaszvárás-nemzedékként* tartják őket számom. Így az említett szerzők által indul meg a 70-es évek elején a „*muravidékizmus*” (lehetne *muravidékiségnek* is nevezni), amely nem tételes elmélet vagy ideológia, hanem magatartás-eszmény. Ez a szellemiség az irodalomban még ma is

érvényes, és a nép-nemzeti irányt erősíti. Ők képviselték a muravidéki magyar irodalom második nemzedékét, és folytatták a Vljaj Lajos által meghatározott hagyományokat. A nemzeti, konzervatív szellemű írók, költők szellemiségét a magyarországi írók hangadó része talán nem is ismeri, de a nemzeti, konzervatív szellemben alkotó anyaországi művészekkel rendkívül jó kapcsolatokat épített ki a *Szlovéniai Magyar Írók Társasága*, amely 1997-ben alakult meg. Ez az irodalmi mentalitás, vagyis a muravidékizmus (muravidékiség) nem kifejezetten provinciális értékekre utal, egyfajta tájköltészeti varázsra, és ennek a térségnek a kisugárzására, szülőföld-koncepcióra az irodalomban, hanem sokkal többről van szó.

Ugyanis a muravidéki magyar íróknak létezik egyfajta közép-európai identitásuk is, hiszen rendszeres kapcsolatban vannak a horvát és a szlovén írókkal, művészekkel is. Ebben vagyunk mások, mint mondjuk a budapesti írók zöme. A határon túli, vagy kisebbségi sorsban élő íróknak köszönhetően, a kifejezett *híd-szerepük* miatt a kultúrák és a szomszéd népek között jól eligazodhatna a magyar íróközösség. Ez még a Habsburg Birodalomban gyökerező hagyomány volt, hogy eredeti nyelven olvasták a szomszédok műveit. A kisebbségi értelmiség, az íróközösség képviselői még ma is képesek rá. Identitásuk része. Az értékrendjükhez tartozik. Régen a határok választottak el, most viszont összeköthetnének. Az anyaországi, az erdélyi, a felvidéki, a vajdasági és a nyugati magyar irodalom mellett a muravidéki irodalmat és kultúrát a hatodiknak szokták nevezni a kárpátaljaiakkal együtt, de éppenséggel lehetnek ők a hatodik, a muravidéki pedig a *hetedik* (BENCE L., 2006). (Horvátországot is meg kellene említeni. – SZAB) A kultúr-nemzet fogalmába mindenképpen beleillik ama nemzeti közösség kultúrája is, amely a Muravidéken jött létre. A *kultúr-nemzet* fogalma egyszerűen azt fejezi ki, hogy a történelmileg kialakult nemzeti közösség gyakran nem azonos az állampolgári közösséggel, hanem sajátos nyelvi-kulturális jegek alapján szerveződik. Habár a kulturális identitás nagyon dinamikus identitástípus, a muravidéki magyar irodalom, mint kisebbségi irodalom mégiscsak a magyar nyelvhez kötődik – elválaszthatatlan a nyelvtől.

4. 4. Milyen a gondolkodásmodunk: demokratikus, nacionalista, patrióta, kozmopolita?

A világot nemcsak individuumként, hanem közösségek tagjaiként is érzékeljük. Maga az érzékelés gesztusa időhöz kötött. Alárendelődik te-

hát az aktuális korszaknak és azon közösségek minőség- és értékfelfogásának, amely az egyén számára, az adott időmetszetben, az általa elfogadott *societast*, mikro- vagy makroközösséget képviseli (THOMKA B., 2005). A muravidéki magyarságnak az adott korban és időben meg van határozva a gondolkodásmódja is. Ugyanakkor elmondható az is, hogy a muravidéki magyarság lokálisan védett, *szórványmagyarság*, ezért lokálisan védett kultúrája van, s ebben nyilvánul meg a gondolkodásmódja is, amely erősen ki van téve az asszimilációnak is.

Hogy valójában milyen a muravidéki magyarság gondolkodásmódja? És ez a gondolkodásmód mennyire differenciált, progresszív? Nehéz rá válaszolni. Véleményem szerint az alcímben jelzett, mind a négy felsorolt attitűdöt tartalmazza, illetve mind a négy attitűd jelen van a muravidéki magyarság léthelyzetében. A nemzeti (nacionalista) gondolkodásmódnak két fajtája volna: az első, amely azt az érzést, érzetet szuggerálja, hogy az etnikum veszélyeztetve van, a másik pedig gazdasági követelményként lép fel, vagyis hogy valamilyen formában szembesülni kell a szabadpiac tendenciáival, illetve a szabadpiac, a globális gazdaság követelményeivel és jelenlétével is. A nemzeti szuverenitást, vagy önállósodást a posztkommunista országok nem is olyan régen vívták ki, köztük volt Szlovénia is. Tehát ezekkel az úgynevezett nacionalista attitűdökkel és gondolkodásmóddal a muravidéki magyarságnak is szembesülnie kellett, és a zöme szembesült is vele. A *nemzeti* (nacionalista) identitástípus csak egy típusa az identitásoknak, amelynek a következők az ismérvei: a *múltba* tekint, néz vissza, erkölcsi energiákat indít be, ún. egyszerű hozzáállást igényel, nem feltétlenül szükséges hozzá az intellektuális mélység, inkább spontán megnyilvánulást feltételez, mintsem doktrínákat, inkább a lokális *patriotizmushoz* kötődik, amelyben megnyilvánul a szülőföldhöz való kötődés érzelmvilága is. A muravidéki magyarság defenzív nacionalizmussal, vagyis befelé forduló nemzeti tudattal él, nem agresszív nacionalizmust gyakorol identitásának a kimutatásakor. A *kozmpopolita* identitás a jövőbe nézés perspektívájából indul ki, a morális energia mellett hiányzik belőle az érzelmi vonzalom, nem vonzza a tömegeket, inkább globális módon hat.

Világviszonylatban mindkét identitástípus jelen van és hat, de a muravidéki magyarság beállítottsága zömében nemzeti identitású, amelyet a magyar nyelvhasználat köt össze a legerőteljesebben, a közös nyelv a közös identitás gyökere, viszont az információs társadalom és a tudástársadalom fejlődésével, a fiatalok körében egyre jobban terjed már a

kozmpolita szemléletmód is, amely a muravidéki magyar fiatalokat is érinti (főleg a szórakozási stílusukban). A posztmodern hatás elsősorban a mai társadalom pragmatizmusában nyilvánul meg: „*Sikert kell elérni minden áron!*” Ebben a racionális elme és a felvilágosodás eszméje sem segíthet, a hagyományos gondolkodásmód (az értékek és a szimbólumok elfogadása) pedig csődöt mond, hiszen nem a közjót szorgalmazza. A posztmodern gondolkodás-sémákban élő személyeknek nincs bűn- és büntudat-élménye, hiszen **a pragmatikus gondolkodásmód megsemmisíti az igazságot, a becsületet, az együttérzést, a felelősséget, a tiszteletet stb.** A hagyományos kultúra is krízisbe került, s e válsághelyzetből számos alternatív világ keletkezik. S ez már érezhető a Muravidék határsávjában élő, a periférián meghúzódó magyarok életvilágában is. A lokálisan védett kultúrák a felbomlás folyamatát élik meg, így egyre jobban természetes testekben élnek, egyes hordozói olyan új jelentőségre tesznek szert, amelyet akár küldetésnek is nevezhetnénk, hiszen védik az elveszőben levő értékeket. A muravidéki magyarság gondolkodásában, főleg az értelmiség köreiből küldetésstudatú gondolkodást, életvitelt testesítenek meg bizonyos személyek, akik a kultúra ápolását, az értelmiséggé válás folyamatát küldetésnek fogják fel.

5. MILYEN AZ ÉLETVILÁGUNK?

A muravidéki magyarság (6243 személy, a 2002. évi statisztikai adatok alapján) 1920-tól napjainkig számos megtorlásnak volt kitéve, amelynek következményeként sokan kivándoroltak és országon belül elvándoroltak. Lakóhelyünk a volt Jugoszlávia távoli határvidékének számított. Az 1990-es évektől csökkent a magyarok száma a Muravidéken, de paradox módon növekedett a magyar kultúrában való szerepük, főleg az értelmiségiek száma, vagyis jól működik a művelődési intézményrendszerük. A magyarok lélekszám-csökkenése főleg a vegyes házasságoknak – amelyek keretein belül kialakultak a *kettős identitások* –, az *előregedésnek*, a *kivándorlásnak*, a megelőző 80 év során és a 60-as években kialakult viszonylagos jólétnek és nem utolsósorban a kétnyelvű oktatásnak is köszönhető. A magyar nemzetiség 910 km² területén él a magyar peremvidéken, vagyis az ún. féregnyúlványban kb. 50 km

hosszúságban és 10 km szélességben, amely 1910-ben 21 000 lelket számlált, azt követően máig hat különböző államalakulatban élt. Az élettér, amelyben a magyarok élnek, többnyire falu, vagyis *kisközösség* (kb. 30 vegyesen lakott, magyar–szlovén település), kivéve Lendvát, amely város. Tehát a magyarság zömének az élettere rurális, kultúrája nem éppen városokban születik. *A muravidéki magyarság céljait, identitásépítését mindenképpen meghatározza az, hogy jól érezze magát ott, abban a környezetben, ahol otthon van. Ahol elismert és megértést kap, ahol megértik, amit beszél, ahogy kommunikál, és amit gondol. Fontos az is, hogy sajátjaival él együtt egy hazában, a szülőföldön.* Ez a közös élettér a közös kultúrák tere is, itt találkozik a szlovén, a magyar, a horvát és a német kultúra, s mindez a multikulturalitás inkább a kultúrák közötti különbözőségnek a kvalitását erősíti, mintsem a homogenitását ennek a térségnek. A kultúrákat inkább a különbözőség, a sokszínűség teszi erőssé, hatásossá.

A szlovéniai magyarság sajátos, a jelen pillanatban feloldhatatlannak tűnő kényszerhelyzetben van: vagy ragaszkodik a hagyományos, saját kisközösségeire épülő, kisvárosi-falusi életformához, amelyben megőrizheti nemzeti identitásának elemeit, vagy nagyvárosba költözik, és vállalja az asszimiláció biztosította új életforma kihívásait (a nyelvvesztést és a hagyomány-feladást). Az urbánus, tehát a városi légkörben magasabb iskolázottság tapasztalható, hiszen a magasabb képzettségnek megfelelő munkalehetőségek csábítják a magyarokat az urbánus környezetbe, vagy az adott városi környezet teszi eleve lehetővé a magasabb fokú képzettség megszerzését. A nagyfokú megtartó erővel rendelkező hagyományos környezetben élőkre viszont elsősorban az alacsonyabb iskolázottság jellemző, ők inkább elutasítják a közintézmények nyújtotta integrálódás lehetőségét. A felmérések szerint a mezőgazdaságban, a föld megmunkálásában és az ezzel összefüggő életvitelben való erőteljes lehorgonyozottság, valamint a jövedelem (családon belüli) felosztása még ma is jelentős eleme a kisebbség gazdasági-szociális struktúrájának (MÁK F., 2006).

Valójában kik is a muravidéki magyarok? Kik azok, akik a köreikbe tartoznak, milyen alapon tartoznak össze? Mi teszi őket muravidéki magyarrá? A közös történelmi emlékezetük, bizonyos viselkedési formáik, gesztusaik, nemzeti jelképeik, művelődési szokásaik, közös történelmi hőseik, flórájuk és faunájuk, irodalmi mítoszaik, közös íróik, költőik? A felsoroltak által hogyan reprezentálja a muravidéki magyarság önmagát? S ezt hogyan látják azok, akik nem muravidékiek?

5. 1. Milyen a jövőképünk az EU keretein belül?

Az Európai Unió nem más, mint egy folyamat, öntörvényszerű proceszus, irányítástechnika, funkció, tartalom és érték nélküli közszolgáltatás, ami éppen az identitás és az értékek meghirdetésének helyzetében maga is óhatatlanul ideológiává válik (KISS E., 2006).

Az Európai Unió *identitáshiányosan* funkcionál, mint közszolgáltatási rendszer. Az EU alapelve a piac szabadságáért folyó küzdelem, elsősorban a fogyasztási cikkek eladása, ezért is hiányzik a közös történet plurális szükségességének a tudata a kialakulóban levő európai identitás szubsztanciájából (DEBELJAK A., 2004).

Ezért nehéz a nemzeti kisebbségeknek belehelyezniük a stratégiájukat (ha van ilyen) az EU célkitűzései közé. Ugyanakkor minden kelet-közép-európai (volt szocialista) ország, amely az EU keretein belül tevékenykedik, önmagában hordozza a múlt kivételes értékeit is, amely alapjául szolgál az új identitásuk kialakításának.

A muravidéki magyarságnak egyelőre nincs kidolgozott stratégiája arra, hogyan egyezteti össze saját kisebbségi identitását az európai identitás-eszmény lényegével. Illetve, hogy az európai identitás megnyire válik részévé a muravidéki magyarok identitásának. Ezt még nehezen lehet feltérképezni.

Európa nem cél (Hegel), mint szélesebb haza, hanem út. Az európai identitás folyamat, amely állandó metamorfózisban van: átváltozásban, felelősségtudattal terhelt, hűség és feszültségek halmazában, összeütközések közepette.

Az Európai Uniónak valójában nehéz meghatározni a határait, mert még mindig *tranzícióban* van, vagyis számos előítéllettel és sztereotípiával kell küszködnie a működésében ahhoz, hogy kiváltságos szerephez jusson, mert a végső célja mégiscsak a *kiváltság* megszerzése volna. Ugyanakkor az Európai Uniónak hiányzik a közös nyelve, amelyet végül is az euro-angol helyettesít. Maga az Unió is kettős szorításban szenved: az etnikai-kulturális hagyományok és a transznacionális szövetségek keresztműzében keresi a létjogosultságát.

Az Európai Unió polarizációja még nem szabadult meg a hidegháború örökségétől, vagyis a kommunista béklyótól megszabadult országokban ellenség helyett a szegény rokont kezdte látni, akinek érthetetlenül nagyok a kívánságai és gyerekes az utánzási vágya (DEBELJAK A., 2004).

6. ÖSSZEGZÉS

Nemcsak egyetlen kultúrához, hanem több kulturális körhöz, értékrendszerhez tartozhatunk egy időben, vagy élettörténetünk más-más szakaszában. Ez a magatartás jellemző a muravidéki magyarság szórványközösségére is, hiszen a vegyes házasságok révén a közösség tagjai már automatikusan beleszületnek egy kettős kultúrkörbe, kettős nyelvi és nemzeti identitásba. Az önálló választás szabadságának a lehetősége ugyanakkor megnövekszik. A nyelv, a nevelődés, a származás meghatározottságán kívül is számos tényező alakítja az egyén és a közösség identitását. Ma már hangsúlyt kap a saját és a más kultúra között a be- és elfogadáson alapuló nyitottság és egyensúly megszerzése. Változik, alakul, módosul az identitás tartalma is. Mégis csapdahelyzet ez a más-ság, a másféle identitások iránti nyitottság, főleg akkor, amikor a több évszázada átöröklött és átörökített nyelvi és nemzeti identitások ismervei elhalványulnak, esetleg az Én és a Másik, az egyén és a többiek, a személy és a közösség rugalmas viszonyában elvesznek, láthatatlanul, fájdalommentesen feloldódnak. Ez a folyamat, nevezzük európai identitásnak vagy természetes asszimilációnak, azért fenyegeti a muravidéki magyarság léthelyzetét, mert még mindig megmaradt csapdának a posztmodern világ küszöbére lépve is. Nem lehet minden felmerülő kihívást és problémát megválaszolni, amely a muravidéki magyarság identitását feltételezi, mert a teljes kép rendkívül bonyolult és sok egyidejű tudományos kutatást igényelne, de megkísérrelhetjük meghatározni, mely vonalak közt folyhatna a továbbiakban az identitásra vonatkozó viták zöme. Viták és elemzések nélkül pedig valójában nem keletkezhetnek megoldások sem.

MEGMARADNI – ANYANYELVEN

Zágoréc-Csuka Judit ismételten jelentős művet tett le szűkebb kibocsátó közössége: a muravidéki nemzettársaink és az egyetemes magyarság asztalára. Több magyar- és szlovénnyelvű verseskönyv, Zrínyi-tanulmány, képzőművészeti életmű-kötet, a Muravidék és a Rábavidék kortárs szlovén irodalmából egy vaskos kötet anyanyelvére való átültetése, az általa alapított és társszerkesztett, kétnyelvű *Lindua* c. folyóirat, továbbá egy Budapesten megvédett könyvtártudományi doktori disszertáció fűződik már a nevéhez. Ezúttal a (sajnos már csak emlékezetünkben létező) Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyanyelvi pályázatán díjnyertes pályamű szerkesztett változatát nyújtja át az olvasóközönségnek.

A göntérházi nagyapjának, Csuka Józsefnek ajánlott tanulmánykötet egyfelől valóban áttekinti a családját – az előző két nemzedék, ő maga, testvére és gyermekei – anyanyelvének a jellegzetességeit, a nyelvtudomány szakapparátusának magabiztos kezelésével. Másfelől viszont megragadja az alkalmat, hogy ennek kapcsán elénk tárja szülőföldje tájnyelvének a megkülönböztető jegyeit, a saját költészetéről közreadott elemzéseket, fiai nyelvelsajátításának és nyelvhasználatuk fejlődésének a folyamatát, jelezvén az azt befolyásoló környezeti tényezőket is. Egyik erőssége, hogy ez utóbbi során az anya személyességével képes szólni egy kétségtelenül szaktudományosan megragadott kérdésről.

A családi kommunikáció változásának mélyreható és hiteles bemutatása után délnyugati néprészünk történeti, politikai és szociológiai folyamatait ismerhetjük meg vázlatosan, döntően a kisebbségben töltött, közel kilenc évtized vonatkozásában, de számos utalással a dualizmus polgári fellendülésére is. A két világháború között, a visszacsatolás négy éve alatt, majd a titói Jugoszlávia idején a kisebbség életét, értékrendszerét, nyelvhasználatát, iskolai szisztémáját befolyásoló tényezők sokoldalú számbavétele során kiderül, miként s miért távolodott el ez a közösség az anyanemzetétől s annak országától, vált fontosabbá számára a többséghez való igazodás.

A Jugoszlávia más tájainak magyarságához képest 1975 óta nagyobb mozgástér ellenére, egy tudatában, nyelvében megroggyant népcsoport érte meg a Mura mentén az 1991. évi rendszerváltozást, az önálló Szlovénia kikiáltását. A kétségkívül megnövekedett szabadság-

gal csak részben volt képes élni ez a Trianon óta harmadára csökkent lélekszámú néptöredék. Önálló – tájékoztatási, művelődési és tudományos – intézményei, civil szervezetei, orgánumai alakulhattak, felépült végre a Makovecz Imre tervezte, alsólendvai művelődési otthon, az 1959 óta létező kétnyelvű iskolákban megerősítették az anyanyelv oktatását. Ugyanakkor az általános és középfokú képzés szaknyelvi oldala továbbra is eltolódik a többségi nyelvhasználat felé, hasonlóképpen a gazdaság és a közélet gyakorlatához.

A globalizáció, az információs és tudásalapú társadalom posztmodern kihívásaira nemigen sikerült stratégiát kialakítania a muravidéki magyarságnak. Az idősebbek behúzódnak a falusi lét belterjes fészke-melegébe, néhány tucat értelmiségi figyelemre méltó anyanyelvű teljesítményeket mutat fel, a nagy többség viszont elindult a nyelvcsere útján, a vegyes házasságok évtizedek óta gyakoribbak, mint a magyarként megmaradást elősegítő, homogén párválasztások.

Zágorec-Csuka Judit kritikusan viszonyul a kétnyelvű oktatásnak a Muravidéken fél évszázada meghonosodott modelljéhez, elismerve egyidejűleg annak az együttélés értékeit jótékonyan befolyásoló voltát. Az Európai Unió viszonyai között, a szlovén–magyar–osztrák hármashatár periférikus fekvéséből előnyt kovácsolva, közös, háromnyelvű felsőoktatási intézmény létrehozásában, a multikulturális valóság tudatosításában látja az egyik lehetséges kitörési pontot. A lokális identitást regionálissá fejlesztené, amely – az interetnikus-interkulturális viszonyok figyelembe vételével – új minőségű megmaradást tehetne lehetővé.

A Sütő András Engedjétek hozzám jönni a szavakat c. könyvét többször idéző szerző munkáját a népéért érzett felelősség, a gyermekei nemzedéke önazonosságának megőrzése iránti aggodalom hatja át. Egyike azon kevés helyi értelmiségieknek, akik küldetésnek tekintik magyarságukat, folyamatos szakmai önképzéssel, szép- és szakirodalmi, publicisztikai munkásságuk egészével, közéleti szerepvállalásukkal igyekeznek gátat vetni a többségi tengerbe való beolvadásnak – mind ezt nem a szlovén nemzettől való elkülönüléssel, hanem a kisebbség hídépítő szerepében való tevékeny részvétellel is.

Zágorec-Csuka Judit a nyelvészociológia, a pszicholingvisztika, a filozófia és más szaktudományok korszerű fogalmait biztos kézzel kezeli, ismételten bizonyítván ezzel sokoldalú felkészültségét. Könyvét – épp magas színvonalá miatt – elsősorban a szakma, tágabban véve a közép-európai kisebbségek iránt érdeklődő értelmiség forgathatja haszonnal.

Bizonyosak lehetünk benne, hogy a Lendva-vidéken élő, könyvtáros szerző még hallat magáról, mindannyiunk: a határ két oldalán élők erkölcsi-szellemi épülésére.

Székely András Bertalan

IRODALOM

A CSALÁDOM ANYANYELVE

- ANYANYELVÜNKÉRT*. Válogatta és szerkesztette: Guttmann Miklós. Murska Sobota. Pomurska založba. 1983.
- BENCE Lajos: Egy elmulasztott lehetőség margójára (A kétnyelvű oktatás harminc éve Szlovéniában) *Kétnyelvűség a Kárpát-medencében* II. Budapest, 1992. 68–73.
- BENCE Lajos: „...községekben belül kell megoldani a problémát...” Beszélgetés Peter Winklerrel. *Népújóság* (Lendva) 11. sz., 1995. március 17., 3.
- BERNJAK Elizabeta: A kétnyelvű oktatás... (Kontrastivna obravnava dvojezičnosti s posebnim poudarkom na slovensko–madžarsko dvojezičnost na narodnostno mešanem območju Prekmurja. Trije študije / Három tanulmány, *Lendavski zvezki / Lendvai füzetek* 12–13. sz., Lendava / Lendva, 1991, str. 9–26.
- BERNJAK Elizabeta: Kisebbségi nyelvek képzési lehetőségei az EU-ban. Közép-Európa: Egység és sokszínűség. *A Nyelvek Európai Éve 2001 zárókonferenciájának előadásai*. Szombathely. Berzsényi Dániel Tanárképző Főiskola. 2002. 212–220.
- BERNJAK Elizabeta: A kisebbségi nyelvek jövője az EU-ban: nyelvcsere vagy nyelvi revitalizáció. *Kisebbségkutatás*. Budapest. 2004. 13. évf. 2. sz.
- BOKOR József: Aki versben véli megtalálni önmagát... Vázlatok Z. Csuka Judit Viharverten c. kötetéről. *Muratáj* '98 2. sz. Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 1999. 134–140.
- BOKOR József: Az anyanyelv dominanciájáért a kétnyelvűségben. BOKOR József (szerk.): *Anyanyelv a kétnyelvűségben*. Maribor–Lendva. Maribori Egyetem Pedagógiai Kara Magyar Intézete–Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 1999. 26–29.
- CRYSTAL, David: *A nyelv enciklopédiája*. Budapest. Osiris. 2003. 449–457.
- DEBELJAK, Aleš: *Lanski sneg: eseji o kulturni in tranziciji*. Maribor. Aristej. 2005. 1–195.
- DEME László: Nyelvünk világa. *Anyanyelv és gondolkodás*. Budapest. Gondolat. 1978. 15–18.
- FÁBIÁN Pál, SZATMÁRI István, TRETYÉNI Ferenc: *A magyar stílisztika vázolata*. Budapest. Tankönyvkiadó. 1958. 12.

- FÜLE Tibor: *Beszámoló a lendvai kétnyelvű középiskoláról.* (szemináriumi dolgozat). 1995.
- GÖNCZ László: Anyanyelvművelés, anyanyelvápolás a Muravidéken. *Somogy* 2. sz. 1990. március–április.
- GÖNCZ László: Oktatásunkról. *Népújtság* (Lendva), 1995. április 7. 6.
- GÖNCZ László: Útravaló. [Utószó POMOGÁTS Béla, BERTHA László, HALÁSZ Albert és GÁBOR Zoltán recenziói alapján] *Viharverten*. Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet–Top-Print Kiadó. 1997. 71–73.
- GÖNCZ László: *A Muravidék kulturális identitása egykor és ma, hagyományok és perspektívák.* Lendva, 2006. (előadásanyag, vázlat).
- KISS Endre: *Mitől függ az európai identitás?* <http://www.inco.hu/inco9/global/cikk1h.htm>
- KISS Endre: *Az Európai Unió válsága.* <http://www.pointernet.pds.hu/kissendre/europa/html>
- KOLLÁTH Anna: A magyar nyelv jelene és jövője Szlovéniában. *Kisebbségkutatás*. Budapest. 2004. 13. évf. 2. sz. 229–236.
- KOVÁCS Attila: A muravidéki magyarság népszámlálási adatai a 20. században. *A muravidéki magyarság a népszámlálási adatok tükrében* című konferencia előadásanyaga. Lendva. 2003. május 30. 9–11.
- LŐRINCZE Lajos: Miért kell jól ismerni anyanyelvünket? Miben rejlik nyelvünk magyarsága? *Édes anyanyelvünk*. Budapest. Akadémiai Kiadó. 1972. 9–23.
- LŐRINCZE Lajos: Nemzetben él a nyelv. *Anyanyelv és nemzet.* Lőrincze-breviárium. Budapest. A Magyar Nyelv és Kultúra Nemzetközi Társasága. 1999. 68–74.
- MAGYAR KULTURÁLIS STRATÉGIA (Munkaanyag)*. III. Kulturális politika eszköztára. III. f. Kulturális diplomácia. 28. (<http://www.kultura.hu/nkom>).
- MEDETIČNI odnosi in etična identiteta v slovenskem etičnem prostoru. Urejanje medetičnih odnosov v Lendavi I–II. Ljubljana. 2000.
- NAGY Károly: Kétnyelvű magyarok. *Nyelvünk világa*. Válogatta és szerkesztette Kovalovszky Miklós. Budapest. Gondolat. 1978. 35–40.
- NEČAK-LÜK, Albina: Status jezika narodnih manjšin. *Razprave in gradivo* 24. [A nemzetiségek folyóirata.] Ljubljana. 1990. 106–108.
- NEČAK-LÜK, Albina: A muravidéki kétnyelvű iskolák tanulóinak kétnyelvű kommunikációs készségéről. *Kétnyelvűség a Kárpát-medencében* II. Budapest. 1992. 56–67.

- PALFI, Kornelija: 40 let dvojezičnega šolstva v Prekmurju (diplomsko delo). Ljubljana. 1999. 1–81.
- POGORELEC, Breda: K vprašanju bilingvizma in slovenske izkušnje. Dvojezičnost individualne in družbene razsežnosti. Ljubljana, 1984. 67–73.
- POMOGÁTS Béla: *Tükör és minta. Irodalmi stratégiák az ezredfordulón. Előadások és tanulmányok*. Zalaegerszeg, Pannon Tükör Könyvek. 2004.
- RÁCZ Endre – TAKÁCS Etel: A köznyelv és az irodalmi nyelv szó-készlete. Tájszók. *Kis magyar nyelvtan*. Budapest. Gondolat. 1978. 70–71.
- RUDA Gábor (szerk.): *Az iskola mint asszimilációs gépezet. Muravidéki kétnyelvű oktatás, rábavidéki nemzetiségi iskolák*. Pilisvörösvár. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület. 2002.
- SÜTŐ András: *Engedjétek hozzám jönni a szavakat. Jegyzetek a hőmezőn és porban*. Bukarest. Kriterion. 1977.
- TOPORIŠIČ, Jožef: Dvojezičnost in problemi slovensko govorečih manjšin. Vzgoja in izobraževanje v veji; jezičnem okolju. Zbornik seminarja o dvojezičnosti. Gorica/Goriza, 1990.
- SZABÓ Ildikó: További létszámcsökkenés várható. Egy felmérés eredményeiről (Folytatásos sorozat). *Népújóság* (Lendva). 1994. december 2. 48. sz. 7.; december 9. 49. sz. 4.
- SZABÓ Ildikó: Kétnyelvűség és nyelvhasználat a muravidéki magyarok körében. *Razprave in gradivo* 28. [A nemzetiségek folyóirata]. Ljubljana. 1993. 102–114.
- SZAKÁLLAS Gyuláné Bodnár Anna: *Nyelvi gyakorlatok pályamunkák hibái alapján*. 2003. 1–7.
- SZILÁGYI Ferenc: A babuka csicsikál. A gyermek- és dajkanyelvről. *A magyar szó költészete. Kis magyar stilisztika*. XIII. fejezet. Budapest. Tankönyvkiadó. 1978. 152.
- SZLOVÉN ENCIKLOPÉDIA: címszavak: kétnyelvűség, bilingvizmus, diglosszia értelmezése. Ljubljana. 1988. 406–409.
- VARGA Sándor: Dvojezičnost in informacijska dejavnost pripadnikov madžarske narodnosti v Socialistični Republiki Sloveniji. Dvojezičnost in družbene razsežnosti. Ljubljana. 1984. 61–66.
- VARGA József: Zágorec-Csuka Judit: Kiűzve az Édenből. [Utószó az azonos című kötethez] Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 2003. 86–93.

- VARGA József: *Nyelvhasználat, névdivat*. Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 1999.
- VARGA József: *Muravidéki személynevek*. Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 2003.
- VARGA József: *Mondjuk, írjuk hetésiesen?* Budapest. Krúdy Gyula Irodalmi Kör. 2003.
- VÖRÖS Ottó: Nemzeti-ségi iskolák – Euro-iskolák. RUDA Gábor (szerk.): *Nemzetiségi iskolák – Kétnyelvű oktatás. Szentgotthárdi konferencia 2000*. Pilisvörösvár–Graz. Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület–Artikel-VII-Kuklturverein für Steiermark. 2002. 98–102.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: A kétnyelvűség helyzete Szlovéniában a rendszerváltás után. *Kétnyelvűség III.* /3. Szada. 1995. 16–22.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: A kétnyelvűség megoldás? Beszélgetés dr. Albina Nečak-Lükkel. *Népújtság*. Lendva. 1995. június 2.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: A második nyelv tanításának modelljei a kétnyelvű iskolában. RUDA Gábor (szerk.): *Az iskola mint asszimilációs gépezet. Muravidéki kétnyelvű oktatás, rábavidéki nemzetiségi iskolák*. Pilisvörösvár. Muravidék Baráti Kulturális Egyesület. 2002. 111–114.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: A muravidéki magyarság nyelve az Európai Unióban. BALÁZS Géza és GRÉTSY László (szerk.): *Az Európai Unió és a nyelvek: Válogatás a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma anyanyelvi pályázataiból*. Budapest. Tinta. 2004. 189–201.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: A muravidéki nyelvjárás sajátosságai. *Naptár* 1989, a szlovéniai magyarok szemléje. Murska Sobota. Pomurska založba. 1988. 176–180.

MITŐL FÜGG A MURAVIDÉKI MAGYAROK IDENTITÁSA?

Könyvek, kéziratok:

- DEBELJAK, Aleš: *Lanski sneg: eseji o kulturni in tranziciji*. Maribor. Aristej, 2002.
- DEBELJAK, Aleš: *Na ruševinah modernosti: institucija umetnosti in njene zgodovinske oblike*. Ljubljana. 1999.
- DEBELJAK, Aleš: *Európa európaiak nélkül*. Budapest. Napkút Kiadó, 2006. (Fordította: Gállos Orsolya).

- GÖNCZ László: *A muravidéki magyarság 1918–1941*. Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, 2001.
- GÖNCZ László: *A muravidéki kulturális identitás egykor és ma. Hagyományok és perspektívák* (előadásvázlat). Lendva. 2006.
- KISS Endre – Hudra Árpád: *A globális falutól a tudás társadalmáig*. Budapest. Aranykönyv Kiadó. E-Világ Kiskönyvtár sorozat, 2006.
- KISS Endre: *Globalizáció és/vagy posztmodern*. (Tanulmányok a jelen elméletéről). Budapest–Székesfehérvár. Kodolányi János Főiskola. 2003.
- KOVÁCS Attila: *Földreform és kolonizáció a két világháború között*. Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 2004.
- THOMKA Beáta: *Kulturális azonosság, narrativitás, vizualitás*. (Kézirat). Pécs. 2005.
- ZÁGOREC-CSUKA Judit: *A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig*. (Doktori disszertáció, ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskola Könyvtártudományi program.) Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 2006.

Tanulmányok, cikkek:

- GÖNCZ László: Muravidéket 60. esztendeje csatolták vissza Magyarországhoz. *Népújság*. 2001. április 12. 5.
- KISS Endre: *Mitől függ az európai identitás?* <http://www.inco.hu/inco9/global/cikk1h.htm>
- KISS Endre: *Az Európai Unió válsága*. <http://www.pointernet.pds.hu/kissendre/europa/20050711135955427000000200.html>
- MÁK Ferenc: A nagyok gondjainak peremén – a muravidéki magyarság története 1990–2005. *Muratáj* '05. Lendva. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. 2006. 1–2. sz. 29–106.
- ZSEBŐK Csaba: A hetedik síp. Bence Lajos a szlovéniai magyar kultúráról. *Demokrata*. 2006. április 27. 58–59.

TARTALOMJEGYZÉK

I. A CSALÁDOM ANYANYELVE	5
1. BEVEZETŐ GONDOLATOK.....	5
1. 1. A muravidéki nyelvjárás sajátosságai – nagyapám és édesapám nyelve	6
1. 2. A muravidéki magyarok tájnyelvének hangtani sajátosságai	7
1. 3. A fonémarendszerre a rövid tendencia jellemző.....	8
1. 4. A mássalhangzó-rendszerben való eltérések	9
1. 5. Alaktani sajátosságok	10
2. AZ IRODALMI NYELV SAJÁTOSÁGAI ZÁGOREC-CSUKA JUDIT KÖLTÉSZETÉBEN	11
2. 1. Az író nyelve és egyéni stílusa	12
2. 2. Recenziók, vélemények Zágorec-Csuka Judit költészetéről.....	13
2. 2. 1. Gondolatok a <i>Viharverten</i> című kötetéről (1997).....	13
2. 2. 2. Gondolatok a <i>Kiűzve az Édenből</i> (2003) című kötetéről.....	16
2. 3. A költői szóhangulat kérdése.....	23
2. 3. 1. A szavak fogalmi tartalma mint a szóhangulat forrása.....	23
3. GYERMEKEIM NYELVE – NYELVI ESZMÉLKEDÉSÜK TÖRTÉNETE.....	24
3. 1. Gyermekeim beszédének kialakulása	27
3. 1. 1. Hangok, hangkapcsolódások a gyermeki beszédben.....	27
3. 1. 2. A szavak kiszabadulnak a gagyogásból.....	28
3. 1. 3. Az egyszavas mondatok gyermekeim beszédében	30
3. 2. A beszédfejlődés fordulata	30
3. 3. A hangok, hangkapcsolódások elsajátítása.....	31
3. 4. A szótagok a szavak képzésében	31
3. 5. A szófajok váltakozása	31
3. 6. A jelkettőzés	32
3. 7. A szókincs.....	32
3. 7. 1. A kétnyelvűség szükségszerű, de a keveréknyelvűség gyengíti az anyanyelvet	33
3. 8. Beszédszituációk anyanyelvi példák alapján.....	36
3. 9. Az irodalmi pályamunkák hibái.....	37
3. 9. 1. Helytelen kifejezések, nyelvhelyességi hibák	39
3. 9. 2. Nyelvjárási és köznyelvi formájú szavak keveredése a nyelvhasználatban.....	40

3. 9. 3. Olyan szavak használata, melyeknek jelentése eltér a köznyelvi használattól	40
3. 9. 4. Gyermekeim nyelvi identitása	41
4. A TÖBBNYELVŰSÉG ÉS A MI KÉTNyelvŰSÉGÜNK AZ EURÓPAI UNIÓBAN	44
4. 1. Miért alakult ki a többnyelvűség?.....	45
4. 2. Az anyanyelv megőrzése, váltása és halála	46
4. 3. Kétnyelvű oktatási programok.....	48
4. 4. Viták a kétnyelvűségről	49
4. 5. A muravidéki magyarság nyelvtörténeti folyamatai.....	50
4. 6. A mi kétnyelvűségünk a Muravidéken – helyzetkép.....	51
4. 6. 1. A kétnyelvű oktatás modellje a Muravidéken	52
4. 6. 2. Minőségi változás az oktatásban	52
4. 6. 3. Milyen legyen a kétnyelvű oktatási modell?	53
4. 6. 4. A kétnyelvű oktatási modell előnyeiről.....	55
4. 6. 5. A kétnyelvű oktatási modell hátrányairól.....	55
4. 6. 6. A muravidéki magyarság csökkenésének okai, amelyek kihatottak a magyar nemzetiség nyelvvesztésére is	57
4. 7. Szükséges-e egy európai uniós nyelvstratégia?	59
4. 8. Az európai uniós tapasztalatok	61
4. 9. A kisebbségi anyanyelvi oktatás az Európai Unió régióiban.....	61
5. ÖSSZEGZÉS – LEHETSÉGES JÖVŐKÉP	64

II. MITŐL FÜGG A MURAVIDÉKI MAGYAROK IDENTITÁSA? ...71

1. MAGYAR IDENTITÁS A MURAVIDÉKEN	71
1. 1. Útkeresés az Európai Unió lehetőségei és útvesztői között.....	73
1. 1. 1. Milyen történelmi struktúrákban nyilvánul meg a muravidéki magyarság identitása?.....	75
1. 1. 2. Az 1920 előtti korszak	75
1. 1. 3. Az 1920 utáni, vagyis a két világháború közötti korszak	76
1. 1. 4. 1941–1945 – a visszacsatolás időszaka	79
1. 1. 5. 1945–1991, a folytatódó jugoszláv uralom Szlovénia megalakulásáig	79
2. MAGYAROK AZ ÖNÁLLÓ SZLOVÉNIÁBAN 1991 UTÁN	80
2. 1. Intézményesülés.....	80
3. SZAKMAI FELISMERÉSEK, REGIONÁLIS KULTÚRÁK ÉS STRUKTÚRÁK KÖZEGE.....	81
3. 1. Önszervezési formák, érdekképviselet, önkormányzat.....	81

3. 2. Oktatási intézmények	82
3. 3. Tudományos fórumok.....	82
3. 4. Multikulturalitás – közös intézmények, szlovén–magyar projektek, a lendvai Művelődési Otthon (2004-től)	83
4. MILYEN FILOZÓFIAI BEÁLLÍTOTTÁGOK, KONSTRUKCIÓK JELLEMZIK AZ ÉRTELMISÉGIEK GONDOLKODÁSÁT?.....	84
4. 1. Posztmodern vagy klasszikus gondolkodási struktúra.....	84
4. 2. A közösség kollektív tapasztalatai – vonzódás a lokális, regionális kultúrkörökhöz, közösségekhez	85
4. 3. Az irodalomban megjelenő szellemiség	86
4. 4. Milyen a gondolkodásmódunk: demokratikus, nacionalista, patrióta, kozmopolita?	87
5. MILYEN AZ ÉLETVILÁGUNK?.....	89
5. 1. Milyen a jövőképünk az EU keretein belül?.....	91
6. ÖSSZEGZÉS	92
 MEGMARADNI – ANYANYELVEN (Székely András Bertalan).....	93
 IRODALOM.....	96

Támogatók:

Lendva Község / Občina Lendava

Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva

občina **LENDAVA**
LENDAVA község

Zágorec-Csuka Judit:

A családom anyanyelve – a muravidéki magyarok identitása tükrében

Kiadó: Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület (MBKKE)

H-2085 Pilisvörösvár, Szt. János u. 8.

e-mail: muravidek@freemail.hu

www.muravidek.eu

A kötetet lektorálta és az utószót írta: Dr. Székely András Bertalan

Szöveggondozás: Gasparics Judit és Ruda Gábor

A borítótérvet Németh Csongor készítette Ruda Gábor fényképfelvételei felhasználásával

Nyomdai előkészítés: Trajan Kft.

Nyomdai munkák: Mackensen Kft., Budapest, 2008

Példányszám: 500

ISBN 978-963-87493-7-6 (nyomtatott)

ISBN 978-963-87921-1-2 (online)

Muravidék Baráti Kör Kulturális Egyesület
2008

1200,- Ft

ISBN 978-963-87493-7-6

9 789638 749376